

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Vidic

**Politična participacija žensk:
primerjava Slovenije in Združenih držav Amerike**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mateja Vidic

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

**Politična participacija žensk:
primerjava Slovenije in Združenih držav Amerike**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

IZJAVA O AVTORSTVU

Politična participacija žensk: primerjava Slovenije in Združenih držav Amerike

Povzetek

Neenaka udeležba žensk in moških pri političnem odločanju je eden glavnih izzivov današnjih demokratičnih družb. Je namreč pokazatelj demokratičnega deficita in znak nekredibilnosti tistih institucij, ki iz procesov odločanja tako ali drugače izključujejo predstavnice več kot polovice prebivalstva. Spremembe na tem področju so nujne, saj država tako izgublja dragocen človeški kapital, sodelovanje pri odločanju pa je osiromašeno za izkušnje in vsebine, ki so povsod tam, kjer so ženske presegle kritično maso zastopanosti, prinesle spremembe v prednostnih vsebinah in načinu političnega delovanja. Ob spoznanju, da tudi po politični in ekonomski osamosvojitvi ženske v parlamentih niso enakopravno zastopane, se države v zadnjem času poslužujejo številnih strategij za doseganje večje participacije žensk.

Cilj magistrskega dela je ugotoviti, kateri dejavniki imajo najmočnejši vpliv na politično participacijo žensk v Sloveniji in Združenih državah Amerike, saj nam prav poznavanje dejavnikov pomaga razumeti, kaj motivira državljanke, da se aktivneje in v večji meri vključijo v politiko.

V magistrskem delu skušamo zajeti relevantno teorijo s področja politične participacije, predstaviti dejavnike političnega sistema, ki vplivajo na prisotnost žensk v predstavniških telesih, in strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki. Teorijo v nadaljevanju povezujemo s specifičnimi okoliščinami v Sloveniji, kot državi v tranziciji, in Združenih državah Amerike, kot stari in uveljavljeni demokraciji, ter predstavljamo stanje in spremembe na področju politične participacije žensk v obeh državah v obdobju 1992–2015. Prek omenjenih teorij in s primerjavo zastopanosti žensk v voljenih telesih obeh držav (Državni zbor Republike Slovenije in Kongres Združenih držav Amerike) poskušamo dokazati, da na proučevanem področju ni bistvenih razlik med državama, da je v obeh še vedno močno opazna vertikalna spolna segregacija v najvplivnejših političnih telesih, da pa je Slovenija, tranziciji navkljub, v primerjavi z ZDA storila veliko večji korak v smeri bolj uravnotežene delitve moči in odgovornosti v politiki.

Ključne besede: ženske, politična participacija, Slovenija, Združene države Amerike

Political Participation of Women: Comparison between Slovenia and the United States

Abstract

Unequal representation of women in political decision-making is one of the main challenges of today's democratic societies. It is an indicator of democratic deficit and lack of credibility in those institutions which in one way or another exclude women, who represent more than half of the world's population, from decision-making processes. Changes are necessary because countries are losing valuable human capital, and decision-making processes are lacking women's experience and knowledge. In the past, when women's representation exceeded critical mass, their experience and knowledge have brought change to important issues and political activities. While women have gained political and economic independence, they are still not equally represented in parliaments. For this reason, many countries have of late been applying numerous strategies for increasing women's participation.

The aim of this master's thesis is to determine which factors have the most impact on political participation of women in Slovenia and the United States. The understanding of those factors helps one understand what motivates female citizens to get involved in politics more actively and to a greater extent.

This thesis aims to provide the relevant theoretical background on political participation. It further presents elements of a political system which affect the participation of women in representative bodies and outlines strategies for increasing women's representation in politics. The theoretical part is linked to the analysis of specific circumstances in both Slovenia, a country in transition, and the United States, an old and established democracy. The conditions and changes to the political participation of women are outlined for both countries between 1992 and 2015. By comparing representation of women in the Slovene and American electoral bodies (Slovene National Assembly and the United States Congress), this thesis establishes that there are no major differences between the two countries. Furthermore, it shows that a vertical gender segregation is still significant within the most powerful political bodies of both countries. When compared to the United States, however, Slovenia has made much greater progress in providing a more balanced distribution of power and responsibility, despite being a country in transition.

Key words: women, political participation, Slovenia, United States of America

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 PREDMET PROUČEVANJA.....	9
2.2 RAZISKOVALNE HIPOTEZE	10
2.3 METODOLOŠKI OKVIR PROUČEVANJA IN STRUKTURA MAGISTRSKEGA DELA.....	11
3 TEORETIČNO IZHODIŠČE.....	13
3.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	13
3.1.1 Pojem politične participacije.....	13
3.1.2 Volilna pravica.....	17
3.2 VSTOP ŽENSK V POLITIKO	17
3.3 DEJAVNIKI POLITIČNEGA SISTEMA, KI VPLIVAJO NA PRISOTNOST ŽENSK V PREDSTAVNIŠKIH TELESIH	21
3.3.1 Volilni sistem.....	21
3.3.2 Politične stranke.....	29
3.3 STRATEGIJE ZA POVEČANJE ZASTOPANOSTI ŽENSK V POLITIKI	32
3.3.1 Posebni ukrepi za vzpostavljanje enakosti moških in žensk v politiki	34
3.3.2 Zgled dobre prakse.....	37
4 ANALIZA POLITIČNE PARTICIPACIJE ŽENSK V REPUBLIKI SLOVENIJI IN ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE	40
4.1 POLITIČNA PARTICIPACIJA ŽENSK V REPUBLIKI SLOVENIJI	40
4.1.1 Zgodovinski oris politične participacije žensk v Sloveniji	40
4.1.2 Dejavniki političnega sistema, ki vplivajo na število izvoljenih žensk v Državni zbor Republike Slovenije.....	43
4.1.3 Osrednji zakonodajni akti, ki obravnavajo pravice žensk.....	49
4.1.4 Analiza volitev v Državni zbor Republike Slovenije v obdobju 1992–2015	51
4.1.5 Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki, njihova implementacija in uspešnost v Sloveniji	56
4.1.6 Predlogi za spremembe	57
4.2. POLITIČNA PARTICIPACIJA ŽENSK V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE... 60	
4.2.1 Zgodovinski oris politične participacije žensk v Združenih državah Amerike	60
4.2.2 Dejavniki političnega sistema, ki vplivajo na število izvoljenih žensk v Kongres Združenih držav Amerike	64
4.2.3 Osrednji zakonodajni akti in organizacije, ki obravnavajo pravice žensk.....	69

4.2.4 Analiza volitev v Kongres ZDA v obdobju 1992–2015	71
4.2.5 Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki, njihova implementacija in uspešnost v Združenih državah Amerike	75
4.2.6 Predlogi za spremembe	77
5 SKLEPNE UGOTOVITVE	77
6 LITERATURA	80

Seznam shem, tabel in grafov

Shema 3.1: Sistem izbiranja kandidatov	20
Tabela 3.1: Metoda glasovanja v različnih državah glede na delež izvoljenih žensk	28
Tabela 3.2: Tipi kvot glede na obveznost in raven procesa	36
Tabela 4.1: Sprejemanje spolnih kvot v Sloveniji.....	48
Tabela 4.2: Število in delež žensk v Državnem zboru RS neposredno po volitvah v obdobju 1992–2014.....	54
Graf 4.1: Število mandatov po spolu za vsa mandatna obdobja	55
Graf 4.2: Število podpredsednikov DZ po spolu za vsa mandatna obdobja	55
Tabela 4.3: Število in delež žensk v kongresu, predstavniskem domu in senatu.....	72
Graf 4.3: Delež žensk v kongresu, predstavniskem domu in senatu v obdobju 1992–2015 ...	74

Seznam uporabljenih kratic

AERA – *American Equal Rights Association*

AWSA – *American Woman Suffrage Association*

CAWP – *Center for American Women and Politics*

CCWI – *The Congressional Caucus for Women's Issues*

DZ – Državni zbor

EEOC – Komisija za enake možnosti pri zaposlovanju

GFWC – *General Federation of Women's Clubs*

IPU – Medparlamentarna unija

JAR – Republika Južna Afrika

LDS – Liberalna demokracija Slovenije

MDDSZ – Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije

NEWSA – *New England Women Suffrage Association*

NAWSA – *National American Woman Suffrage Association*

NOW – Nacionalna organizacija za ženske

NWSA – *National Women Suffrage Association*

OZN – Organizacija združenih narodov

RS – Republika Slovenija

SD – Socialni demokrati

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Znano pravilo, da višje ko se vzpenjamo po lestvici družbenega vpliva in moči, manj je žensk, velja tudi – ali še zlasti – za politiko. Toda vprašanje odsotnosti žensk v politiki ni povsem primerljivo z vprašanjem njihove odsotnosti na drugih področjih, na primer v gospodarstvu, zdravstvu, izobraževanju, kulturi itd. Odsotnost žensk v politiki namreč pomeni tudi odsotnost pri oblikovanju in sprejemanju odločitev, ki vplivajo na vsa omenjena področja. Pomeni torej, da polovica prebivalstva nima možnosti izražanja svojih pogledov, stališč in izkušenj in s tem tudi možnosti vplivanja na (vedno spreminjajoče se) politične odločitve – tako tiste, ki zadevajo vse, kot one, ki se tičejo še posebej žensk (Antić Gaber in Jeram 1999, 7).

Eno izmed meril družbenega položaja žensk je prav gotovo tudi njihova zastopanost v politiki in organih odločanja. Čeprav imajo ženske in moški načeloma zagotovljene enake politične pravice, je dejstvo, da je eden od spolov na tem področju močno nadreprezentiran.

Problem udeležbe žensk v politiki sega vsaj do časa francoske revolucije, aktualnost te teme pa narašča že vse od izida razvpitih tekstov Olympe de Gouges in Mary Wollstonecraft iz leta 1791, ki kot prvi ženski avtorici zagovarjata pravice žensk. Vsak avtor zavzema svoja stališča o problemu, sama pa bom v magistrskem delu skušala zajeti čim več različnih pogledov na to, zakaj so ženske v politiko vključene v tako skromnem številu.

Dejstvo je, da neenaka udeležba žensk in moških pri političnem odločanju ostaja eden glavnih izzivov današnjih demokratičnih družb. Problematika politične participacije žensk ni več ekskluzivna domena feminističnih krogov, ampak se vedno bolj seli na dnevne politične agende. Eden večjih prebojev v splošnem zavedanju pomembnosti vključenosti žensk v politiko se je zgodil na Četrtni svetovni konferenci o ženskah leta 1995 v Pekingu, ki je opredelila akcije za hitrejše doseganje bolj uravnotežene zastopanosti obeh spolov v politiki in organih odločanja.

Kljub temu, da ženske predstavljajo dobro polovico svetovnega prebivalstva, so bile po podatkih Organizacije združenih narodov, natančneje njene komisije, ki si prizadeva zagotoviti enakost med spoloma in opolnomočiti ženske, v parlamentih v letu 2015 v

povprečju zastopane le z 22 odstotki. Čeprav ta podatek pomeni precejšnje izboljšanje v primerjavi z letom 1995, ko so ženske predstavljale 11,3 odstotka parlamentark, je do uravnotežene zastopanosti obeh spolov v političnem življenju še dolga pot. Ob tem je zanimiv tudi podatek, da je avgusta 2015 le 11 žensk zasedalo funkcijo predsednice države in le 13 funkcijo predsednice vlade. Še bolj skrb vzbujajoče pa je, da ima v istem obdobju kar 37 držav manj kot 10 odstotkov ženskih predstavnic v parlamentu, 6 držav v svetovnem merilu pa nima celo nobene ženske poslanke.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

Intenzivnost ukvarjanja s problemom vključenosti žensk v politiko se je nenehno povečevala. Različne države so se na problem podprezentiranosti žensk v politiki odzivale drugače. Države in politične stranke so vprašanje uravnotežene zastopanosti spolov v politiki vključile v zakone in svoje programe ter ga kot prednostno umestile v volilne obljube. Vsem so lahko zgled skandinavske države, ki z različnimi mehanizmi dosegajo najvišje deleže žensk tako v zakonodajni kot v izvršni veji oblasti.

V magistrskem delu se bomo osredotočili na dve državi, in sicer Republiko Slovenijo ter Združene države Amerike. Čeprav zastopanje interesov poteka v vrsti različnih svetov, komisij, odborov in družbenih okolij, se bomo omejili na zastopanost žensk v voljenih telesih primerjanih držav, to je na Državni zbor Republike Slovenije in Kongres Združenih držav Amerike, saj je namreč prav to dober kazalec, v kolikšni meri, če sploh, družba vrednoti politični prispevek žensk. Glede na to, da zasedba mesta v predstavniškem telesu vključuje proces nabora, selekcije in izvolitve, znana raziskovalka s področja žensk v politiki zagovarja tezo, da na vsako izmed omenjenih faz procesa vplivajo kontekstualni, institucionalni in individualni dejavniki (Lovenduski 1999, 38–39). V magistrskem delu bomo največ pozornosti namenili institucionalnim dejavnikom, bomo pa seveda orisali stanje v izbranih državah tudi z vidika kontekstualnih in individualnih dejavnikov.

Čeprav so tako Slovenija (9. mesto) kot Združene države Amerike (28. mesto) v globalnem poročilu o razkoraku med spoloma za leto 2015 uvrščene v zgornjo trideseterico

med 145 obravnavanimi državami (*The Global Gender Gap Report 2015*), lahko prav v institucionalnih dejavnikih najdemo največ razlik med državama. Če primerjamo poročila izpred desetih let, ko so bile Združene države na 23. mestu, Slovenija pa šele na 51., lahko sklepamo, da velik napredek v Sloveniji izvira iz kombinacije uradnih politik, strankarskih pobud in spremljajočih demografskih sprememb.

Nizka raven ugleda, ki ga uživa državni zbor med državljanke in državljani, stopnjevanje nezadovoljstva s politiko in rastoča volilna abstinenca pa terjajo temeljit teoretični in politični razmislek o predstavniki demokraciji tako v Sloveniji kot na splošno.

Madeleine K. Albright, prva ženska v zgodovini, ki je prevzela vodenje *State Departmenta*, je nekoč pronicljivo zapisala: »Vsaka država si zasluži najboljše možne voditelje, in to pomeni, da mora biti ženskam dana možnost kandidirati. Če jim nikoli ni dovoljeno tekmovati v volilnem procesu, potem se države same oropajo velikega deleža talenta« (*National Democratic Institute*). Koliko je ta misel še aktualna in kako se spreminja stanje z vidika zastopanosti žensk v predstavniki telesih v Sloveniji in Združenih državah Amerike, bo skušalo odgovoriti pričujoče magistrsko delo.

2.2 RAZISKOVALNE HIPOTEZE

Z metodologijo, ki je predstavljena v naslednjem poglavju, bomo v magistrskem delu skušali potrditi osnovno raziskovalno hipotezo:

Republika Slovenija in Združene države Amerike se formalno in dejansko zavzemajo za večjo zastopanost žensk v političnih predstavniki telesih.

Za lažje dokazovanje smo osnovno hipotezo razčlenili na podhipotezi:

- 1. Kontinuiteta rasti participacije je še vedno povezana z vertikalno spolno segregacijo, ki se kaže v tem, da ženske ne zasedajo vplivnejših mest tako v Državnem zboru Republike Slovenije kot v Kongresu Združenih držav Amerike.*

Kontinuiteto rasti participacije bomo za obe primerjani državi dokazovali z analizo volilnih rezultatov za obdobje zadnjih 25 let. Glede na to, da predstavniki telesi Slovenije in

Združenih držav Amerike nista popolnoma primerljivi, bomo vertikalno spolno segregacijo dokazovali v istem časovnem okvirju, to je od leta 1992, a bomo v primeru Slovenije preverjali, koliko žensk je zasedlo predsedniški in podpredsedniške položaje državnega zbora ter funkcijo vodje poslanske skupine. V primeru Združenih držav Amerike pa bomo preverjali, koliko žensk je zasedlo funkcije predsednika senata, govorca predstavniškega doma, vodje večine in manjšine obeh domov ter funkciji priganjalca večine in manjšine, prav tako v obeh domovih.

Ob tem bomo pozorni na dejavnike, ki so pripomogli k spremembam v določenem proučevanem obdobju (na primer uvedbi spolnih kvot v Sloveniji).

2. Strategije za povečanje deleža žensk v predstavniških organih, njihova implementacija in uspešnost se med primerjanima državama ne razlikujejo bistveno.

S pomočjo desetih mehanizmov za spodbujanje in pospešitev napredka žensk na področju političnega udejstvovanja, njihovega izvajanja in uspešnosti v primerjanih državah bomo poskušali dokazati, da se kljub precejšnji razliki med državama glede na zastopanost žensk v voljenih telesih strategije za povečanje deleža žensk v predstavniških organih ne razlikujejo bistveno.

Osnovni cilj magistrskega dela je s pomočjo podhipotez preveriti osnovno hipotezo. Ob tem bomo velik poudarek namenili teoretskemu izhodišču, ki bo podlaga za razčlenjeno predstavitev stanja na področju participacije žensk v politiki, analizo različnih dejavnikov, ki na to vplivajo, primerjavo med izbranimi državama glede na zastopanost žensk v politiki v obdobju zadnjih 25 let in oceno strategij za večjo zastopanost žensk v organih političnega odločanja ter njihovo implementacijo in uspešnost.

2.3 METODOLOŠKI OKVIR PROUČEVANJA IN STRUKTURA MAGISTRSKEGA DELA

Pri pisanju magistrskega dela bomo uporabili več različnih raziskovalnih metod in tehnik, njihovo izbiro pa bomo prilagodili predmetu raziskovanja.

V prvem delu, ki predstavlja teoretično izhodišče, bo osrednja raziskovalna metoda zbiranje, analiza in interpretacija sekundarnih virov (zborniki, revije, članki, poročila,

monografski in internetni viri), ki se bo prepletala z deskriptivno metodo. V tem delu bomo na podlagi ugotovitev avtorjev, strokovnjakov iz proučevanja različnih področij političnega sistema, skušali predstaviti vse elemente, ki lahko imajo vpliv na izvolitev žensk v predstavniška telesa.

V drugem delu magistrskega dela, ki se bo osredotočalo na analizo politične participacije žensk v Sloveniji in Združenih državah Amerike, bomo poleg zbiranja, analize in interpretacije sekundarnih virov uporabili tudi zbiranje, analizo in interpretacijo primarnih virov (relevantni formalni dokumenti, ki se nanašajo na politično participacijo žensk, kot so: ustavi, mednarodne pogodbe in konvencije, zakoni s področja politične participacije žensk v obeh proučevanih državah, strategije, uradna poročila in smernice), ki bodo služili za potrebe kvalitativne analize. Do vseh virov bomo pristopili s kritično distanco, kljub vsemu pa bosta analiza ter interpretacija primarnih in sekundarnih virov kvalitativni raziskovalni metodi in osrednji raziskovalni metodi tega magistrskega dela.

V drugem delu bomo uporabili tudi zgodovinsko-razvojno analizo, in sicer bomo poskušali prek uradnih in sekundarnih statistik, ki obravnavajo problem ženskega udejstvovanja na področju politike, predstaviti stanje danes in orisati spremembe v položaju žensk v obdobju 1992–2015. Omenjeno obdobje je bilo izbrano glede na smiselnost primerjave med obema raziskovanima državama. Zavedamo se, da so Združene države Amerike stara demokracija, a glede na to, da so prve demokratične volitve v Državni zbor Republike Slovenije, kot ga poznamo danes, potekale šele leta 1992, se nam je zdelo smiselno, da glavnino primerjave skoncentriramo na omenjeno obdobje.

Za analizo stanja politične participacije žensk v Sloveniji je na voljo dovolj relevantnih virov in literature. Za podrobnejši vpogled v stanje v Združenih državah Amerike pa bomo poleg analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov opravili še poglobljen intervju z veleposlanikom Združenih držav Amerike v Sloveniji, nj. eksc. Brentom R. Hartleyjem.

V sklepnem delu, kjer bomo preverili zastavljene raziskovalne hipoteze, bomo uporabili deskriptivno in primerjalno metodo. Prek metode sinteze spoznanj in ponovne primerjalne analize bomo v tem delu pokušali povezati spoznanja iz teoretičnega dela o politični participaciji žensk ter spoznanja iz analize in primerjave politične participacije žensk v Sloveniji in Združenih državah Amerike, s čimer bomo poskušali potrditi zastavljene raziskovalne hipoteze.

3 TEORETIČNO IZHODIŠČE

3.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

3.1.1 Pojem politične participacije

Najosnovnejša opredelitev pojma participacija se glasi: »[iz lat. *participare* »deliti s kom, delež imeti«; *participatio*; angl. *participation*, nem. *Mitbestimmung*]; soodločanje, soudeležba, soupravljanje. Najsplošnejši pomen: sodelovanje občanov oz. državljanov v najrazličnejših procesih odločanja – v gospodarstvu, v javni upravi, v političnih strankah, v zdravstvu, v šolstvu, kulturi, medijih, itd« (Sruk 1995, 233).

Teorije demokracije predpostavljajo, da je oblast oziroma njen izvršilni del, ki je v večini modernih demokracij vlada, odzivna na želje svojih državljanov. Participacija je aktivnost, kjer je posameznik udeležen (sodeluje) z drugimi v nekaterih družbenih procesih, igrah, športu ali skupnih prizadevanjih. Politična participacija pa je opredeljena kot:

participacija v procesu vladanja in priložnost za politično participacijo je v bistvu priložnost za večino zasebnikov (v primerjavi z javnimi uradniki in izvoljenimi politiki), da so udeleženi v procesu, s katerim se izbirajo politični voditelji ter oblikujejo in uresničujejo vladne politike.

Glavne oblike politične participacije so:

- 1) glasovanje na lokalnih in državnih volitvah,*
- 2) glasovanje na referendumih,*
- 3) agitiranje in sodelovanje v volilni kampanji,*
- 4) aktivno članstvo v politični stranki,*
- 5) aktivno članstvo v skupini pritiska,*
- 6) sodelovanje v političnih demonstracijah, stavkah s političnimi cilji in podobne aktivnosti za spremembo javnih zadev,*
- 7) različne oblike državne nepokorščine, kot je npr. odklonitev plačila davkov ali pa držanje predpisanega reda,*
- 8) članstvo v vladnih svetovalnih organih,*

- 9) članstvo v potrošniških svetih za industrijo v javni lasti,
- 10) klientelistična vključenost v uresničevanje socialne politike in
- 11) različne oblike skupnega delovanja, npr. glede okoljevarstvenih problemov na lokalni ravni (Brezovšek 1995, 202–203).

Politična participacija se mnogokrat šteje kot dejavnik uspešnosti demokratičnih sistemov, čeprav prepričanje o prednosti široke politične participacije ni omejeno zgolj na demokratične sisteme, a v splošnem lahko trdimo, da je ideja participacije pozitivno vrednostno konotirana. Lahko bi rekli, da je vprašanje participacije osrednje vprašanje politike in demokracije, saj participacija daje legitimnost demokraciji. Sodobne demokracije so večinoma predstavniške demokracije, kjer odločitve sprejemajo posredniki, ki jih je izvolilo ljudstvo in jih s tem pooblastilo, da vladajo. Navkljub temu dejstvu lahko zainteresirani državljani neposredno posegajo v odločitve, ki se nanašajo na javne zadeve. Čeprav predstavništvo v razvoju demokratičnih institucij jasno prevladuje, pa je določena raven participacije nujna za to, da legitimira predstavnike. Ta zamisel se je razvijala prek širjenja splošne volilne pravice, ki je poglavito orodje participacije. V sodobnih demokracijah so čedalje bolj prisotni popravki načela pooblastila, zlasti v obliki referendumov, ki predstavlja neposredno preverjanje volje volilnih upravičencev glede posameznih vprašanj.

Della Porta povzame več avtorjev in njihovih opredelitev politične participacije. »Politično participacijo so opredelili kot »vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije« (Rush 1992; italijanski prevod 1998). V pojmovanju, ki je nekaj ožje, pa pomeni tiste države državljanov, katerih cilj je vplivati na politični proces (Axford in drugi 1997, 109)« (Della Porta 2003, 64). Nekateri avtorji participacijo v najožjem pomenu obravnavajo tudi kot prostovoljno izpostavljanje političnim sporočilom, kot so branje časopisov, spremljanje televizijskih poročil in podobno. Izraz politična participacija torej zajema zelo različna ravnanja: od volitev do aktivnega strankarskega delovanja, od razpravljanja o politiki do ustvarjanja organiziranega pritiska. Primarne raziskave politične participacije so se osredotočale na konvencionalne oblike in izrecno izločale tako imenovana nekonvencionalna delovanja. Eden najdejavnějšíh raziskovalcev participacije Lester Milbrath je v svoji sloviti raziskavi iz leta 1965 razločil med naslednjimi oblikami konvencionalne politične participacije, ki jih je razvrstil glede na zahtevano zavzetost:

- 1) *izpostavljanje političnim izzivom,*

- 2) *volitve,*
- 3) *odpiranje politične razprave,*
- 4) *prepričevanje drugega, naj voli na določen način,*
- 5) *nošenje politične značke,*
- 6) *stik s političnim funkcionarjem ali voditeljem,*
- 7) *denarni prispevki določeni stranki ali kandidatu,*
- 8) *udeležba na političnem zborovanju ali skupščini,*
- 9) *posvečanje časa politični kampanji,*
- 10) *vstop med aktivno članstvo politične stranke,*
- 11) *udeležba na zborih, na katerih se sprejemajo politične odločitve,*
- 12) *zbiranje denarja za politične namene,*
- 13) *kandidiranje za voljeno funkcijo,*
- 14) *prevzemanje političnih ali strankarskih funkcij (prav tam, 65).*

Navkljub dejstvu, da da v magistrskem delu obravnavamo samo nekatere konvencionalne oblike politične participacije, pa je na tem mestu nujno omeniti, da

so raziskovalci v sedemdesetih letih začeli opazovati hitro rast novih in nekonvencionalnih (ali neposrednih) oblik politične participacije. Med njimi so (na primer Dalton, 1988):

- 1) *pisma bralcev,*
- 2) *sodelovanje v bojkotu,*
- 3) *samozmanjševanje davkov ali najemnin,*
- 4) *zasedba poslopij,*
- 5) *cestne zapore,*
- 6) *podpisovanje peticij,*
- 7) *sedeči protesti,*
- 8) *udeležba v divjih stavkah,*
- 9) *udeležba v mirnih sprevodih,*
- 10) *povzročanje škode na gmotnih dobrinah,*
- 11) *nasilje zoper ljudi (prav tam, 69).*

Splošna zaznava je, da se je participacija konvencionalne zvrsti ustalila oziroma je zaradi najrazličnejših razlogov celo v upadu, močno pa se je okrepila nekonvencionalna participacija.

Obstajajo torej različni slogi participacije, ki so lahko lastni različnim družbenim skupinam, generacijam ali narodom. Dandanes so skupine državljanov, ko se soočijo z zakoni in odločitvami, ki jih imajo za krivične, vedno bolj pripravljene poseči po takšnih oblikah ukrepanja, za katere je značilna nekonvencionalnost.

Demokracija lahko živi v sožitju z zelo nizkimi stopnjami participacije. Milbrath je ugotovil, »da sodi med »**gladiatorje**«, ki so v politiki dejavni pogosto, komaj 7 odstotkov državljanov. Med »**gledalce**«, katerih zavzetost dosega le najnižjo raven, sodi 60 odstotkov prebivalcev in med »**otopele**«, ki jih politika sploh ne zanima, pa kar 30 odstotkov« (prav tam, 66). Podobno raziskavo, le da je upoštevala še ozemeljsko razsežnost participacije, sta opravila tudi Verba in Nie. Odkrila sta, »da je 22 odstotkov državljanov popolnoma **nedejavnih**; nadaljnjih 20 odstotkov naj bi predstavljali »**lokalci**«, ki jih zanimajo samo krajevne zadeve; štirje odstotki sodijo med »**domačijske**«, ki se zanimajo samo za tisto, kar jih neposredno zadeva; 15 odstotkov naj bi jih sodilo med »**tekmujoče**«, ki se vključujejo v specifične kampanje; le 18 odstotkov pa naj bi jih sodilo med »**globalne aktiviste**«, ki se vključujejo v celotno pahljačo političnih zadev« (prav tam, 66). Vidimo torej lahko, da se je število ljudi premosorazmerno krčilo s povečevanjem stopnje aktivnosti in da se je ob vsakem prehodu povečevala stopnja selektivnosti participacije.

Ob tem je pomembno dodati tudi,

da se med različnimi skupinami prebivalstva pojavljajo neenakosti v obsegu politične participacije in zatorej v obsegu političnega vpliva. Kot je pokazala Milbrathova raziskava (Milbrath in Goel 1977), dosegaajo najvišje ravni ob enakih pogojih:

- a) tisti, ki imajo višjo raven izobrazbe,*
- b) tisti, ki prihajajo iz srednjega sloja, v primerjavi s tistimi, ki sodijo v delavski razred,*
- c) moški v primerjavi z ženskami,*
- d) ljudje v srednjih starostnih skupinah (ne premladi in tudi ne prestari),*
- e) poročeni v primerjavi s samskimi,*
- f) prebivalci mest v primerjavi s prebivalci podeželja,*
- g) tisti, ki živijo v določenem kraju dlje, v primerjavi s tistimi, ki se naselijo na novo,*
- h) tisti, ki sodijo k narodnostni večini,*
- i) tisti, ki so družbeno angažirani in/ali vključeni v različne organizacije (prav tam, 69).*

3.1.2 Volilna pravica

Volilna pravica je ena najpomembnejših političnih pravic. V grobem ločimo med aktivno (pravica voliti) in pasivno (pravica biti izvoljen) volilno pravico. Je temelj sodobne predstavniške demokracije, ki pa je razvila nekatera načela, ki so nujen pogoj za demokratično vsebino volitev in jih lahko štejemo za splošne civilizacijske pridobitve. To so: splošna in enaka volilna pravica, neposredna volilna pravica, svobodna volilna pravica in tajnost glasovanja. Od uresničevanja teh načel sta odvisni tako stopnja demokratičnosti volitev kot sestava predstavniškega telesa, ki predstavlja ljudstvo kot celoto. Ta načela so tako pomembna, da so praviloma določena že v ustavi, razčlenjena pa z volilno zakonodajo in drugimi predpisi (Grad 2004, 37). Širjenje volilne pravice praviloma neposredno krepi politično participacijo, saj s tem čedalje več državljanov dobi pravico izbirati voljene politične predstavnike (Fink Hafner 2001, 34).

3.2 VSTOP ŽENSK V POLITIKO

Ob razpravi vstopa žensk v politiko se nam poraja vprašanje, zakaj naj bi bile ženske v politiki enako zastopane kot moški oziroma zakaj potrebujemo paritetno zastopanost. Nekoč je veljalo, da je za ženske povsem primerno, da jih zastopa moški kot glava družine. Obstajajo normativni in pragmatični argumenti ter argumenti razlike v podporo doseganja uravnotežene zastopanosti.

Normativni argumenti zagovarjajo mnenje, da je moška monopolna zastopanost nepoštena. Torej se ukvarjajo s principom pravičnosti (Lovenduski 1999).

Pragmatični argumenti so utemeljeni na predpostavki o prednostih politike, v kateri je več žensk. Po tem vidiku naj bi imele ženske posebne izkušnje in interese, ki jih lahko razumejo in zastopajo le ženske (prav tam).

Tretji argumenti, argumenti razlike, pa trdijo, da bo večja prisotnost žensk v voljenih telesih v politiko vnesla vsaj dve vrsti sprememb, in sicer spremembe v političnem procesu, ki naj bi s tem postal bolj konstruktiven in manj konflikten, in spremembe v politikah, saj bodo odločevalci bolj poznali vprašanja in perspektive žensk. Po mnenju zagovornikov stališč razlike naj bi ženske politiko preprosto izboljšale (prav tam).

Za nujnost sorazmernega sodelovanja žensk v formalni politiki obstajajo torej štiri argumentacije: o vzorih, pravičnosti, ženskih interesih in oživitvi demokracije. Prva temelji na prepričanju, da bo obstoj ženskih predstavnic pri drugih ženskah spodbudil zaupanje, da si tudi same prizadevajo za to vlogo. Druga pomeni, da je številčno enako predstavništvo žensk in moških v zakonodajnih telesih samo po sebi znamenje paritete ne glede na njihova prepričanja ali uvedene politične ukrepe. Po tretji morajo ženske vstopiti v formalno politiko, da bodo delovale za interese žensk, saj imajo ženske v družbi drugačen položaj in skupne izkušnje, iz katerih izhajajo njihove posebne potrebe in interesi, ki jih bodo bolje predstavljale le ženske. Četrta pa predlaga, naj ženske zasedejo položaje moči, ker se bodo s politiko ukvarjale drugače in tako izboljšale naravo javne sfere. Vsako od navedenih štirih osnov za večjo zastopanost žensk je mogoče uporabiti za zagovor skupinskega predstavništva, vsaka nudi drugačen temelj za sprejem takšne politike in doživlja drugačne kritike (Squires 2009, 272–285).

Veliko avtorjev je proučevalo, kolikšen mora biti delež zastopanosti, da bi neka skupina¹ že zaradi svoje velikosti vplivala na politiko. Rezultati proučevanj kažejo, da bi morale biti ženske po teoriji kritične mase v parlamentih zastopane vsaj 30-odstotno (Dahlerup 2006).

Na politično predstavništvo vpliva veliko dejavnikov, med katerimi so tudi trije procesi na treh ravneh političnega odločanja: ponudba oziroma odločitve kandidatov, odločitve selektorjev in odločitve volivcev. Raziskave kažejo, da, čeprav težko govorimo o odkriti diskriminaciji žensk v volilnem procesu, so ženske prikrito (samo)diskriminirane predvsem na podlagi merila političnih izkušenj (Krašovec in Fink Hafner 2004, 75).

Zgodovinsko so se oblikovali štirje modeli predstavništva, na katerih temeljijo sodobne liberalne demokracije, in sicer:

- a) teritorialni model (izvoljeni predstavniki naj bi predstavljali interese teritorija, na katerem so bili izvoljeni),
- b) pluralistični model (izvoljeni predstavniki naj bi predstavljali različne tekmujoče interese),
- c) strankarski model (izvoljeni predstavniki naj bi predstavljali interese stranke, na listi katere so bili izvoljeni) in

¹ V našem primeru odstotek žensk v predstavniškem telesu.

- d) demografski model (izvoljeni predstavniki naj bi predstavljali mikrokozmos populacije) (Norris in Lovenduski v Krašovec 2007, 12).

In prav slednji model je eden izmed argumentov, na katere se sklicujejo raziskovalci vloge žensk v politiki, saj po njihovem mnenju predstavniki domovi ne opravljajo ustrezno svoje predstavniske vloge, če ne zrcalijo socialne in demografske (se pravi tudi spolne) sestave družbe.

V zahodnih demokracijah se na vprašanje predstavnštva oziroma dejavnikov, ki vplivajo na sestavo parlamentov, gleda skoraj izključno s treh vidikov oziroma ravni:

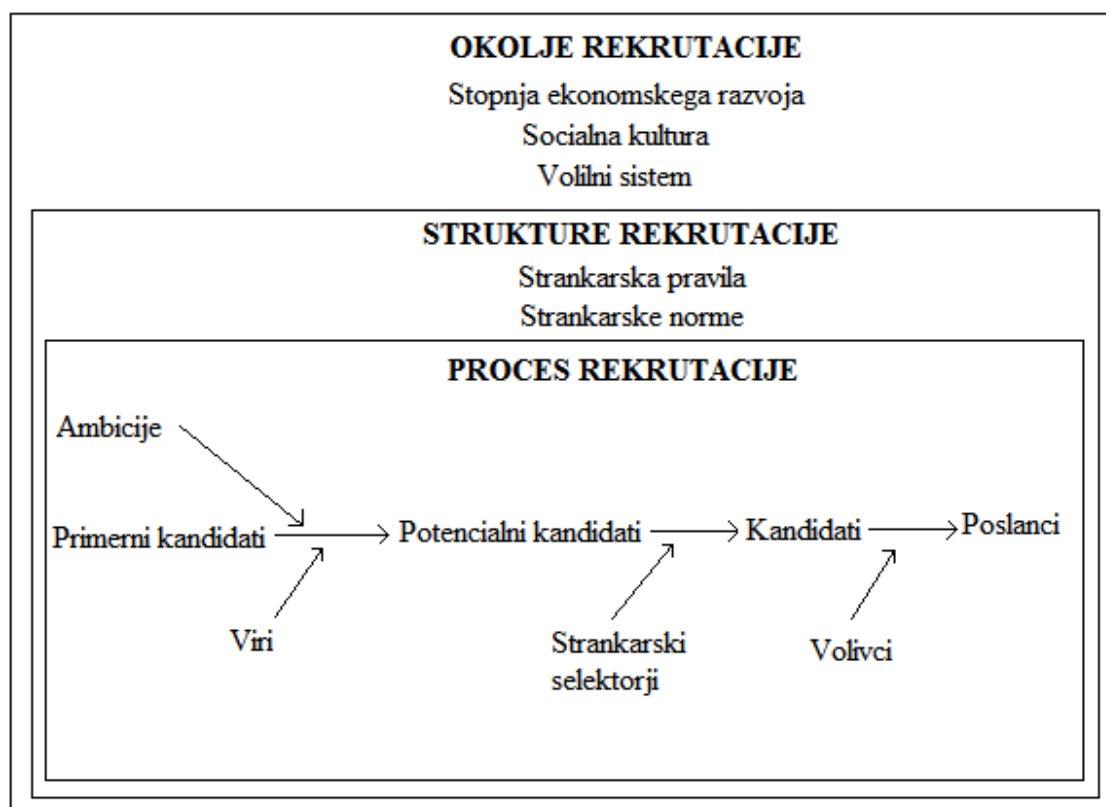
- a) ponudba kandidatov za člane predstavnškega telesa,
- b) kriteriji tistih, ki odločajo o izboru kandidatov,
- c) odločitve volivcev na volitvah (Krašovec in Fink Hafner 2004, 66–76).

Odločitev volivcev o predstavnikih v predstavnških domovih je torej le zadnja stopnja v dolgotrajnem postopku izbire članov parlamentov in zato veliko raziskovalcev politične participacije žensk meni, da vzrok za majhne deleže žensk v parlamentih ne leži v volivcih, temveč v procesu selekcije kandidatov za volitve.

Joni Lovenduski, ena bolj dejavnih raziskovalk politične participacije žensk, zagovarja tezo, da zasedba sedeža v državnem zakonodajnem telesu vključuje proces nabora, selekcije in izvolitve. V vsako fazo tega procesa sta vpleteni ponudba in povpraševanje in na vsako vplivajo kontekstualni, institucionalni in individualni dejavniki:

- a) **Kontekstualni dejavniki** vključujejo naravo demokratičnega sistema, ravni ekonomskega razvoja, stopnjo urbanizacije, delitev dela po spolu, strukturo zaposlenosti in stopnjo politične organiziranosti.
- b) **Institucionalni dejavniki** delujejo na dveh ravneh, na ravni političnega sistema in na ravni političnih strank. Dejavniki političnega sistema vključujejo zakonske določbe o kandidiranju in postopkih selekcije, volilni sistem in strankarski sistem. Dejavniki političnih strank pa vključujejo strankarsko kulturo, ideologijo, organizacijsko strukturo, formalna in neformalna pravila o članstvu, imenovanjih ter selekciji.
- c) **Individualni dejavniki**, katerim se raziskovalci praviloma posvečajo v manjši meri, pa vključujejo motivacijo, dostop do virov, politične izkušnje in kvalifikacije (Lovenduski 1999, 38–39).

Shema 3.1: Sistem izbiranja kandidatov

Vir: Prirejeno po Matland in Montgomery (2003, 21).

Prvi korak v procesu selekcije je nedvomno pripravljenost možnih kandidatov, da sploh kandidirajo. Pri tem praviloma, z le redkimi izjemami, obstajajo zgolj omejitve glede starosti, stalnega prebivališča in nezdržljivosti funkcij. Številne raziskave so se ukvarjale z vprašanjem, zakaj se posameznik odloči kandidirati. Izluščimo lahko dva dejavnika za tako odločitev, in sicer: viri, ki jih ima posameznik na razpolago, in motivacija za politično delovanje. Med viri se največkrat omenjajo čas, finančna sredstva in izkušnje, v motivacijo za politično delovanje pa umeščamo predvsem ambicije, željo po izpolnjevanju interesov družbene, socialne in politične skupine, ki ji posameznik pripada, in delovanje za skupno dobro. Tako viri kot motivacija naj bi bili odvisni od številnih dejavnikov, kot so izobrazba, poklic, politične ideologije posameznika in njegove vrednote. In prav ti dejavniki v primeru žensk delujejo negativno ter s tem zmanjšujejo ponudbo kandidatke za volitve (Krašovec in Fink Hafner 2004).

Skozi zgodovinski razvoj so stranke postale politični igralci, ki imajo najpomembnejšo vlogo na volitvah, v parlamentih in procesih selekcije kandidatov za volitve. Politične stranke so torej ključni kanal, ki vodi do voljenih teles. Čeprav svoje predstavnike izbirajo volivci in

volivke, to počnejo šele po tem, ko jim politične stranke že omejijo možnost izbire. Volilni sistemi sicer zadevajo vlade, a pravila za izbiro kandidatov in kandidatke se ustvarjajo v političnih strankah.

Vsak izmed naštetih dejavnikov je po svoje kompleksen, a lahko predstavlja pomembno oviro za politično participacijo žensk.

3.3 DEJAVNIKI POLITIČNEGA SISTEMA, KI VPLIVAJO NA PRISOTNOST ŽENSK V PREDSTAVNIŠKIH TELESIH

3.3.1 Volilni sistem

V sodobnih demokracijah so najvišji predstavniški organi države izvoljeni na večstrankarskih demokratičnih volitvah. Način izvedbe volitev določajo volilni sistemi oziroma natančneje volilni zakoni. Volilni sistemi določajo, kdo ima volilno pravico, postavljajo okvire organizacije volitev, predpisujejo volilne postopke in tehnike ter način pretvorbe glasov volivcev v poslanske sedeže. Oblikovanje volilnih sistemov je praviloma potekalo sočasno z uvajanjem splošne volilne pravice in pri določanju bistvenih elementov ne gre zgolj za to, ali bo večinski ali sorazmerni, ampak tudi za druge podrobnosti, kot so formule pretvorb v sedeže, volilne kvote, oblikovanje volilnih enot, volilni prag in podobno (Antić Gaber 1998, 61–96).

V osnovi ločimo med večinskimi sistemi² in sistemi sorazmernega predstavnštva³. V obeh različicah obstajajo številne izpeljave in tudi kombinacije obeh bistvenih različic. Volilni sistem ne predstavlja nevtralnega, preprostega in pravičnega načina za izbor predstavnikov ljudstva, saj različni volilni sistemi niso različno naklonjeni samo različnim strankam in strankarskim sistemom, ampak imajo različne vplive tudi na izvolitev

² Značilnost večinskih volilnih sistemov je, da se mandati dodelijo samo tistim strankam, ki na volitvah zberejo večino glasov. Ločimo med dvema osnovnima tipoma večinskih sistemov. V sistemu *relativne večine* za zmago zadostuje največji delež glasov, v sistemu *absolutne večine* pa je za zmago potrebna več kot polovica glasov (Antić Gaber 1998, 61–96).

³ Cilj sistema sorazmernega predstavnštva je dodeljevanje sedežev v parlamentu sorazmerno z deležem dobljenih glasov na volitvah. Obstajata dva osnovna tipa tega sistema: sistem proporcionalnega predstavnštva s strankarsko listo in sistem enega prenosljivega glasu. Proporcionalni sistem pozna liste kandidatov z vnaprej določenim vrstnim redom ali liste, na katerih vrstni red kandidatov določi volivec (Antić Gaber 1998, 61–96).

predstavnikov manjšin in marginaliziranih družbenih skupin. Ta ugotovitev je torej povezana tudi z možnostmi za izvolitev žensk (prav tam).

Elementi volilnih sistemov, ki vplivajo na izvolitev žensk

Raziskovalci, ki se ukvarjajo z vplivom volilnih sistemov na možnosti za izvolitev žensk (in manjšin), različno opredeljujejo sestavine volilnih sistemov, ki vplivajo na to. V nadaljevanju navajam elemente volilnega sistema, ki jih najpogosteje navajajo v povezavi s politično participacijo žensk.

a) Velikost volilne enote

»Volilne enote so območja, na katera je pred volitvami razdeljeno celotno ozemlje, na katerem se izvajajo volitve« (Grad 2004, 47). Čeprav geografska razsežnost volilne enote in število volilnih upravičencev v volilni enoti nista nepomembna dejavnika volilnega sistema, je iz vidika izvoljivosti žensk pomembna predvsem velikost volilne enote. Le-to opredelimo kot »število predstavnikov, ki jih volimo v volilni enoti« (Lijphart v Antić Gaber 1998, 68).

Ločimo med:

- uninominalnimi (enomandatnimi) volilnimi enotami⁴, kjer stranka v vsaki volilni enoti postavi svojega kandidata, in
- plurinominalnimi (večmandatnimi) volilnimi enotami⁵, kjer v praksi obstaja več različnih izpeljank, a stranke običajno nastopajo z listami kandidatov, pri katerih velja preprosto pravilo: čim višje na kandidatni listi je kandidat, tem večje so njegove možnosti za izvolitev (Grad 2004, 48).

b) Volilne formule

Volilne formule pretvarjajo na volitvah dobljene glasove v sedeže v predstavniških telesih. Najpogosteje se uporablja delitev na:

⁴ V primerih volilnih sistemov z dolgo tradicijo stranke dobro vedo, v kolikšni meri v določeni volilni enoti lahko računajo na podporo volivcev. Zato se je razvila klasifikacija na *varne sedeže*, na katere so kandidati zlahka izvoljeni, na *negotove sedeže*, kjer je izid volitev negotov, in na *izgubljene sedeže*, kjer je kandidat praktično brez možnosti za izvolitev. Število žensk v predstavniških domovih držav, ki uporabljajo tak sistem, bi se povečalo le, če bi jih stranke uvrščale na kandidatne liste za varne sedeže, kar pa ni pogosta praksa (Antić Gaber 1998, 61–96).

⁵ Tudi tukaj ločimo med *mandatnimi mesti* ali mesti z velikimi možnostmi izvolitve, običajno v tistih volilnih enotah, kjer stranka že ima predstavnika v parlamentu, *borbenimi mesti*, ki so takoj za mandatnimi mesti in je možnost izvolitve velika, če stranka dobi več mandatov kot na prejšnjih volitvah, in *mesta z minimalnimi možnostmi za izvolitev* (Antić Gaber 1998, 61–96).

- večinske volilne sisteme,
- proporcionalne volilne sisteme in
- mešane volilne sisteme.

Večinski volilni sistemi so se oblikovali najprej in veljajo za najpreprostejšo obliko. Ločimo med *sistemi z relativno večino*, ki so najbolj preprosti, in po njih sedež dobi kandidat, ki je zbral največ glasov. Ta oblika se uporablja praviloma v volilnih enotah z enim sedežem, njene prednosti pa so predvsem preprostost, zagotavljanje stabilnosti vlade in omogočanje odgovornosti volilni enoti. Pri formuli *absolutne večine* pa zmagata tisti, ki dobi en glas več od polovice oddanih glasov. V situacijah, ko nihče izmed kandidatov ne doseže tega cilja, se vpelje drugi krog glasovanja, v katerega se običajno uvrstita dva kandidata, ki sta v prvem krogu zbrala največ glasov. Med sisteme z absolutno večino umeščamo tudi *alternativno glasovanje*, ki ne zahteva ponovnega glasovanja, če noben kandidat v prvem krogu ne dobi zahtevane večine, saj volivec že ob oddaji glasu na volitvah poleg izbranega kandidata označi še enega, ki bi mu izrazil podporo v drugem krogu, če njegov primarni kandidat v drugi krog ne bi bil uvrščen (Krašovec 2007, 67–95).

Proporcionalni volilni sistemi so danes najpogosteje uporabljeni volilni sistemi, ki sedeže v predstavniških domovih dodeljujejo sorazmerno z deležem dobljenih glasov na volitvah. V osnovi se delijo na *sisteme strankarskih list* in *sisteme enega prenosljivega glasu*. Prav sorazmernost, ki naj bi zagotavljala politično zastopanost tudi manjšim strankam in manjšinam, kar je povezano z večjo odzivnostjo predstavniškega telesa, je ena ključnih prednosti tega sistema. Kot slabosti pa se največkrat omenjajo nestabilnost vlad, zapletenost pretvorbe dobljenih glasov v sedeže in razdeljena odgovornost v volilni enoti (prav tam).

Sistemi strankarskih list so najbolj razširjeni med volilnimi sistemi. Stranke v volilnih enotah z več sedeži oblikujejo liste kandidatov. Volivec lahko glasuje za listo v ponujenem vrstnem redu ali pa spremeni vrstni red v skladu s svojimi preferencami. Za pretvarjanje glasov v sedeže se uporabljajo volilne formule, glavni skupini sta formula največjega povprečja⁶ in formula največjih ostankov⁷(prav tam).

⁶ ali sistem deliteljev. Znotraj te formule so najpogosteje v uporabi d'Hondtova formula, Saint-Laguëjeva formula in modificirana Saint-Laguëjeva formula (Krašovec 2007, 75–76).

⁷ ali volilne kvote. Najpogosteje uporabljeni sta Harejeva kvota in Droopova kvota, pogosto pa se omenja tudi Hagenbach-Bischoffova kvota in Imperialijevo kvoto (Krašovec 2007, 77–78).

V sistemih enega prenosljivega glasu volivci v volilnih enotah z več sedeži glasujejo za posamezne kandidate in ne za strankarske liste. Kandidate razvrščajo po preferencah in zaradi tega je ugotavljanje rezultatov izjemno zapleteno (prav tam).

»Sistem sorazmernega predstavništva je (zaradi sorazmernega preračunavanja glasov v sedeže, ki ne zahteva večine) bolj naklonjen izvolitvi predstavnikov in predstavnic manjšin in žensk« (Antić Gaber 1998, 66). Tudi »mednarodno-primerjalni pogled potrjuje tezo, da se v proporcionalnih sistemih težko zgodi, da v predstavniških telesih žensk sploh ni (kar ni tako izjemno v večinskih sistemih), vendar so deleži poslank, izvoljenih po proporcionalnih volilnih sistemih, tako različni, da o zelo veliki pojasnjevalni moči zvrsti volilnega sistema nikakor ne moremo govoriti« (Fink Hafner in Krašovec 2004, 119).

Mešani volilni sistemi pa so hibrid do zdaj predstavljenih volilnih sistemov. Obstajajo tri možne poti obstoja mešanih volilnih sistemov oziroma kombinacije uporabe večinskih in proporcionalnih volilnih sistemov: sočasen obstoj, vzporeden obstoj in sistem popravkov (Krašovec 2007, 67–95).

c) Način oziroma struktura glasovanja

Glasovanje je lahko kategorično ali vrstilno. Pri kategoričnem volivec svoj mandat dodeli eni stranki, vrstilno glasovanje pa omogoča, da volivec svoj glas porazdeli med stranke ali kandidate različnih strank. Vrstilno glasovanje in možnost preferenčnega glasu povečujeta možnost izvolitev žensk v parlament (Antić Gaber 1998, 83–84).

d) Volilni prag

»Volilni prag lahko opredelimo kot delež podpore stranki na volitvah, ki jo potrebuje za to, da pri preračunavanju dobljenih glasov v sedeže pride v parlament« (prav tam, 84). Večinski volilni sistemi ne poznajo zakonsko opredeljenega volilnega praga, saj ga ni treba opredeliti, a tega določila ne poznajo niti vsi sistemi proporcionalnega predstavništva. Visoko postavljen volilni prag vpliva na stopnjo reprezentativnosti parlamenta, saj nekaterim strankam onemogoči vstop v predstavniško telo (prav tam, 84–86).

e) Vpliv drugih dejavnikov

Poleg že omenjenih dejavnikov volilnih sistemov, ki vplivajo na izvolitev žensk, se mi na tem mestu zdi nujno omeniti še nekatere, res pa da manj pomembne.

Nadomeščanje članov parlamenta: parlamenti, ki bi bili ob koncu mandata enako sestavljeni kot ob konstituiranju, so izjemno redki. Nadomeščanje izvoljenih članov se izvaja v več primerih, najpogosteje ob njihovem imenovanju na nezdružljive funkcije (člani vlade, državni sekretarji in podobno), ob upokojitvi ali v primeru smrti. V proporcionalnih volilnih sistemih mesto običajno pripade naslednjemu v vrsti, kar predstavlja nove možnosti za vstop žensk v parlament, saj ženske običajno niso dovolj visoko postavljene na kandidatne liste in je to pogosto razlog za neizvolitev (prav tam, 88–93).

Delež zamenjav v parlamentu: če želimo, da v parlament v večji meri vstopijo ženske, morajo moški izgubiti svoje varne sedeže. Ob stabilnih razmerjih moči strank se ohranja »status quo«, spremembe v razmerjih moči med strankami, ki so vstopile v parlament, pa prinaša s seboj večje možnosti, da sedeže zasedejo ženske, a je to vseeno vprašanje, s katerim se ukvarjajo predvsem v državah z večinskim volilnim sistemom (prav tam, 88–93).

Način registriranja volivcev je ena od ovir, ki lahko neugodno vpliva na možnosti za izvolitev žensk v parlament, in je lahko avtomatičen, obvezen ali neobvezen oziroma izbirni. Če je avtomatičen, ni potreben dodatni napor volivca, da sme na volitvah oddati svoj glas. Če pa je registracija izbirna, volivec sam odloča, ali se bo registriral, in če se za to odloči, je potreben dodaten korak pred oddajo glasu na volitvah in hipotetično to lahko pomeni manjšo volilno udeležbo (predvsem žensk), s tem pa (njihove) manjše izvolitvene možnosti (prav tam, 88–93).

Različne zakonske možnosti glasovanja na volitvah so lahko obvezne ali neobvezne. V primeru neobvezne udeležbe na volitvah je od posameznikove volje odvisno, ali bo glasoval ali ne (prav tam, 88–93).

Dodatni (oziroma rezervirani) sedeži: nekatere države so v svojih prizadevanjih, da bi odpravile odstopanja v sorazmernosti, določeno število sedežev rezervirale za v parlamentu slabše zastopane dele prebivalstva, med njimi tudi ženske. Ta institut je še posebej pomemben v državah, ki so šele v zadnjih desetletjih ženskam priznale volilno pravico (prav tam, 88–93).

Milica Antić Gaber je analizirala vpliv posameznih elementov volilnega sistema na izvolitvene možnosti žensk in ugotovila:

Na izvolitev žensk pomembno vpliva velikost volilne enote oziroma število predstavnikov, ki jih volimo v volilni enoti. Pri tem obstaja preprosto pravilo: čim večje je število predstavnikov, tem manjši je delež glasov, potreben za izvolitev, in tem večje so možnosti za izvolitev žensk.

Če primerjamo volilne formule, na izvolitev žensk bolj ugodno kot večinske vplivajo formule sorazmernega predstavništva, med njimi najbolj sorazmerno predstavništvo s strankarskimi kandidatnimi listami.

Kar se tiče načina glasovanja, imajo ženske največje možnosti za izvolitev v primeru, ko imajo volivci možnost vrstilnega glasovanja.

Na izvolitev žensk ima posredno velik vpliv tudi volilni prag. Določila o potrebnem deležu glasov za vstop liste ali stranke v parlament tudi v sistemih sorazmernega predstavništva neugodno vplivajo na možnost za izvolitev žensk. Izločajo namreč majhne stranke, med katerimi pa so tudi (ali predvsem) ženskim kandidaturam naklonjene stranke (npr. zelene stranke), ki zaradi tega določila sploh ne morejo priti v parlament.

Med drugimi vplivi, ki so povezani z volilnim sistemom, velja posebej izpostaviti delež zamenjav v parlamentu. Možnosti za izvolitev žensk so tesno povezane z možnostmi za kandidiranje. Če je delež poslancev, ki ponovno kandidirajo, nizek, se povečajo možnosti za izvolitev novincev in s tem tudi žensk (prav tam, 95–96).

Danica Fink Hafner in Alenka Krašovec pa sta iz dosedanjih raziskav izluščili naslednje elemente volilnih sistemov, ki lahko vplivajo na zastopanost žensk v parlamentu:

Zvrst volilnega sistema: ženske naj bi imele več možnosti za izvolitev v proporcionalnih volilnih sistemih.

Velikost volilne enote: velike volilne enote z več voljenimi predstavniki ugodno vplivajo na institucionalno strukturo priložnosti za ženske. V majhnih volilnih enotah stranke praviloma dajejo prednost moškimi kandidatom, ker ocenjujejo, da s tem povečujejo možnost pridobitve sedeža stranke v predstavniškem telesu. Raziskava (Norris 1997), ki vključuje večje število držav, pa je celo pokazala, da je velikost volilne enote najpomembnejši dejavnik udeležbe žensk v institucionalni politiki.

Zaprte oziroma strankarske liste: lahko ugodno vplivajo na udeležbo žensk v predstavniških telesih. Ob tem je pomembno dodati, da je pozicioniranje žensk znotraj list navadno odraz volje strankarskih elit.

Preferenčni glas: je institut, ki omogoča volilnemu telesu, da izbere svojega predstavnika mimo prioritete politične stranke. Mnenja o vplivu tega elementa volilnega sistema z vidika prisotnosti žensk v politiki niso enotna.

Drugi, manj določno opredeljeni dejavniki: na primer politična kultura, značilnosti nominacijskih postopkov, stopnja ekonomskega razvoja in podobno (Fink Hafner in Krašovec 2004, 102–121).

Projekt *OPENN*, ki je med novo izvoljenimi političarkami preverjal, kaj so po njihovem mnenju ovire za vstop žensk v politiko, je kot najpomembnejše dejavnike opredelil:

(Politično) kulturo okolja, saj je odnos okolja do žensk, ki se odločijo za vstop v politiko ali delujejo v politiki, veliko bolj kritičen kot do moških. Ženske se pogosto bojijo, kako bo lokalno okolje presojalo to njihovo odločitev in da morda ne bodo izvoljene.

Nizek ugled politike in povraten učinek tega na zasebno življenje, družino in opravljanje poklica.

Odnos političnih strank do žensk in njihovih kandidatur: Za izvolitev je zelo pomembno, katera politična stranka žensko kandidira, kako je ženska sprejeta znotraj same stranke in v širšem okolju.

Odsotnost podpornih mehanizmov, ki bi ženskam ob začetku političnega delovanja omogočili lažje delo v politiki in tako zagotovili tudi daljše obdobje njihovega delovanja v politiki.

Instrumentalen odnos do žensk, saj menijo, da so v nekaterih strankah ženske povabljene h kandidaturi le zaradi izpolnitve kvot, kar je za resne kandidatke lahko odbijajoče in se zaradi tega ne odločijo kandidirati.

Težave z usklajevanjem družine, političnega udejstvovanja in poklicnega življenja: ena pomembnejših ovir je predvsem vztrajanje stereotipnih predstav o spolnih vlogah v zasebnem življenju, pri čemer velja, da ženska sicer lahko poseže v javno delovanje, a da to gre vedno na račun njenega zanemarjanja skrbi za dom, otroke in družino.

Majhne možnosti neodvisnega odločanja in delovanja v politiki, saj po njihovem mnenju zaradi strankarske politike nimajo možnosti neodvisnega odločanja po lastni vesti in delovanja po lastnih prioritetah, kar naj bi ženskam predstavljalo posebno oviro.

Pomanjkanje samozavesti za politično delovanje, ker naj bi ženske imele v osnovi bistveno nižjo samopodobo kot moški in bile zato manj samozavestne.

Pomanjkanje vzornic, saj dejstvo, da imajo ženske premalo vzornic v politiki, negativno in zavirajoče vpliva na odločitve za kandidaturo pri ženskah na splošno.

Nepodpora drugih žensk: politično izkušenejše ženske naj bi redko podprle novinke, saj naj bi med politično aktivnimi ženskami obstajalo veliko rivalstvo.

Nesenzibiliziranost moških kolegov za problematiko manj ugodnih pogojev žensk, pomanjkljiva podpora in diskriminacija žensk v polju politike (Antić Gaber in druge 2015).

Za učinkovitejšo ponazoritev teze o večji prepustnosti proporcionalnih sistemov oziroma nepropustnosti večinskih sistemov navajam podatke Medparlamentarne unije iz začetka leta 2016, ki obravnava 191 držav in kjer lahko opazimo dve skrajnosti. Na eni strani so države z vsaj 40-odstotnim deležem žensk v nacionalnih parlamentih⁸, kjer uporabljajo večinoma proporcionalni ali mešani volilni sistem. Na drugi strani pa so države, kjer ni niti ene poslanke v nacionalnem predstavnem domu in kjer je v uporabi večinski volilni sistem. Zaradi lažje predstave, kje na tej lestvici sta v magistrskem delu proučevani državi, ju vključujem v preglednico (glej tabelo 3.1).

Tabela 3.1: Metoda glasovanja v različnih državah glede na delež izvoljenih žensk

Mesto	Država	Metoda glasovanja v spodnji oz. edini dom	% žensk	Metoda glasovanja v zgornji dom	% žensk
1	Ruanda	Proporcionalni	63,8	Proporcionalni	38,5
2	Bolivija	Mešani	53,1	Proporcionalni	47,2
3	Kuba	Večinski	48,9	/	/
4	Sejšeli	Mešani	43,8	/	/
5	Švedska	Mešani	43,6	/	/
6	Senegal	Mešani	42,7	/	/
7	Mehika	Mešani	42,4	Mešani	33,6
8	JAR	Proporcionalni	42,0	Neposredni	35,2
9	Ekvador	Mešani	41,6	/	/
10	Finska	Mešani	41,5	/	/
11	Islandija	Proporcionalni	41,3	/	/
11	Namibija	Proporcionalni	41,3	Neposredni	23,8
11	Nikaragva	Proporcionalni	41,3	/	/
14	Španija	Mešani	40,0	Mešani	39,2
24	Slovenija	Proporcionalni	36,7	Večinski	7,5
95	ZDA	Večinski	19,4	Večinski	20,0
185	Haiti	Večinski	0,0	Večinski	0,0
185	Mikronezija	Večinski	0,0	/	/
185	Palau	Večinski	0,0	Večinski	23,1
185	Katar	Imenovani	0,0	/	/
185	Tonga	Večinski	0,0	/	/

⁸ Trend večje participacije žensk v politiki je viden tudi v primerjavi današnjih podatkov s podatki izpred slabega desetletja, ki kažejo, da je leta 1997 10 odstotkov slabšo (30-odstotno) zastopanost dosegalo le 12 držav in tudi držav z 0-odstotno zastopanostjo žensk je bilo več, kar 9 (Fink Hafner in Krašovec 2004, 109–110).

185	Vanuatu	Večinski	0,0	/	/
185	Jemen	Večinski	0,0	Imenovani	1,8

Vir: prirejeno po podatkih Medparlamentarne unije.

3.3.2 Politične stranke

»S pojmom politična stranka se navadno razume politična organizacija, ki vključuje ljudi z istim političnim prepričanjem in se bori za osvojitve in obdržanje državne oblasti, prek katere želi uresničiti svoje politične cilje« (Grad 2000, 34).

V okoliščinah stabilne demokracije velja definicija (Panebianco v Fink Hafner 2001, 14), ki pravi, da je »politična stranka:

- organizirana skupina, združenje, ki je usmerjeno k političnim ciljem,
- ki si prizadeva s svojo dejavnostjo ohraniti ali spremeniti veljavne družbene, gospodarske in politične razmere,
- s sredstvi vplivanja na izvrševanje oblasti ali s prevzemom oblasti in
- je edina vrsta organizacije, ki deluje v volilni areni«.

Sodobne politične stranke so se s svojim delovanjem pri volitvah postavile med volilno in predstavniško telo ter s tem močno zmanjšale vlogo volivcev v volilnem procesu. Stranke imajo najpomembnejšo vlogo v procesu selekcije kandidatov za volitve, na volitvah in tudi v parlamentu. »Vpliv političnih strank je torej najbolj neposreden in najbolj viden prav pri kandidacijskem postopku, saj politične stranke že tam opravijo pomembno redukcijo političnih interesov« (Krašovec in Fink Hafner 2004, 78). Stranke imajo pravzaprav monopol na področju političnega rekrutiranja. Na volitvah se borijo za zmago, v selekcijskem procesu pa za to, da si za volitve pridobijo kandidate in kandidatke, ki bodo po njihovem prepričanju uspešni, kar je eden najpomembnejših kriterijev za uvrstitev kandidata na strankarsko kandidatno listo.

Ustroj strank je različen, zato je podrobnejše oblikovanje procesov izbire kandidatov za volitve, ki vsekakor pomembno vplivajo tudi na število žensk v parlamentih, večinoma prepuščeno njihovim notranjim pravilom (Fink Hafner in Krašovec 2000, 144).

Dejstvo je, da politične stranke vplivajo na izvolitvene možnosti žensk, bodisi posredno bodisi neposredno. Značilnosti političnih strank, ki so z vidika politične participacije žensk še posebej pomembne, pa so (Antić Gaber 1998, 101–106):

a) Ideološka naravnost strank

Tradicionalne in desno usmerjene stranke, ki vidijo vlogo žensk primarno v njihovem družinskem okviru (kot žene, matere in gospodinje), si večinoma ne prizadevajo za vključitev večjega števila žensk v politiko, ampak neposredno, največkrat pa posredno, ženske diskriminirajo v kandidacijskem procesu. Levo usmerjene, delavske, socialistične, socialdemokratske ter zelene stranke pa so bolj naklonjene prepričanju, da pripada ženskam mesto tudi v politiki. Še več, »očitno je, da so stranke politične levice bolj enakopravne kot stranke na desni« (Davis 1997, 60). Kot mogoči drugi dejavnik uspešnosti žensk pri vstopanju v politična predstavništva se torej kaže tudi leva ideološka usmeritev političnih strank (Fink Hafner in Krašovec 2004, 115).

b) Notranja organiziranost strank

Jasna notranja pravila delovanja stranke, njihova formalizacija in predstavitev strankinemu članstvu je temeljni pogoj povečanja možnosti za participacijo žensk v politiki strank, saj zaprtost krogov politike in zapletena struktura neformalnih pravil in vezi predstavljata eno pomembnejših ovir za pripustitev v strankarsko in nacionalno politiko. Vodstva strogo centraliziranih strank s prevladujočimi formalnimi pravili imajo izjemno (ali celo izključno) moč sprejemanja najpomembnejših odločitev brez poprejšnjega preverjanja med članstvom stranke. Če je vodstvo naklonjeno novim, še neuveljavljenim kandidatom, imajo ti več možnosti za prodor, kot v strankah, ki so organizirane manj centralizirano ali popolnoma decentralizirano.

c) Državne (nacionalne) ali regionalne stranke

Stranke, ki teritorialno pokrivajo vso državo, si prizadevajo za širše oziroma nacionalne interese, zato je verjetnost, da bodo prisluhnile interesom žensk in jim omogočile kandidirati na svojih kandidatnih listah, večja kot pri regionalnih strankah, ki si prizadevajo zadovoljiti nek povsem lokalni interes.

»Nadaljnja delitev glede možnosti žensk se nanaša na nacionalne stranke, in sicer na način odločanja znotraj njih. Ženske imajo več možnosti v strankah, kjer se odločitve sprejemajo na centralni ravni, v primerjavi s tistimi strankami, kjer se odločitve sprejemajo na regionalni ravni« (Matland in Montgomery 2003, 34).

d) Velikost oziroma moč politične stranke

Manjše in politično šibkejšje stranke nimajo veliko uveljavljenih politikov, zato so možnosti žensk za uvrstitev na kandidatne liste sorazmerno večje kot pri velikih in uveljavljenih strankah, saj »majhne stranke promovirajo ženske v želji, da bi bile bolj konkurenčne na volitvah« (Davis 1997, 66). Velike stranke pa običajno na kandidatne liste uvrščajo veliko tistih, ki so se v politiki že potrdili: poslance, ministre, druge uveljavljene in izpostavljene politike, med katerimi ni veliko žensk. Če pa se novincu uspe vriniti med to družbo, je njegova verjetnost izvolitve neprimerno večja kot pri majhnih strankah.

e) Število tekmujočih strank

V parlamentih, kjer si sedeže razdeli več strank, je število sedežev, ki jih zasedejo posamične stranke, praviloma manjše, zato si jih stranke skušajo pridobiti čim več. Eden od načinov je tudi predlaganje novih kandidatov, med katerimi so tudi ženske. V primeru, ko je strank manj, pa so zamenjave v parlamentu skromne in ni veliko možnosti za novince, torej tudi za ženske. Slednje pa imajo priložnost uveljavitve tam, kjer nastajajo nove stranke.

Norris in Lovenduski sta opredelili štiri modele rekrutiranja na področju politike. Pri *patronatskem modelu*, ki je značilen za tradicionalne skupnosti, rekrutiranje poteka prek osebnih prijateljev ter prek družinskih vezi in poznanstev po principu priporočila. Lojalnost stranki in osebnostne lastnosti so pomembnejše od formalnih kvalifikacij. *Meritokratski model* temelji na načelu, da se ustreznost in nato izbira posameznika v največji možni meri presoja objektivno, prek formalnih kriterijev, običajno so to izobrazba in ustrezne izkušnje. *Model afirmativne akcije* izhaja iz kritike meritokratskega modela, ki mu očita nepravilnost. Takšen način dopušča prednost žensk v primeru enakih formalnih kvalifikacij, dokler se ne doseže paritete. *Radikalni model* rekrutiranja pa temelji na prepričanju, da je edina pot k enakosti žensk in moških v politiki pomoč in podpora manj izkušenim, saj naj bi bile ženske odrinjene, ker so formalno ustrezne kvalifikacije definirane po spolu (Norris in Lovenduski

1993). V procesu izbiranja kandidatov za volitve so prisotni elementi vseh štirih modelov. Kateri bo prevladal v kandidacijskem postopku stranke, pa je odvisno od trenutne politične situacije, notranje organiziranosti strank in njene ideološke naravnosti, konkurenčnosti strank in samega volilnega sistema (Antić Gaber 1998, 111).

3.3 STRATEGIJE ZA POVEČANJE ZASTOPANOSTI ŽENSK V POLITIKI

Ko so si ženske izborile volilno pravico, se je zanimanje političnih strank zanje, sprva kot volivke, povečalo, saj ženske predstavljajo več kot polovico volilnega telesa. V času povečane razprave o volilni pravici žensk konservativne in liberalne stranke niso bile naklonjene njeni uveljavitvi, saj so se bale, da bodo volivke glasovale izključno za krščanskodemokratske ali delavske stranke. Ti strahovi so se izkazali za neutemeljene, saj volivke niso glasovale enotno, ampak so se njihovi glasovi razpršili po celotnem spektru političnih strank. Po tem se stranke, celo v državah, ki so poznane kot zibelke sodobnih demokracij, niso ukvarjale z dejstvom, da žensk v politiki skorajda ni bilo, navkljub temu, da jim je bila priznana aktivna in pasivna volilna pravica. Sčasoma pa sta nepojavljanje žensk na kandidatnih listah in nizek odstotek parlamentark začela delovati kot indikatorja nedemokratičnosti sistemov, držav in strank. To in naraščajoče nezadovoljstvo žensk samih s položajem v stranki je med drugim rezultiralo tudi v poskusih ustanavljanja ženskih strank, posebnih ženskih list za volitve ali pa posebnih ženskih sekcij, frakcij in zvez v ali pri strankah. Prav obstoj ženskih gibanj in organizacij, ki se načrtno ukvarjajo z ženskimi politikami, je po mnenju Matlanda eden najpomembnejših dejavnikov, ki lahko poveča število žensk, pripravljenih kandidirati. Ženska gibanja in organizacije pomagajo ženskam z izkušnjami in pripravami na javne nastope, pomagajo jim zgraditi samozavest in zagotavljajo podporo pri volilni kampanji. Ne samo da je ženska s tako pomočjo sama bolj pripravljena kandidirati, temveč je tudi z gledišča strankarskih selektorjev bolj sposobna ali primernejša za kandidaturo (Matland 2003).

Stranke so tako postopoma sprejele različne strategije za promocijo žensk v politiki. Na razlike v obsegu in intenzivnosti podpore pa je vplivala predvsem ideološka orientiranost strank (Norris v Antić Gaber 1998, 125).

Joni Lovenduski v svoji primerjalni študiji loči tri vrste strategij za povečanje deleža žensk v pomembnih organih političnega odločanja, in sicer: verbalne strategije, strategije pozitivne akcije in strategije pozitivne diskriminacije.

a) Verbalne strategije

»Verbalne strategije so strategije, pri katerih stranka ženske zahteve sprejme v izhodiščih za volilno kampanjo, predstavniki stranke pa večkrat poudarijo pomen večje prisotnosti žensk v politiki« (Lovenduski 1993, 8). Verbalne strategije predstavljajo dober začetek za nadaljnji razvoj o potrebnosti posebnih ukrepov, ki bi ženskam pomagali prebroditi začetne težave pri bolj množičnem vstopanju v politiko. Toda če stranke ostanejo le pri tem⁹, ni mogoče pričakovati izboljšanja stanja oziroma zvišanja deleža žensk na kandidatnih listah za različne politične položaje (Antić Gaber 1998, 127).

b) Strategije pozitivne akcije

V velikem številu strank so bile verbalne strategije prvi korak k spoznavanju in vpeljavi strategij pozitivne akcije. Le-te »so programi usposabljanja in nudenja pomoči¹⁰, ki ženskam, ki si tega seveda želijo, omogočajo zasesti določene politične položaje« (Lovenduski 1993, 9–10). Te akcije so stranke sprva usmerile na znotrajstrankarske položaje in šele pozneje so jih nekatere uporabile tudi pri kandidiranju članic stranke za voljene ali imenovane politične funkcije v državi. V največji meri so takšne programe usposabljanja pripravljale ženske organizacije v ali pri stranki (Antić Gaber 1998, 128). Stranke pogosto kombinirajo strategije pozitivne akcije s strategijami pozitivne diskriminacije.

c) Strategije pozitivne diskriminacije

»Strategije pozitivne diskriminacije so zbir ukrepov, s katerimi je določeno število mest oziroma pomembnih političnih položajev v stranki ali na kandidatnih listah za volitve rezerviranih za ženske« (Lovenduski 1993, 9–10). Med evropskimi strankami so te strategije sprejele v glavnem stranke levega ideološkega spektra, pogosteje kot o strategijah pozitivne diskriminacije pa govorimo o spolnih kvotah.

⁹ Pri verbalnih strategijah ostajajo predvsem stranke desnega spektra političnih strank (Antić Gaber 1998, 128).

¹⁰ Sem na primer sodijo dodatna izobraževanja in usposabljanja žensk, posebni programi opogumljanja žensk za prevzemanje političnih funkcij, zbiranje finančne pomoči za ženske kandidatke ipd. (Antić Gaber 1998, 137).

3.3.1 Posebni ukrepi za vzpostavljanje enakosti moških in žensk v politiki

Čeprav v politiki najdemo številne nasprotnike posebnih ukrepov za vzpostavljanje enakosti moških in žensk, pa v praksi obstaja vrsta akcij, ki cilja prav na to.

Najbolj neobičajen in najmanj razširjen mehanizem za vzpostavljanje enakosti moških in žensk je mehanizem rezerviranih sedežev, po katerem določeno število sedežev v parlamentu zasedejo ženske po vzporednih (posebnih) volitvah. Te sedeže lahko dosežejo s pomočjo mehanizma kooptiranja, lahko pa predsednik države ali parlamenta preprosto imenuje določeno število žensk v parlament (Antić Gaber 1998, 135–137).

V preteklosti so mnoge države uporabljale mehanizem imenovanja, ki ženskam omogoča prvič prestopiti prag parlamenta. Danes se ta mehanizem v državah s parlamentarno predstavniško demokracijo opušča, še vedno pa ga poznajo v nekaterih državah tako imenovanega tretjega sveta (prav tam).

Tretji mehanizem, ki se pogosteje uporablja za vzpostavljanje enakosti moških in žensk v politiki, je pariteta. Ta mehanizem si kot cilj postavlja načelo enake prisotnosti žensk in moških (prav tam).

Glede na to, da se četrtemu mehanizmu kvot v strokovni literaturi namenja čedalje več prostora, se mi na tem mestu zdi nujno, da ga podrobneje opredelim. Delež žensk, tako na kandidatnih listah kakor tudi dejansko izvoljenih, je tako nizek, da terja uvedbo kvot, predvsem zaradi ugotovitve, da so ženske kljub formalnopravno enakemu položaju z moškimi realno v bistveno slabšem položaju (prav tam).

»Kvota se uporablja kot ukrep za povečanje predstavništva zgodovinsko izključenih ali podreprezentiranih skupin, v našem primeru žensk, najpogosteje v obliki minimalnega odstotka, na primer 20, 30 ali 40 odstotkov« (Dahlerup 2006, 19).

»Kvota lahko opredelimo kot minimalni delež zastopanosti enega od spolov ali pa kot minimalni delež zastopanosti vsakega od spolov. Njihov namen je obema spoloma omogočiti enake možnosti kandidiranja za politične položaje« (Antić Gaber 1998, 138). S kvotami določamo številčno razmerje med spoloma na kandidatnih listah za voljene politične položaje,

bodisi na strankarski bodisi na nacionalni ravni. Kvote se običajno določijo kot začasen ukrep. Trajanje je lahko določeno z letnico prenehanja veljavnosti tega določila, lahko veljajo za nekaj naslednjih volitev, lahko se uporabljajo, dokler niso odstranjene ovire, ki ženskam preprečujejo vstop v politiko, in dokler ni dosežena uravnotežena prisotnost obeh spolov v politiki, lahko pa veljajo za nedoločen čas (prav tam, 138–143).

Ženske kvote so izrecno usmerjene na popravljanje ženske podzastopanosti. So začasni stimulatívni ukrep, s katerim se določa minimalen delež ali število žensk na kandidatnih listah ali v političnih telesih. Večina držav, ki so sprejele sisteme kvot, uporabljajo ženske kvote; čeprav bi lahko potrdili, da so ob dejstvu diskriminacije žensk spolno nevtralne kvote de facto ženske kvote, obstaja zanimiva načelna, in potencialno praktična, razlika med tema dvema modeloma. Tako lahko za spolno nevtralne kvote rečemo, da imajo namen zmanjšati sedanjo in možno bodočo diskriminacijo, saj opredeljujejo okvire zastopanosti tako enega kot drugega spola. Po drugi strani ženske kvote ne določajo maksimalne zastopanosti žensk, kar odpira prostor za pojav nadzastopanosti žensk (torej, popolnoma legalno je, četudi ne povsem verjetno, postaviti 90 % žensk in 10 % moških na kandidatno listo) (Šinko 2006, 50–51).

Običajno kvote predpisujejo strankarski statuti, redkeje pa so zapisane v nacionalnih zakonodajah. Če kvote predpisujejo strankarski statuti, je to običajno odraz politike stranke in njene pripravljenosti za spreminjanje obstoječega stanja podreprezentiranosti žensk. V primeru, da kvote predpisuje nacionalna zakonodaja, pa so obvezujoče za vse stranke, vendar »nacionalne zakonodaje praviloma urejajo te procese le v manjši meri« (Krašovec in Fink Hafner 2004, 79).

Dahlerup in Freidenvall opredeljujeta dve dimenziji spolnih kvot. Prva dimenzija zadeva mesto oziroma obveznost spolnih kvot in loči med:

- zakonskimi kvotami, ki so vključene v ustavo in/ali volilni zakon, ciljajo pa na spolno sestavo kandidatnih list vseh političnih strank, na primer zahtevo po določenem minimumu ženskih kandidat, in
- strankarskimi kvotami, ki so prostovoljno sprejete s strani političnih strank in predstavljajo obliko internih strankarskih zahtev po minimalnem številu ali odstotku kandidat, za voljene položaje (Dahlerup in Freidenvall 2008, 13–14).

Druga dimenzija pa zadeva *faze selekcijskega in nominacijskega procesa*, v katerih se uporabljajo spolne kvote. Sistem spolnih kvot lahko namreč cilja na spremembo spolne sestave ali bazena potencialnih kandidatov¹¹ (aspirantov) oziroma kandidatov¹², ki se potegujejo za mandat na volitvah, ali pa izvoljenih predstavnikov¹³ (Dahlerup 2006, 19).

Tabela 3.2: Tipi kvot glede na obveznost in raven procesa

Obveznost	Raven		
	Aspiranti	Kandidati	Izvoljeni
Zakonske kvote		Kandidatne kvote	Rezervirani sedeži
Strankarske kvote	Kvote za aspirante	Kandidatne kvote	Rezervirani sedeži

Vir: Prirejeno po Dahlerup (2006, 21).

Kot je razvidno iz Tabele 3.2, razlikujemo med dvema glavnima tipoma kvot s skoraj identičnimi podtipi:

- a) ustavne ali zakonske kvote se predpisujejo z ustavo ali volilnim zakonom in so lahko definirane kot *kandidatne kvote*, ki določajo minimalno število ali odstotek žensk, ki jih mora vsaka politična stranka ponuditi na svoji volilni listi, ali kot *rezervirani sedeži*, ki določajo minimalno število ali odstotek zagotovljenih sedežev za ženske v predstavniškem telesu, in
- b) prostovoljne strankarske kvote, ki se določajo s strankarskimi statuti in/ali pravilniki in so lahko definirane kot *kvote za aspirante/ke* (določajo minimalno število ali odstotek žensk med aspiranti za strankarske kandidature), *kandidatne kvote* (določajo minimalno število ali odstotek žensk pri znotrajstrankarskih volitvah) in *rezervirani sedeži* (določajo minimalno število ali odstotek zagotovljenih sedežev za ženske v strankarskih organih) (Šinko 2006, 52).

»Koncept spolnih kvot ni povsem enoznačen pojem« (Dahlerup 2006, 19). Čeprav imajo

¹¹ Spolne kvote v tej fazi so pravilo, ki zahteva, da je določeno število ali odstotek žensk zastopan v bazenu kandidatov, ki so pripravljeni za razpravo (Global Database of Quotas for Women).

¹² Ta pogosto uporabljen sistem kvot implicira pravilo (zakonsko določeno ali prostovoljno), kolikšen delež kandidatov mora biti ženskega spola (Global Database of Quotas for Women).

¹³ V tej fazi, ko že imamo izvoljene predstavnike, so kvote izražene kot rezervirani sedeži – kolikšno število morajo predstavljati ženske (Global Database of Quotas for Women).

kvote pomembne pozitivne¹⁴ učinke, so rezultati uporabe daleč od zajamčenih. Kot prvo, kvote je težko predpisovati, zato je potrebna situacija, v kateri so moški, ki imajo moč, zainteresirani odpovedati se delu le-te. Drugi pomislek glede kvot pa se nanaša na način, kako so kvote zapisane. To je lahko storjeno tako, da so kvote neučinkovite, ponujajo sicer videz delitve moči, v resnici pa se nadaljuje moška prevlada v predstavniških organih (Matland in Montgomery 2003, 32). Kljub vsemu pa so volilne spolne kvote označene kot »ukrep za enakopravnost, ki lahko ob pravilni implementaciji vpliva na hiter dvig zastopanosti žensk¹⁵« (Dahlerup 2006, 19).

Pregled mehanizmov, ki naj bi omogočili lažji vstop žensk v politiko, pokaže, da so splošne opredelitve o enakem položaju moških in žensk politično sprejemljive in niso moteče. Moteča takšna stališča postanejo takrat, ko postanejo zavezujoča in ko neupoštevanju ali neuresničevanju takšnih določil sledijo sankcije. Verbalne strategije podpore ženskam v politiki ali posamezne pozitivne akcije so deležne splošnega odobravanja. Zatakne pa se, ko gre za konkretne in natančne opredelitve, in še več, to lahko postane predmet nasprotovanja. Prav zaradi tega so obvezujoča določila o minimalnih deležih žensk na kandidatnih listah deležna tako številnih pozitivnih odzivov kot tudi ostrih nasprotovanj in zavračanj (Antić Gaber 1998, 137). »Pomembno ob vsem tem pa je, da je učinek raznih institucionalnih rešitev odvisen od prilagoditve sistemu posamezne države« (Matland in Montgomery 2003, 32).

3.3.2 Zgled dobre prakse

Najboljši zgled uravnotežene zastopanosti moških in žensk nam ponujajo skandinavske države. Veliki dosežki skandinavskih žensk izvirajo iz kombinacije vladnih politik, strankarskih pobud in spremljajočih demografskih sprememb. Vendar pa skandinavske države ne ponujajo edinega modela dobrega ravnanja v prizadevanjih za povečanje zastopanosti žensk. V študiji Oddelka za enake možnosti pri Evropski komisiji in Medparlamentarne

¹⁴ Negativno so bile kvote sprejete v Franciji (prva država, ki je predpisovala enak delež žensk in moških na kandidatnih listah za skoraj vse volitve). Najmočnejši vir odpora proti taki ureditvi so izkazovali tisti potencialni kandidati, ki so v večji meri izpolnjevali strankarsko opredeljene kriterije, a so zaradi »napačnega spola« izpadli iz kroga kandidatov za volitve, in ženske s predhodnimi političnimi izkušnjami (Bird v Krašovec in Fink Hafner 2004, 82). Podatki Global Database of Quotas for Women kažejo, da nekatere države, ki so v samem vrhu po zastopanosti žensk v predstavniških telesih, dejansko nimajo določil kvot.

¹⁵ Primer Republike Južne Afrike, Mozambika in Kostarike (Dahlerup 2006, 19).

unije¹⁶ predlagajo kombinacijo ukrepov in ravnanj na vseh ravneh političnega procesa in navajajo zglede o uporabi različnih strategij v različnih državah. Lovenduski izpostavlja predvsem naslednje mehanizme za spodbujanje in pospešitev politične participacije žensk:

1) Raziskovanje

Zbirati, spremljati in objaviti se morajo podatki o sodelovanju žensk v politiki in njihovi zastopanosti. To omogoča vsem pristojnim analizirati položaj žensk v procesu sprejemanja odločitev ter opredeliti probleme, si zamisliti ustrezne rešitve in iskati politično podporo za izbrane predloge. Takšno zbiranje podatkov bi moralo biti obvezujoče, opravljati pa bi ga morali vladni statistični uradi (Lovenduski 1999, 41–47).

2) Osveščanje

Zasnovati bi morali kampanje, usmerjene v ozaveščanje javnosti o pomenu uravnotežene zastopanosti žensk in moških. Ta ukrep bi lahko izvedli s financiranjem političnih strank ali ženskih organizacij, ki bi izpeljale takšne kampanje in z njimi povezane aktivnosti (prav tam).

3) Povečanje kroga ustreznih, za prevzem političnih funkcij pripravljenih žensk

To pomeni povečati udeležbo žensk v politiki in krepiti zanimanje žensk, da postanejo političarke. Na tem področju so na voljo tako splošni kot specifični vidiki razvijanja politik. Ustreznost in udeležba v politiki sta delno povezani z dostopom do glavnih virov, kot so izobrazba, dohodek in čas, delno pa zadevata posebne vire, kot so znanje in informiranost o politiki, politične izkušnje in podobno¹⁷(prav tam).

4) Politične stranke: pozitivne akcije

Stranke so razvile svoje notranje strategije za spodbujanje sodelovanja žensk v procesu odločanja¹⁸. Večinoma so bile bolj radikalne, odločne in domiselne pri iskanju ukrepov, namenjenih večji udeležbi žensk v notranjih strankinih organih, kakor pri imenovanju žensk kot kandidatk za voljene funkcije.

Stranke so uporabile oboje, raziskave in usposabljanje za večjo ozaveščenost, da bi okrepile zastopanost žensk. Obenem so ženskam ponudile posebno usposabljanje, toda njihov najučinkovitejši ukrep je bil uvedba različnih vrst kvot (prav tam).

¹⁶ Študija datira v leto 1997.

¹⁷ Tako torej politike povečujejo dostop žensk do višje izobraženosti, do bolj plačanega dela in do različnih družbenih in ekonomskih organizacij ter ustvarjajo kontekst boljše ženske politične zastopanosti.

¹⁸ To so storile interno (v strankini organizaciji) in navzven (v voljenih telesih in imenovanih funkcijah).

5) Vlada in zakoni: pozitivna diskriminacija

Vlade navadno ne uporabljajo zakonov, da bi prisilile stranke k promoviranju žensk, ne nazadnje zato, ker so takšni ukrepi pogosto v nasprotju z drugimi pravnimi načeli. Kar lahko storijo vlade, je, da sprejmejo stimulatívne ukrepe (prav tam).

6) Zvišanje splošnega življenjskega standarda in dostop do virov za vse ženske

Zavidljiv položaj žensk v skandinavski politiki izvira iz socialno-demografskih temeljev, ki so občutno spremenili strukturo družin ter ekonomsko in družbeno življenje žensk (prav tam).

7) Zgraditi in ohraniti vezi med ženskimi organizacijami in parlamentarkami

Ohranjanje korenin ženskega gibanja je ključno tako za podporo kot za razvoj tem, povezanih z ženskami, žensko gibanje pa potrebuje bazo tako v političnih strankah kot v zakonodajnem telesu (prav tam).

8) Ustvarjanje politične skupine in povezovanje v mrežo

To je pomembno za izmenjavo informacij, idej, virov in za podporo. Mreže lahko temeljijo na stranki, lahko so medstrankarske, nacionalne ali mednarodne. Sestanki, konference, seminarji, obvestila in elektronska povezava so koristna sredstva povezovanja in delovanja v mreži (prav tam).

9) Učinkovita raba množičnih medijev

Tu so mišljeni predvsem viri, ki jih ponujajo ženski organizirani mediji, uredništva in novinarji/novinarke (prav tam).

10) Ustanovitev ženskih odborov in drugih mehanizmov ženske politike

Ti naj bi bili odgovorni zakonodajnemu telesu, kar ponuja priložnosti tako poslankam, da politiko uresničujejo, kot ženskim vprašanjem in perspektivam, da so obravnavane in javno objavljene (prav tam).

4 ANALIZA POLITIČNE PARTICIPACIJE ŽENSK V REPUBLIKI SLOVENIJI IN ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

4.1 POLITIČNA PARTICIPACIJA ŽENSK V REPUBLIKI SLOVENIJI

4.1.1 Zgodovinski oris politične participacije žensk v Sloveniji

Danes se nam zdi skoraj samoumevno, da smejo ženske voliti in da imajo pravico biti voljene, a kljub temu še danes te pravice nimajo povsod. Tudi pri nas je bila izborjena po dolgotrajnem prizadevanju zanjo. Glede na to, da mnogi raziskovalci politične participacije žensk povezujejo tradicijo aktivne in pasivne volilne pravice žensk z deležem, ki ga imajo v predstavnih organih, je smiselno, da analizo politične participacije žensk v Sloveniji začnemo s kratkim orisom zgodovine tako boja za volilno pravico žensk kot prizadevanj za večjo vključenost žensk v politično odločanje.

Že v revolucionarnem letu 1848 so se tedanji sodobniki zelo dobro zavedali, kako pomembno je vključevanje žensk v slovensko narodno gibanje. Ker se po takratni avstrijski zakonodaji ženske niso smele včlanjevati v politična društva, še manj pa jim je bilo dovoljeno ukvarjanje s politiko, so slovenski narodni vodniki na različne načine spodbujali njihovo narodno navdušenje in udejstvovanje na narodnih veselicah, v Slovenskem društvu ter pri drugih aktivnostih. V takšni klimi so se jim najprej odprla vrata čitalnic. Le-te in narodne prireditve so za ženske pomenile prvi korak, ki pa še ni bistveno spremenil njihovega družbenega položaja, niti jim ni prinesel večje samostojnosti in enakopravnosti, a je kljub temu odprl vrata zasebnega in anonimnega sveta in zagotovil aktivnejšo vključenost v družabno življenje. Mnogi slovenski izobraženci so s svojo podporo ženskemu vprašanju in njihovi pravici do izobraževanja v javnosti prispevali k večjim možnostim za udeležbo žensk v slovenskem javnem življenju. Tako kot marsikje drugje so tudi v Avstro-Ogrski ženske dobile volilno pravico najprej na lokalni ravni. Volilno pravico sta imeli dve veliki skupini državljanov: tisti, ki so plačevali davke, in tisti, ki so imeli v družbi poseben položaj zaradi svoje službe ali izobrazbe. V obeh skupinah najdemo tudi ženske. Toda kljub priznani volilni pravici ženske v praksi niso smele glasovati same, ampak so to zanje storili pooblaščenici. Prve zahteve po splošni in neposredni volilni pravici za moške in ženske je postavila

socialdemokratska stranka leta 1892. Ker je po letu 1870 zaposlovanje žensk v slovenskih deželah naglo naraščalo, a večinoma v poklicih, za katere niso bili potrebni izobrazba ali specifična znanja, se je pojavila potreba in zahteva po slovenski šoli za ženske, a prva slovenska višja dekliška šola v Ljubljani je bila ustanovljena šele leta 1896. Tudi ženske same so se v tem času opogumile. Leta 1897 so v Trstu začele izdajati prvi slovenski ženski časopis Slovenka, leta 1901 pa ustanovile Slovensko žensko društvo. Čeprav so krščanski socialci z dr. Janezom E. Krekom že leta 1894 ustanovili Katoliško društvo za delavke, je bilo le-to namenjeno zgolj obvarovanju delavk pred brezvernimi socialnimi demokrati.

Edina pravica, ki so jo ob podpori socialnih demokratov do prve svetovne vojne v Avstro-Ogrski državi imele ženske, je bilo članstvo v političnih društvih iz leta 1911. Prva svetovna vojna pa je pomenila prelomno obdobje v ženskem gibanju, saj so se v težkih razmerah ženske lahko dokazale. Poleg tega je takrat Evropo zajel pravi proces demokratizacije, kjer je prav žensko vprašanje postalo indikator demokracije v posameznih državah. Evropske države so ženskam v glavnem podelile vsaj delne politične in državljanske pravice, ki so jih goreče pričakovale tudi Slovenke (Testen 2005, 322–341).

Po ustanovitvi Kraljevine SHS so se zahteve po volilni pravici žensk zopet okrepile. V pripravah na novo ustavo so ženske leta 1921 v javnosti neuspešno nastopile z zahtevo po volilni pravici. Vidovdanska ustava leta 1921, pa tudi ustava iz leta 1931, je sicer obljubljala sprejetje zakona o volilni pravici žensk, a se to ni zgodilo. Tudi obdobje med obema vojnama, kljub širokim aktivnostih v društvih in drugih organizacijah, ni obrodilo sprememb. Tik pred izbruhom druge svetovne vojne pa so se zahteve po aktivni in pasivni volilni pravici znova okrepile. Leta 1939 so v Beogradu pripravljali nov volilni zakon, ki je predvideval zelo omejeno volilno pravico žensk – samo za fakultetno izobražene ženske in obrtnice (Antić Gaber 1999, 11–19). Ženske so vse do druge svetovne vojne težko uveljavljale svoje zahteve, ker so bile skoraj povsem izključene iz političnega življenja. Brez volilne pravice jim niso bile dostopne vse tri veje oblasti (Testen 2005, 339).

Leta 1942 so ustanovili posebno žensko organizacijo¹⁹ Antifašistično fronto žena in 17. maja istega leta se je z odlokom izvršnega odbora OF uveljavila ženska volilna pravica.

¹⁹ Med ženskimi organizacijami in društvi, ki so organizirano delovala za volilno pravico žensk, moramo vsekakor omeniti Slovensko žensko društvo, Društvo slovenskih učiteljic, Narodni ženski savez Kraljevine Jugoslavije, Ženski pokret, Alijanso ženskih pokretov in Feministično alijanso (Antić Gaber 1998, 160).

Narodnoosvobodilno gibanje je v letih 1942–1944 nekajkrat pripravilo volitve in na njih so imele ženske prvič pravico voliti. Volitve leta 1944 so bile splošne in tajne z več kandidati za en položaj. Ženske so dobile aktivno in pasivno volilno pravico²⁰, in to brez kakšnih velikih manifestacij, ter jo tudi uporabile, vendar ne toliko, kot bi si jo glede na svoj delež v narodnoosvobodilnem boju tudi zaslužile (Antić Gaber 1999, 11–19).

Kot že rečeno, sta aktivna in pasivna volilna pravica žensk pogoj za njihov vstop v parlamentarno življenje. Ta pridobitev je rezultat dolgotrajnega boja, ki je na Slovenskem trajal dlje kot marsikje po Evropi. Začel se je že pod avstrijsko, nadaljeval pod avstro-ogrsko vladavino, končal pa pravzaprav šele leta 1946, ko je bila sprejeta Ustava Federativne ljudske Republike Jugoslavije, ki je ženskam zagotavljala splošno volilno pravico na državni ravni (Vogrinc 2005, 342–344).

Za socialistično obdobje po drugi svetovni vojni je značilno poudarjanje pomena izgradnje egalitarne družbe, kjer med ljudmi ni bistvenih socialnih in ekonomskih razlik. Najpomembnejši je bil skupni interes delavskega razreda. Samoupravni sistem prav zaradi te ideologije ni priznaval potrebe po posebnem političnem organiziranju in delovanju posameznih segmentov populacije. Tako tudi posebno organiziranje žensk ni bilo zaželeno, ukinjena je bila prav tako posebna ženska organizacija, ustanovljena med drugo svetovno vojno – Antifašistična fronta žensk. V tem času naj bi o vsem odločalo ljudstvo, torej tudi ženske. Seveda celotna družba ni mogla biti vpeta v odločanje, pomembne odločitve so sprejemala vodstva Zveze komunistov, kjer pa so bile prisotne tudi ženske. Ženska vprašanja so bila obravnavana kot sestavni del razrednega vprašanja, torej je bilo žensko vprašanje omejeno večinoma na položaj delovne ženske in s pravicami, ki iz tega izhajajo. Kljub temu je na normativni ravni dolgo vladalo splošno zadovoljstvo, kar se tiče družbenega položaja žensk, za kar obstaja več razlogov. Prvi je v tem, da je veljalo prepričanje, da je bilo žensko vprašanje rešeno že s tem, ko so bile ženske formalnopravno enake moškim. Poleg tega je zagovarjanje posebnih interesov žensk veljalo za feminizem, feminizem pa za buržoazno ideologijo. Analize o politični participaciji žensk, ki so nastale v osemdesetih letih, ugotavljajo, da delež aktivnih žensk v politiki ne ustreza njihovemu visokemu deležu v

²⁰ Slovenke so na splošnih volitvah prvič volile svoje delegate in delegatke za zbor odposlancev slovenskega naroda od 1. do 3. oktobra 1943 v Kočevju. S tem so ženske na slovenskem ozemlju prvič vstopile v parlamentarno življenje.

gospodarstvu, kjer so predstavljale 45 odstotkov celotne delovne sile (Antić Gaber 1998, 160–163).

Druga polovica osemdesetih let je poznana kot liberalno obdobje »komunistične vladavine«. V tem času je Zveza komunistov Slovenije v procesu sestopa z oblasti dopuščala razcvet različnih civilnodružbenih skupin²¹, med njimi tudi ženskih skupin. Leta 1984 je bila zato ustanovljena Ženska sekcija pri Sociološkem društvu kot prva organizirana ženska skupina v Sloveniji. Tudi feminizem je sčasoma začel dobivati domovinsko pravico, saj je kot ideologija in teoretski pristop skušal najti svoje mesto na področju raziskovanja in osmislitve družbenega položaja žensk v Sloveniji. V takšnih okoliščinah so bili leta 1989 sprejeti amandmaji k slovenski ustavi, ki so razširili polje človekovih pravic, legalizirali politični pluralizem, omogočili uvajanje privatne lastnine in okrepili vlogo tržne ekonomije. Za politično pluralizacijo so bili ti amandmaji še posebej pomembni. Omogočili so namreč sprejem Zakona o političnem združevanju, kar je predstavljalo zametek sodobnih političnih strank (prav tam, 163–165).

4.1.2 Dejavniki političnega sistema, ki vplivajo na število izvoljenih žensk v Državni zbor Republike Slovenije

a) Opredelitev Državnega zbora RS in njegovih funkcij

Glede na to, da se v magistrskem delu ukvarjamo s participacijo žensk v predstavniških telesih, je na tem mestu smiselno predstavniško telo v Sloveniji tudi opredeliti. Z izrazom predstavniško telo navadno označujemo tisti državni organ, ki predstavlja ljudstvo kot celoto in sprejema najpomembnejše odločitve. Ta organ praviloma kot najpomembnejšo funkcijo vrši zakonodajno funkcijo, zato se tudi imenuje zakonodajno telo. Po sedanji ureditvi oblasti v Sloveniji obstajata dva organa, ki pa imata različen položaj in pooblastila, in sicer Državni zbor Republike Slovenije in Državni svet Republike Slovenije, pri čemer je prvi predstavnik vsega ljudstva, drugi pa predstavnik posebnih družbenih interesov, zato ga za potrebe pričujočega magistrskega dela v analizah ne upoštevamo (Brezovšek in drugi 2008, 61–69).

²¹ Zveza komunistov Slovenije je bila pod pritiskom različnih civilnodružbenih skupin prisiljena spreminjati svoja stališča, ki so se tako vse bolj in postopoma odločilno razlikovala od stališč jugoslovanske partije. Pri tem so veliko vlogo odigrali t. i. kulturniška scena, združena predvsem okoli Nove revije in Društva slovenskih pisateljev, pankovska glasbena scena, Radio Študent, revija Mladina in ZSMS, oziroma vse, kar je sodilo v takratno »alternativno kulturo« (Antić Gaber 1998, 163–164).

Po 80. členu Ustave RS je državni zbor predstavniško in zakonodajno telo in kot tak kolegijsko telo, sestavljeno iz 90 poslancev, ki so izvoljeni neposredno, na podlagi splošne in enake volilne pravice ter s tajnim glasovanjem. Poslanska funkcija je nezdružljiva z drugimi funkcijami. Posebnost Državnega zbora RS sta posebej predstavljena predstavnika italijanske in madžarske narodne skupnosti, ki imata zagotovljeno po eno poslansko mesto ne glede na število pripadnikov (prav tam).

Državni zbor opravlja vse funkcije, ki so značilne za sodobne parlamente. Njegove pristojnosti so določene v poslovniku in jih v grobem razdelimo v dve skupini: vsebinske oziroma zakonodajne in volilne. V okviru svoje zakonodajne funkcije državni zbor sprejema spremembe ustave, zakone in druge splošne akte, nacionalne programe, deklaracije, resolucije, priporočila, stališča in sklepe, državni proračun in zaključni račun proračuna, ratificira mednarodne pogodbe, razpisuje referendum in sprejema svoj poslovnik. V okviru volilne funkcije pa državni zbor voli ter imenuje in razrešuje predsednika vlade in ministre, predsednika in podpredsednike državnega zbora, sodnike ustavnega sodišča, sodnike, člane Sodnega sveta, guvernerja Banke Slovenije, člane računskega sodišča, varuha človekovih pravic in druge. Poleg tega ima državni zbor tudi nadzorne funkcije, v okviru katerih odreja parlamentarne preiskave, odloča o zaupnici in nezaupnici vladi ter odloča o obtožbi predsednika republike, predsednika vlade in ministrov pred ustavnim sodiščem. Državni zbor ima pristojnost odločati o razglasitvi vojnega in izrednega stanja, o uporabi obrambnih sil ter o imunitetah poslancev in sodnikov ustavnega sodišča (prav tam).

Parlament vodi in predstavlja predsednik državnega zbora, ki je izvoljen z večino vseh poslancev. Poslovnik je uvedel tudi podpredsednike, ki so lahko največ trije²². Kolegij predsednika državnega zbora je posvetovalno telo, ki ga sestavljajo predsednik in podpredsedniki državnega zbora, vodje poslanskih skupin in poslanca narodnih skupnosti (Državni zbor RS).

Čeprav so poslanci predstavniki vsega ljudstva, v sodobnih parlamentih odločilno vlogo igrajo politične stranke, ki so znotraj parlamenta organizirane v poslanske skupine. Te imajo zelo pomembno vlogo pri delovanju parlamenta, saj je njihov vodja član kolegija predsednika,

²² Od tega mora biti eden iz največje opozicijske poslanske skupine (Brezovšek in drugi 2008, 67).

vlagajo lahko amandmaje k predloženim besedilom predlogov zakonov in z njimi se predsednik republike posvetuje pri oblikovanju vlade²³. Poslanske skupine sestavljajo običajno poslanci iz iste stranke, vsak poslanec je lahko član ene poslanske skupine, za njeno ustanovitev pa so potrebni najmanj trije poslanci (Brezovšek in drugi 2008, 61–69).

V nadaljevanju se bomo posvetili dejavnikom političnega sistema, ki vplivajo na število izvoljenih žensk v Državni zbor Republike Slovenije, in jih v nasprotju s teoretičnim izhodiščem, kjer smo jih utemeljevali na splošno, implicirali na primeru Slovenije.

b) Volilna pravica

Aktivno volilno pravico ima v Sloveniji posameznik, ki izpolnjuje tri pogoje:

- je državljan Republike Slovenije,
- je na dan glasovanja star vsaj 18 let,
- mu ni bila odvzeta poslovna sposobnost.

Iz slovenske zakonodaje sicer izhaja, da je aktivna volilna pravica sočasno pravica in dolžnost volivcev, a ne vsebuje odločb o obvezni udeležbi volivcev na volitvah.

Pogoji za pridobitev pasivne volilne pravice so isti, a velja omejitev, da kandidat lahko ne glede na svoje stalno prebivališče kandidira samo v eni volilni enoti. Posameznik ne more kandidirati, če mu ni izražena določena podpora (bodisi stranke, poslancev ali določenega števila volivcev). V Sloveniji je omogočeno glasovanje po pošti, predčasno glasovanje, glasovanje izven kraja stalnega prebivanja, glasovanje na domu, a vse to le osebno²⁴ (Krašovec 2007, 133–138).

c) Sistemska ureditev volitev v državni zbor

Ureditev volilnega sistema povzemamo iz Ustave RS, Zakona o volitvah v državni zbor²⁵ in ustavnega zakona iz leta 2000. Volilni sistem iz leta 1992 naj bi skladno s političnimi izhodišči izpolnjeval tri temeljne zahteve:

²³ V drugem krogu volitev predsednika vlade lahko poslanske skupine celo same predlagajo mandatarja.

²⁴ Glasovanje po pooblaščenju pri nas ni omogočeno (Krašovec 2007, 138).

²⁵ Zakon o volitvah v državni zbor je bil sprejet leta 1992, potem pa večkrat spremenjen in dopolnjen.

- proporcionalno delitev poslanskih mandatov,
- povezanost med volivci in izvoljenimi poslanci ter
- stabilnost zakonodajne in izvršilne oblasti (Grad 2004, 129).

Glede na to, da smo v teoretičnem delu podrobno navedli značilnosti volilnih sistemov, ki vplivajo na izvolitvene možnosti žensk, v nadaljevanju navajamo samo tiste, ki jih vsebuje slovenski sistem.

Delitev poslanskih mandatov poteka po proporcionalnem volilnem sistemu, ki pa je korigiran z nekaterimi elementi večinskega sistema.

Volilna enota je tudi v Sloveniji pomemben element volilnega sistema. Poslanci se volijo po volilnih enotah, ki so oblikovane tako, da se v njih na približno enako število prebivalcev voli enako število poslancev. Ker se poslanci dejansko volijo v volilnih enotah, naj bi bila tako zagotovljena tesnejša povezanost med volivci in poslanci (Grad 2004). Slovenija je za volitve v nacionalni parlament razdeljena na osem volilnih enot, vsaka od teh pa se nadalje deli na enajst volilnih okrajev, v katerih se voli po enega poslanca. Iz tega lahko ugotovimo, da imamo v Sloveniji enako velike vse plurinominalne volilne enote.

Poslanski mandati se delijo na dveh ravneh: v volilni enoti in na ravni celotne države, pri čemer je slednje korektiv za doseganje večje proporcionalnosti (Krašovec 2007, 155). Za razdelitev mandatov strankam se uporabljata Droopov količnik in d'Hondtov sistem (prav tam, 193).

Ustavni zakon iz leta 2000 je uveljavil štiriodstotni volilni prag na nacionalni ravni. To pomeni, da v delitev mandatov na obeh ravneh niso vključene liste kandidatov, ki so na volitvah dosegle manj kot štiri odstotke glasov.

d) Spolne kvote

Razprava o možnostih implementacije posebnih ukrepov za izboljšanje ženske zastopanosti se je v Sloveniji začela kmalu po prvih demokratičnih volitvah leta 1990, ko se je število žensk v predstavniških organih drastično zmanjšalo²⁶. Kratka zgodovina politike spolnih kvot v Sloveniji nam razkriva tri faze:

²⁶ Na 11 odstotkov v primerjavi z 20–30 odstotki žensk v najvišjih organih nekdanje Jugoslavije.

- zgodnja 90. leta: kategorično zavračanje kvot, ki so prevzele negativno konotacijo, saj se jih je povezovalo z zapuščino socialistične preteklosti,
- druga polovica 90. let: obdobje uvajanja internih strankarskih kvot v nekaterih levih in levosredinskih strankah ter zavrnitev vsakega parlamentarnega poskusa vpeljave kvot v nacionalno zakonodajo in
- sredina prvega desetletja 21. stoletja: uvajanje spolnih kvot v nacionalno zakonodajo za volitve v državni zbor, lokalne volitve in volitve v Evropski parlament (Antić Gaber 2008).

Preden so spolne kvote postale veljavna zakonska materija v Sloveniji, sta dve politični stranki²⁷ vključili kvote v svoje strankarske statute. Izjemno močni ženski sekciji pri današnjih Socialnih demokratih je uspelo uvesti 40-odstotno žensko kvoto pred parlamentarnimi volitvami leta 1996. Zaradi slabega rezultata volitev, za kar naj bi bil kriv visok delež žensk na kandidatnih listah, je stranka obvezne kvote spremenila v prostovoljne za naslednje volitve. Liberalna demokracija Slovenije se je že leta 1990 zavezala, da bo uporabila 30-odstotne kvote za naslednje volitve, a se te zaveze ni držala. V letu 1994 so sprejeli obvezno pravilo, ki je to zavezo ponovilo. Leta 1998 so sprejeli določilo, ki je zapovedovalo, da naj ne bi bil noben spol udeležen z manj kot tretjino. Ta delež je bil za volitve leta 2000 zmanjšan na 25-odstotkov, z zavezo o postopnem dvigovanju deleža za tri odstotke na vsakih volitvah in s končnim ciljem pri 40 odstotkih. Ti dve stranki sta z uvajanjem prostovoljnih strankarskih kvot omogočili nadaljnje korake k pravi uresnitvi enakosti spolov v politiki (prav tam, 84–85).

Na parlamentarni ravni kvote, kot posebni ukrepi za zvišanje participacije žensk v politiki, niso bile posebej toplo sprejete. Že leta 1994 je bil obravnavan predlog Zakona o političnih strankah, ki je predvideval vpeljavo spolnih kvot. Predlog zakona ni bil sprejet, je pa zakon naložil strankam, da morajo v svojih statutih določiti metode za zagotavljanje enakih možnosti žensk in moških v procesu nominacij za volitve. Leta 1996 je Komisija za žensko politiko ponovno predlagala spremembe Zakona o političnih strankah, s katerim naj bi se te zavezale k učinkovitejšemu zagotavljanju enakih možnosti obeh spolov. Predlog je predvideval vsaj tretjinsko zastopanost žensk na volilnih listah in finančne stimulacije za stranke, ki bi na liste uvrščale več žensk. Tudi ta predlog je bil zavrnjen. Podobno usodo je

²⁷ Liberalna demokracija Slovenije in Socialni demokrati (prej Združena lista in Združena lista socialnih demokratov), obe levo od centra na ideološkem spektru.

leta 2000 doživel prav tako predlog za spremembo istega zakona, ki bi strankam naložil, da morajo v svojih statutih natančneje določiti ukrepe za večjo participacijo žensk in postopke pri izbiri kandidatke in kandidatov za volitve.

Po neuspešnih poskusih zakonskega sprejetja spolnih kvot je med levosredinsko politično elito začelo naraščati zavedanje, da so spremembe nujne. Prvi korak v tej smeri je bil storjen junija 2002, ko je bil sprejet Zakon o enakih možnostih žensk in moških, ki je vseboval ukrepe za promocijo spolno uravnotežene participacije pri javnem odločanju in definiral uravnoteženo zastopanost²⁸. Drug prelomen trenutek se je zgodil junija 2004, ko je državni zbor sprejel ustavni zakon, s katerim se je spremenil 43. člen slovenske ustave. Z njim so bili dodani predpisi o pravicah do enakosti in pristojnost zakonodajalca, da z zakonom določi ukrepe za spodbujanje enakih možnosti žensk in moških pri volitvah na nacionalni in lokalni ravni. Tretji korak pa je bil narejen septembra 2004, ko je Vlada RS sprejela sklep, s katerim je definirala kriterije za implementacijo načela uravnoteženega predstavnštva žensk in moških. Vladni sklep skupaj z zakonom iz leta 2002 določa 40-odstotni delež za ženske in moške pri sestavi delovnih teles in nominacij vladnih predstavnikov. Istega leta so bile nato sprejete spremembe k Zakonu o volitvah poslancev iz RS v Evropski parlament z zahtevo po 40-odstotni zastopanosti obeh spolov na kandidatnih listah in prisotnosti vsaj enega kandidata/kandidatke na prvi polovici kandidatne liste. Julija 2005 so poslanci potrdili spremembe Zakona o lokalnih volitvah, ki nalagajo, da morajo kandidatne liste za mestne oziroma občinske svete vsebovati 40-odstotni delež obeh spolov, kandidati v prvi polovici liste pa morajo biti postavljeni izmenično glede na spol. Zakon je določil prehodno obdobje za popolno uveljavitev te določbe do leta 2014²⁹. Leta 2006 pa se je spremenil tudi Zakon o volitvah v državni zbor, ki v 43. členu zahteva 35-odstotno zastopanost obeh spolov na kandidatni listi. Predhodne določbe spremenjenega zakona so predvidevale 25-odstotni minimalni delež za oba spola na prvih državnozbornih volitvah po sprejetju zakona. Uvedba prehodnega obdobja za lokalne in parlamentarne volitve je posledica političnih razprav ob sprejemanju zakona, saj so nekatere politične stranke izrazile bojazen, da v tako kratkem času ne bodo zmožne zagotoviti zahtevanega deleža žensk.

Tabela 4.1: Sprejemanje spolnih kvot v Sloveniji

Leto	Raven volitev	Kvota	Dodatne določbe
2004	Evropski parlament	40 %	Da (oba spola v 1. polovici liste)

²⁸ Zastopanost obeh spolov naj bo vsaj 40-odstotna, a so ukrepi le priporočljivi in ne pravno zavezujoči.

²⁹ Za lokalne volitve leta 2006 je določena kvota 20 %, za lokalne volitve leta 2010 pa 30 %.

2005	Lokalne	40 % (20 % leta 2006 in 30 % leta 2010)	Da (oba spola v 1. polovici liste in dovoljena delna odstopanja)
2006	Državni zbor	35 % (25 % leta 2008)	

Vir: prirejeno po podatkih Državnega zbora RS

Prvič je bila zakonsko določena kvota uporabljena na volitvah v Evropski parlament junija 2004, kjer so bili kandidati in kandidatke praviloma razvrščeni izmenično, na prva mesta pa so bili uvrščeni moški. Ženske so na volitvah dobile tri mandate, kar je predstavljalo 42,85-odstotni delež. Volitve so dokazale, da ukrep za zagotavljanje enakih možnosti žensk in moških ob hkratni politični volji deluje.

Drugič je bila zakonsko določena kvota uporabljena na lokalnih volitvah 2006, ko je veljala 20-odstotna kvota in obvezno umeščanje obeh spolov med vsaka tri mesta na kandidatni listi. Rezultati volitev so prinesli občutno zvišanje števila svetnic v primerjavi s predhodnimi volitvami³⁰.

Tretjič je bila zakonsko določena kvota uporabljena na volitvah v državni zbor leta 2008. Parlamentarnim volitvam in rezultatom se bomo posvetili v nadaljevanju.

4.1.3 Osrednji zakonodajni akti, ki obravnavajo pravice žensk

Poleg že v prejšnjem poglavju omenjenih ustavnega zakona, vladne uredbe in zakonov, ki ženskam omogočajo lažji prodor v sfero političnega odločanja, na tem mestu navajamo ključne sistemske spremembe zadnjih dveh desetletij, ki delujejo v smeri, da slovenska politika ne bi bila več dobro zastražena moška trdnjava.

Eden prvih pomembnejših premikov na tem področju je bila ustanovitev parlamentarne Komisije za žensko politiko, ki je bila na pobudo ženskih krogov ustanovljena že leta 1990³¹. Prav ustanovitev te komisije je bila prvi korak k institucionalnemu urejanju vprašanja enakosti spolov na prehodu v predstavniško demokracijo. Komisija je budno spremljala, reagirala in dajala pobude v zvezi s spremembami zakonodaje, ki bi lahko vplivale na spremembo družbenega, ekonomskega ali političnega položaja žensk. Na njeno pobudo je bil

³⁰ 21,7 % v primerjavi z 13,1 %.

³¹ Po volitvah leta 1992 se je ponovno konstituirala, po volitvah leta 1996 pa se je preimenovala v Komisijo za enake možnosti. Po začetni razpoznavno samostojni funkciji se je pozneje izgubila v okvirih komisij s širšim krogom delovanja (Antić Gaber 2011, 228).

leta 1992 ustanovljen Urad za žensko politiko kot neodvisna institucija, neposredno povezana z Uradom predsednika vlade. Leta 2001 so Urad za žensko politiko preimenovali v Urad za enake možnosti, leta 2012 pa je prešel pod okrilje Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in s tem izgubil svoj neodvisen položaj. Urad je v času svojega obstoja izdajal publikacije, pripravljala poročila ter organiziral številne javne diskusije s področij, ki zadevajo ženske. Predlagal je številne zakonodajne spremembe v zvezi z enakostjo spolov ter vzpostavil dialog z nevladnimi ženskimi organizacijami. Obe instituciji sta v devetdesetih zagotovo več kot zadovoljivo opravili svojo pionirsko vlogo, nato pa je sledilo obdobje zatišja. Nov zagon se je pokazal v času pridruževanja Slovenije Evropski Uniji. Takrat so bili v Sloveniji sprejeti tudi pomembni temeljni zakon na področju enakosti spolov, najpomembnejše navajamo v nadaljevanju (Antić Gaber 2011, 227–251).

Prvi in najpomembnejši pravni akt, ki zadeva ženske, je Ustava RS, ki v svojem 14. členu pravi, da so »v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki« (Ustava RS).

Leta 2002 je bil sprejet Zakon o enakih možnostih žensk in moških, dve leti pozneje pa Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja, ki je prvega še nadgradil. Z njima se nekoliko širše opredeli enako obravnavanje spolov, in sicer kot odsotnost neposredne in posredne diskriminacije na podlagi spola. Opredeljen je institut zagovornice/zagovornika enakih možnosti in splošni ter posebni ukrepi, ki jih je mogoče uporabiti za doseganje enakih možnosti. Opredeljeni sta tudi vloga in odgovornost državnega zbora, vlade, ministrstev, urada, lokalnih skupnosti, političnih strank in drugih akterjev pri uresničevanju načela enakih možnosti. Oba zakona sta torej postavila temelje za aktivnejše spremljanje in ustrezno reagiranje na vprašanja enakosti spolov.

Oboje se je kmalu po njunem sprejetju izrazilo tudi v Resoluciji o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2005–2013³², ki predvideva ukrepe za izboljšanje položaja žensk tudi v polju politike. Njen temeljni namen je torej izboljšati položaj žensk in zagotoviti trajnostni razvoj pri uveljavljanju enakosti spolov. Trenutno je v veljavi Resolucija

³² Sprejeta je bila oktobra 2005.

o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020, ki si v delu, ki zadeva udeležbo žensk v politiki, kot cilj zadaja povečanje deleža žensk na vseh ravneh političnega odločanja in za doseg tega cilja predvideva vrsto ukrepov.

Poleg nacionalno sprejete zakonodaje, ki posega na področje pravic žensk, je Slovenija podpisnica številnih mednarodnih konvencij in paktov, ki na globalni ravni urejajo oziroma skušajo urediti področja, ki zadevajo še posebej ženske. Med njimi navajamo samo najpomembnejše, sprejete pod okriljem Organizacije združenih narodov:

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk iz leta 1979 je osrednji pravno zavezujoči instrument za varstvo pravic žensk. Konvencija obvezuje Slovenijo, da sprejme vse potrebne ukrepe, da odpravi diskriminacijo in zagotovi polno enakopravnost spolov na vseh področjih (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti).

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sprejeta leta 1966, sta prav tako pomembna univerzalna instrumenta za varstvo pravic žensk ter zavezujeta države pogodbenice, da bodo zagotovile ženskam in moškim enakopravno uživanje vseh pravic in svoboščin, zagotovljenih z obema paktoma (prav tam).

Organizacija združenih narodov periodično organizira tudi številne dogodke na temo pravic žensk oziroma enakosti moških in žensk. Večji premik v splošnem zavedanju o pomembnosti vključevanja žensk v politiko se je zgodil prav na Četrty svetovni konferenci o ženskah v Pekingu leta 1995, organizirani pod okriljem Organizacije združenih narodov. S Pekinško deklaracijo so se države podpisnice (med njimi tudi Slovenija) zavezale k uresničevanju enakih pravic in neločljivemu človeškemu dostojanstvu žensk in moških, zagotavljanju celovitega uveljavljanja človekovih pravic žensk in deklet ter kreptvi moči in izboljšanju položaja žensk (prav tam). S Pekinško deklaracijo se je prvič začelo resneje govoriti o globalnih afirmativnih akcijah v smeri hitrejšega doseganja bolj uravnotežene politične zastopanosti obeh spolov.

4.1.4 Analiza volitev v Državni zbor Republike Slovenije v obdobju 1992–2015

Volitve 1992

Na volitvah leta 1992 je bilo ob 85,6-odstotni volilni udeležbi izvoljenih 12 poslank, kar je predstavljalo 13,3 % (Državna volilna komisija RS).

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil mag. Hermana Rigelnika in pozneje Jožefa Školča. Podpredsedniki so bili trije, in sicer Miroslav Mozetič, dr. Lev Kreft in Vladimir Topler.

Ustanovljenih je bilo deset³³ poslanskih skupin, nobene izmed njih ni vodila ženska (Državni zbor RS).

Volitve 1996

Na volitvah leta 1996 je bilo ob 73,7-odstotni volilni udeležbi izvoljenih sedem poslank, kar je predstavljalo 7,8 % (Državna volilna komisija RS).

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil dr. Janeza Podobnika. Večino mandata so podpredsedniško funkcijo opravljali trije podpredsedniki: Andrej Gerenčer, Miroslav Luci in Eda Okretič Salmič.

Ustanovljenih je bilo šest poslanskih skupin, nobene izmed njih ni vodila ženska (Državni zbor RS).

Volitve 2000

Na volitvah leta 2000 je bilo ob 70,14-odstotni volilni udeležbi izvoljenih 12 poslank, kar je predstavljalo 13,3 % (Državna volilna komisija RS).

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil Boruta Pahorja in pozneje Franca Ferija Horvata. Večino mandata so podpredsedniško funkcijo opravljali trije podpredsedniki: dr. Mihael Brejc, Irma Pavlinič Krebs in Valentin Pohorec.

Ustanovljenih je bilo osem poslanskih skupin, nobene izmed njih ni vodila ženska (Državni zbor RS).

Volitve 2004

Na volitvah leta 2004 je bilo ob 60,65-odstotni volilni udeležbi izvoljenih 11 poslank, kar je predstavljalo 12,2 % (Državna volilna komisija RS).

³³ Za potrebe magistrske naloge v analizi ne bomo upoštevali Poslanske skupine italijanske in madžarske narodne skupnosti. Prav tako v analizo niso zajeti samostojni poslanci oz. poslanske skupine nepovezanih poslancev, saj analiziramo podatke ob konstituiranju posameznega sklica državnega zbora, ko samostojnih poslancev načeloma ni.

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil dr. Franceta Cukjatija. Večino mandata so podpredsedniško funkcijo opravljali trije podpredsedniki: mag. Vasja Klavora, Sašo Peče in dr. Marko Pavliha.

Ustanovljenih je bilo sedem poslanskih skupin, nobene izmed njih ni vodila ženska (Državni zbor RS).

Volitve 2008

Na volitvah leta 2008 je bilo ob 63,1-odstotni volilni udeležbi izvoljenih 12 poslank, kar je predstavljalo 13,3 % (Državna volilna komisija RS).

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil dr. Pavla Gantarja in pozneje Ljuba Germiča. Podpredsedniki so bili trije, in sicer France Cukjati, mag. Vasja Klavora in Miran Potrč.

Ustanovljenih je bilo sedem poslanskih skupin, nobene izmed njih ni vodila ženska (Državni zbor RS).

Volitve 2011

Na prvih predčasnih volitvah leta 2011 je bilo ob 65,6-odstotni volilni udeležbi izvoljenih 29 poslank, kar je predstavljalo 32,2 % (Državna volilna komisija RS).

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil dr. Gregorja Viranta. Večino mandata so podpredsedniško funkcijo opravljali trije podpredsedniki: Jakob Presečnik, Renata Brunskole in Romana Tomc.

Ustanovljenih je bilo sedem poslanskih skupin, nobene izmed njih ni vodila ženska (Državni zbor RS).

Volitve 2014

Na predčasnih volitvah leta 2014 je bilo ob 51,73-odstotni volilni udeležbi izvoljenih 32 poslank, kar je predstavljalo 35,56 % (Državna volilna komisija RS).

Po volitvah se je konstituiral državni zbor, ki je za svojega predsednika izvolil dr. Milana Brgleza. Podpredsednika sta dva, in sicer Bojana Muršič in Primož Hainz.

Ustanovljenih je bilo šest poslanskih skupin, Poslansko skupino Stranke modernega centra vodi ženska, in sicer dr. Simona Kustec Lipicer (Državni zbor RS).

Tabela 4.2: Število in delež žensk v Državnem zboru RS neposredno po volitvah v obdobju 1992–2014

	1992	1996	2000	2004	2008	2011	2014
Število poslank	12	7	12	11	12	29	32
Delež poslank	13,3 %	7,8 %	13,3 %	12,2 %	13,3 %	32,2 %	35,56 %

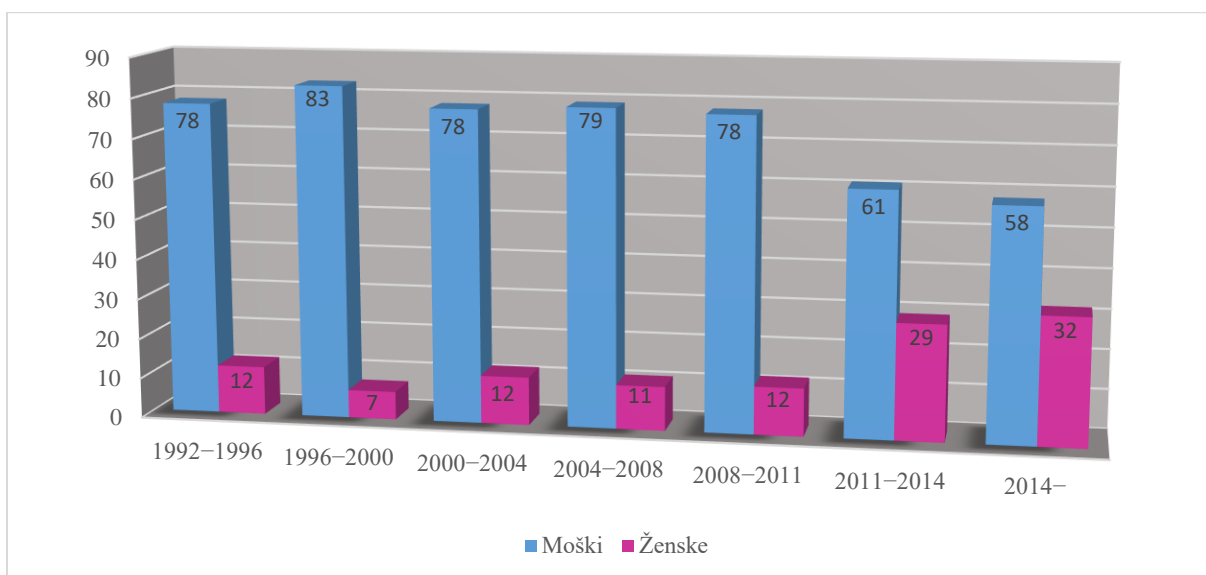
Vir: prirejeno po podatkih Državnega zbora RS

Republika Slovenija je v svojih 25 letih obstoja izvedla sedem volitev v državni zbor, kot ga poznamo danes, delež izvoljenih žensk pa se je z izjemo zadnjih dveh volitev gibal okoli 13 %, kar nas je uvrščalo v sam rep demokratičnih držav z vidika politične participacije žensk. Čeprav smo že leta 2006 uzakonili spolne kvote na volitvah v nacionalno predstavniško telo, to ni prineslo pričakovanega rezultata na državnozbornskih volitvah leta 2008³⁴. Šele predčasne volitve leta 2011³⁵ in 2014, ki so se odvijale v specifičnih političnih razmerah, te so se izražale v proti uveljavljenim političnim strankam naperjenem ozračju, so vodile do občutnega povišanja števila poslank. Zmagovalke omenjenih volitev so bile na novo oblikovane politične stranke, ki so vstopale v polje politike z novimi obrazi, med katerimi je bilo veliko žensk. Nobenega zagotovila ni, da se bo pozitiven trend nadaljeval, če bodo na prihodnjih volitvah nastopile in zmagale stare politične elite. Druga stvar, ki ob pregledu volilnih rezultatov močno bode v oči, je konstanten in izrazit padec volilne udeležbe, kar kaže na nezaupanje volivcev v organe politike, to dokazujejo tudi meritve Politbarometra, pri katerih so politične stranke in parlament konstantno na dnu lestvice zaupanja političnih akterjev. Naslednji element, ki ima močno vlogo pri volitvah v državni zbor, je tradicija, natančneje katoliška tradicija, ki ji pripada skoraj 70 % prebivalstva in je po padcu socialističnega režima doživela ponovni razcvet. V tej tradiciji je družinsko življenje visoko pozicionirano na lestvici vrednot v celotni populaciji, politika pa je vse manj dojeta kot poklic, ki bi bil vreden dostojnega državljana, še manj pa državljanke.

³⁴ V nasprotju z volitvami v Evropski parlament in lokalnimi volitvami, ki so kvotno določilo uporabile že pred parlamentarnimi volitvami in je le-to prineslo spodbuden rezultat. To potrjuje, da je tudi v Sloveniji očitno razširjena percepcija, da je Evropski parlament sicer morda pomemben, a je daleč, lokalne volitve pa so drugorazredne in kot take manj pomembne kot volitve v nacionalni parlament (Gaber Antić 2011, 239).

³⁵ Šele po volitvah v državni zbor leta 2011 so ženske presegle kritično maso zastopanosti.

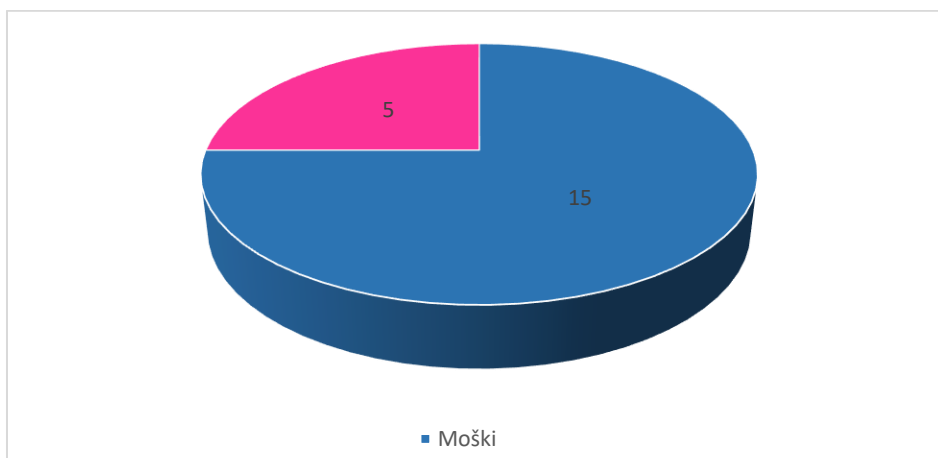
Graf 4.1: Število mandatov po spolu za vsa mandatna obdobja

Vir: prirejeno po podatkih Državnega zbora RS

Ne glede na razloge lahko ugotovimo, da število žensk v državnem zboru vseeno raste. Bolj skrb vzbujajoča je vertikalna spolna segregacija, ki se kaže v tem, da Slovenija v celotnem proučevanem obdobju še ni imela predsednice Državnega zbora, nezavidljivo nizko pa je tudi število dosedanjih podpredsednic in ženskih vodij poslanskih skupin. Funkcijo podpredsednika oziroma podpredsednice je v obdobju med letoma 1992 in 2014 opravljalo 20 oseb, od tega 5 žensk. Še veliko slabša pa je slika med vodji poslanskih skupin, kjer je šele v trenutnem sklicu državnega zbora prva ženska nastopila to funkcijo. Za lažjo predstavbo nam služi naslednji graf.

Graf 4.2: Število podpredsednikov DZ po spolu za vsa mandatna obdobja

Vir: prirejeno po podatkih Državnega zbora RS

4.1.5 Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki, njihova implementacija in uspešnost v Sloveniji

Glede na to, da smo strategije podrobno predstavili že v predhodnih poglavjih, se bomo na tem mestu omejili na zglede dobre prakse po klasifikaciji ene najbolj referenčnih raziskovalk politične participacije Joni Lovenduski:

Raziskovanje: v Sloveniji se je raziskovanje politične participacije dobro razmahnilo. Obstaja veliko raziskav, od akademskih do strankarskih, vse z namenom odkriti in pojasniti vzroke za nizko zastopanost žensk v politiki ter predlagati možne in učinkovite spremembe. Na tem mestu je nujno omeniti tudi vlogo nevladnih organizacij, ki se problema participacije žensk v politiki mogoče lotevajo še bolj zavzeto kot razne vladne institucije in ne nazadnje tudi edina komisija v DZ RS, ki pokriva vprašanja žensk, to je Komisija za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti.

Osveščanje: priznati moramo, da se politične stranke različno lotevajo te naloge. Levosredinske imajo več posluha za to področje in mu tudi namenjajo več prostora, tako na strankarski ravni kot tudi širše. V zadnjem času je h kampanjam aktivneje pristopilo tudi Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, medtem ko so nevladne organizacije na tem področju izjemno aktivne, a žal tudi razmeroma nevladne.

Povečanje kroga ustreznih, za prevzem političnih funkcij pripravljenih žensk: v Sloveniji je politika v tem trenutku ovrednotena tako nizko, da se ženske same zavestno odmikajo od nje. Večina strank v Sloveniji ima svoje »ženske skupine«, ki med drugim skrbijo tudi za izobraževanje in opolnomočenje žensk kot potencialnih bodočih kandidatk.

Politične stranke: pozitivne akcije: sistem kvot, kot ga imamo pri nas, je bil sprožen od spodaj, pred vpeljavo na nacionalni ravni so ga namreč vpeljale politične stranke, med prvimi SD in LDS. Prostovoljna vpeljava strankarskih kvot sicer ni prinesla pravih rezultatov, je pa spodbudila razpravo na nacionalni ravni in sčasoma tudi vpeljavo spolnih kvot v zakonodajo.

Vlada in zakoni: pozitivna diskriminacija: Slovenija je spolne kvote uzakonila za tri ravni volitev, najprej za volitve v Evropski parlament, pozneje za lokalne volitve in kot zadnje za volitve v državi zbor. Poleg tega imamo v veljavi vladno uredbo, ki nalaga 40-odstotni delež za ženske in moške pri sestavi delovnih teles in nominacij vladnih predstavnikov.

Zvišanje splošnega življenjskega standarda in dostop do virov za vse ženske: v primerjavi z državami po svetu ima Slovenija enega najvišjih deležev delovno aktivne ženske populacije,

poleg tega pa razkorak med plačami žensk in moških ni izrazit. Socialno-demografski temelji so dobri, ženske so načeloma ekonomsko in družbeno neodvisne.

Zgraditi in ohraniti vezi med ženskimi organizacijami in parlamentarkami: ženske organizacije so prisotne v vseh parlamentarnih strankah, prav tako se poslanke vključujejo v sfero nevladnih organizacij, a priznati moramo, da se na tem področju da storiti še veliko več.

Ustvarjanje politične skupine in povezovanje v mrežo: čeprav se parlamentarke srečujejo in dogovarjajo o ženskih vprašanjih, uradno nimajo ustanovljene ženske skupine znotraj parlamenta. Vzrok za to je, da je pri nas še vedno strankarska disciplina, kljub načelu glasovanja po svoji vesti, prevladujoča v parlamentu in presega spolne delitve.

Učinkovita raba množičnih medijev: to pa je žal področje, pri katerem smo v Sloveniji še precej za razvitim, demokratičnim svetom. Žensko, ki v politiki malo izstopa, mediji pri nas požrejo in jo lahko diskreditirajo samo zaradi njenega videza. Občutek imamo, da se moškemu kaj takega ne more primeriti. Zaradi tega se političarke manj izpostavljajo, posledično so za medije manj zanimive – in začaran krog je sklenjen.

Ustanovitev ženskih odborov in drugih mehanizmov ženske politike: Državni zbor RS je že leta 1990 na pobudo ženskih gibanj ustanovil Komisijo za žensko politiko – ta je bdela nad politikami, ki so tako ali drugače zadevale ženske. Leta 1992 je bil nato ustanovljen Urad za žensko politiko, ki se je pozneje preimenoval v Urad za enake možnosti. Žal pa je bil neodvisni urad leta 2012 pripojen MDDSZ, s tem pa se tudi kaže odnos države do vprašanja participacije žensk v politiki.

4.1.6 Predlogi za spremembe

Številni raziskovalci so se ukvarjali z dejavniki, ki bi pripomogli k večji participaciji žensk v politiki. Po zadnjih dveh parlamentarnih volitvah v Sloveniji problem ženske politične podzastopanosti ni več tako pereč, kot je bil v preteklosti. Dejstvo pa je, da so k rezultatom zadnjih dveh državnoborskih volitev pripomogle številne specifične okoliščine, in nobenega zagotovila ni, da se delež žensk v predstavniškem telesu ne bo spet spustil pod kritično maso zastopanosti. Prav zaradi tega avtorji predlagajo številne izboljšave, ki bi pripomogle k temu, da bi ženske lažje in bolj kontinuirano dobivale poslanske mandate. Med najbolj pogostimi se pojavlja sprememba zakona o volitvah v državni zbor, in sicer ukinitve okrajev. Državni zbor je o tem že dvakrat razpravljal, v letih 2003 in 2012, a je bil obakrat predlog sprememb zaradi nezadostne podpore zavržen že v prvi obravnavi. Ženski lobi je poleg ukinitve okrajev za doseganje paritete med spoloma predlagal še:

- ozaveščanje javnosti o pristranskem volilnem sistemu, ki prikrito a učinkovito onemogoča izvolitev žensk,
- uvedbo enotne kandidatne liste z izmeničnim razvrščanjem kandidatk in kandidatov ter izmeničnim razvrščanjem na prvo mesto kandidatnih list,
- krepitev domačega in mednarodnega pritiska na vse parlamentarne stranke, da pristanejo na nujne sistemske spremembe (Murko Pleš in druge 2011).

Po mnenju Milice Gaber Antić bi k večjim izvolitvenim možnostim žensk prispevale naslednje spremembe volilnega sistema v Sloveniji:

a) Odprava volilnih okrajev

Čeprav je večinski volilni sistem sorazmernega predstavnštva, kot že zapisano, bolj naklonjen kandidaturam žensk kot večinski volilni sistem, a obstoj volilnih okrajev (ki naj bi volivcem omogočal večji osebni izbor med kandidati) pomeni odmik od sorazmernosti in bistveno zmanjšuje izvolitvene možnosti žensk. Z odpravo volilnih okrajev bi dosegli, da bi stranke na volitvah nastopile z listami kandidatov v volilnih enotah. Tako bi na volitvah imeli skupinski nastop kandidatov, možnosti žensk za izvolitev pa bi se povečale.

Nasprotniki te možnosti trdijo, da bi to le še okrepilo monopolni položaj strank, ki bi odločale o sestavi liste, in tako bi imeli največje izvolitvene možnosti tisti strankarski kandidati, ki so že v politiki, volivci pa bi se lahko odločali le za stranko, ne pa tudi za posamične kandidate.

b) Uvedba preferenčnega glasu

Da bi se izognili gornji nevarnosti, bi bilo smiselno uvesti možnost oddaje preferenčnega glasu. Preferenčni glas bi bilo treba opredeliti tako, da je za premik po lestvici navzgor treba dobiti zgolj več preferenc od protikandidata.

c) Znižanje praga

Zakonsko opredeljeni volilni prag zmanjšuje volilne možnosti manjših strank, ki pa so enaki politični zastopanosti moških in žensk bolj naklonjene kot mnoge velike stranke. Prav tako je z vidika reprezentativnosti precej pomembno, kolikšen delež glasov, oddanih na volitvah, se ne upošteva oziroma se nepravilno razdeli med večje stranke.

d) Ohranitev nacionalnih list

Praksa kaže, da nacionalne liste, še posebej če so podprte s politiko uvrščanja podprezentirane populacije visoko na listo, povečujejo možnost žensk za vstop v parlament.

e) Povečanje števila sedežev v parlamentu

Dejstvo je, da imajo v praksi tisti, ki so že v politiki, prednost pri kandidiranju, in večina med njimi to možnost izkoristi³⁶, s tem pa prostora za novince ni veliko. S stališča novincev, med katerimi so tudi ženske, bi bilo torej smiselno povečati število mest v predstavniškem telesu.

f) Omejitev števila mandatnih obdobj

V ustaljenem političnem sistemu politične stranke natančno vedo, kje so njihova volišča, in to omogoča, da isti poslanec zaseda položaj vrsto mandatov. Poslansko mesto tako dobi bolj položaj delovnega mesta kot pa politične funkcije. V takšnem sistemu imajo novinci majhne možnosti za izvolitev, zato bi bilo smiselno omejiti trajanje poslanskega mandata.

Ob vsem naštetem je seveda treba omeniti dejstvo, da samo spremembe volilne zakonodaje za resnične spremembe na bolje niso dovolj. Za večjo in kontinuirano prisotnost žensk v najvišjih sferah zakonodajne oblasti bi bilo treba marsikaj spremeniti tudi v politiki strank, v odnosu medijev do tega vprašanja in še marsikje drugje (Antić Gaber 1999, 184–187).

Tudi Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020 je predvidela ukrepe za uravnoteženo zastopanost žensk in moških na položajih odločanja, in sicer:

- sprememba zakonodaje za povečanje minimalnega deleža vsakega od spolov na kandidatnih listah za volitve v državni zbor na 40 %, odprava volilnih okrajev in izmenično umeščanje kandidatov in kandidatke na kandidatne liste,
- zagotovitev finančne podpore opolnomočenju in usposabljanju žensk v političnih strankah,
- izvajanje projektov in programov za spodbujanje žensk za vstop v politiko in ozaveščanje o pomenu uravnotežene zastopanosti spolov v politiki na nacionalni in lokalni ravni.

³⁶ V parlamentih držav z daljšo tradicijo je delež parlamentarcev, ki ponovno kandidirajo, okoli 90 % (Antić Gaber 1999, 186).

Projekt OPENN pa je izluščil ukrepe, ki bi z vidika na novo izvoljenih političark pripomogli k temu, da bi se za kandidaturo odločilo več žensk:

- delati na večji prepoznavnosti žensk za delo v politiki in rušiti stereotipe o ženskah v politiki,
- dvigniti ugled politike in političnih strank,
- odpraviti formalne ovire, ki še obstajajo, na primer dvig spolnih kvot,
- izobraževati ljudi za delo v politiki in o delu v politiki in
- vzpostaviti sistem mentorstva (Antić Gaber in druge 2015, 14).

4.2. POLITIČNA PARTICIPACIJA ŽENSK V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

4.2.1 Zgodovinski oris politične participacije žensk v Združenih državah Amerike

Republikanka Jeannette Rankin, prva ženska v Kongresu ZDA, je bila izvoljena pred natanko stoletjem. Čeprav so ženske volilno pravico dobile 26 let prej kot v Sloveniji, pa je bil njihov boj zanjo daljši in bolj kompleksen.

Prva ženska, ki je smela voliti na lokalni ravni v ZDA že leta 1756, je bila premožna vdova. V prvi polovici 19. stoletja so zakoni ostro omejevali neodvisne aktivnosti poročenih žensk, kar je pomenilo precejšnje ovire za kampanje sufražetk. Poleg tega poročene ženske v večini držav niso smele same podpisovati pravno zavezujočih dokumentov, kar jim je dodatno oteževalo organizacijo shodov, tiskanje gradiva in drugih stvari, potrebnih za razmah gibanja za volilno pravico. V tistem času so bili izredno redki moški posamezniki, ki so si upali javno podpreti prizadevanja sufražetk. Tudi gibanja za človekove pravice niso prepoznala odsotnosti ženske volilne pravice kot težavo in krivico. Zahteve zanjo so se okrepile po letu 1848, ko se je v Seneca Falls odvijala prva konvencija za pravice žensk, ki se je udeležilo prek 300 moških in žensk in o kateri se je na široko pisalo tudi v tisku. Udeleženci so sklenili, da je za dosego njihovega cilja ključen politični pritisk in da je volilna pravica njihovo glavno orožje. Štirinajst dni po prvi se je v Rochesterju odvila druga konvencija, a prva, ki ji je predsedovala ženska, kar je bilo, milo rečeno, radikalno za tisti čas. Nacionalne konvencije so se nato odvijale skoraj vsako leto do začetka državljanske vojne (1861–1865), ki je to prakso

prekinila. Veliko žensk³⁷, ki so odigrale ključno vlogo pri organizaciji nacionalnih konvencij, je prevzelo vodilno vlogo pri ustanavljanju gibanj sufražetk po državljski vojni.

Susan B. Anthony in Elizabeth Cady Stanton sta bili pionirki gibanja za žensko volilno pravico, ki sta s svojim delovanjem močno razmahnilo prizadevanja zanjo. S skupnimi močmi sta ustanovili precej sofisticirano gibanje v New Yorku, ki pa se je sprva zavzemalo za ženske pravice na splošno, vprašanje volilne pravice žensk pa sta soglasno odložili na čas po državljski vojni z namenom, da se intenzivneje posvetijo boju za odpravo suženjstva. Leta 1863 sta ustanovili *Women's Loyal National League*, prvo vseameriško žensko politično organizacijo v ZDA. Njeno peticijo za odpravo suženjstva je podprlo skoraj 400.000 podpisnikov, kar je do takrat daleč najuspešnejša peticija v zgodovini. Čeprav *Women's Loyal National League* ni bila organizacija sufražetk, je jasno izrazila svojo namero: bojevati se za politično enakost žensk.

Enajsta nacionalna konvencija in prva po državljski vojni se je odvijala leta 1866 in je poskrbela za obuditev gibanja za pravice žensk, ki je med vojno nekoliko zamrlo. Konvencija se je z glasovanjem preoblikovala v *American Equal Rights Association* (AERA), katere glavna naloga je bila zavzemanje za enake pravice vseh, a s poudarkom na volilni pravici. V tem času so se pojavila tudi prva razhajanja med aktivisti za volilno pravico žensk, saj se je del zavzemal za takojšnjo uveljavitev ženske volilne pravice, drugi del pa bi to preložil na čas po uveljavitvi volilne pravice temnopoltih moških. Znotraj organizacije sta se torej oblikovali dve krili z različnimi pristopi k uveljavljanju univerzalne volilne pravice. Zaradi internih razhajanj je AERA skoraj propadla, izčrpana pa so bila tudi njena finančna sredstva. Delno tudi kot rezultat omenjenih razhajanj so leta 1868 ustanovili prvo večjo politično organizacijo v ZDA, ki si je kot primarni cilj zadala uveljavitev ženske pravice: *New England Women Suffrage Association* (NEWSA).

Leta 1869 se je AERA razdelila na dve organizaciji: na *National Women Suffrage Association*³⁸ (NWSA) in *American Woman Suffrage Association*³⁹ (AWSA). Rivalstvo med

³⁷ Ena od njih, Lucy Stone, je začela izvajati državljsko nepokorščino in zavrnila plačilo davkov z argumentacijo, da so ženske obdavčene, ne morejo pa glasovati o davčnih zakonih. Stražniki so zato njeno imetje prodajali na dražbi, dokler niso zbrali dovolj denarja za poplačilo davčnega dolga.

³⁸ NWSA, ki so jo vedno vodile zgolj ženske, je delovala na nacionalni ravni, ukvarjala pa se je z večjim številom področij kot AWSA, na primer z reformo zakona o ločitvi in enakemu plačilu za ženske (Bolt 1993).

³⁹ AWSA, katere vodstvo so sestavljali tako ženske kot moški, pa je delovala bolj na ravni posameznih držav (Bolt 1993).

njima je ustvarilo desetletja trajajočo ločevalno atmosfero. Leta 1871 je NWSA sprejela novo uradno strategijo, ki je spodbujala ženske k poskusom oddati svoj glas na volitvah in vlaganju tožb, če so jim bili ti poskusi preprečeni. Istega leta se je zgodil še en pomemben mejnik. Borznica Victoria Woodhul je bila kot prva ženska v zgodovini povabljena, da spregovori pred kongresnim odborom. Ker so bili vsi njeni predlogi zavrnjeni, se je vodstvo NWSA odločilo, da bo skušalo žensko volilno pravico izboriti na veliko težji način: s sprejetjem amandmaja k ustavi. Sočasno se je vedno več žensk odločalo za razne oblike nepokorščine. Susan B. Anthony je bila celo aretirana zaradi oddaje glasu na predsedniških volitvah leta 1872.

Naslednje prelomno leto je bilo leto 1878, ko je Aaron A. Sargent, tesen prijatelj zgoraj omenjene Anthonyjeve, kongresu predstavil amandma, ki bi ženskam podelil volilno pravico. Več kot štirideset let pozneje je bil ta isti amandma sprejet kot Devetnajsti amandma k Ustavi ZDA. Sprejet je bil v popolnoma isti obliki kot predlog, brez kakršnihkoli popravkov. Tekst amandmaja je identičen 15. amandmaju, le da 19. prepoveduje odklonitev volilne pravice na podlagi spola in ne na podlagi rase oziroma barve, kot petnajsti.

Preden se posvetimo sprejemanju 19. amandmaja, se vrnimo še malce nazaj v zgodovino. Med letoma 1870 in 1910 so gibanja za žensko volilno pravico izvedla več kot 480 kampanj v 33 državah, vse z namenom povečati političen pritisk na odločevalce. Ker sta se končno zavedli, da sta skupaj močnejši, sta se ASWA in NSWA leta 1890 združili v skupno organizacijo *National American Woman Suffrage Association* (NAWSA). Istega leta je bila ustanovljena tudi *General Federation of Women's Clubs* (GFWC). Ta je sprva združevala bralne skupine, ki pa so bolj in bolj postajale civilnodružbene organizacije žensk srednjega razreda. Sprva so se ti klubi distancirali od boja za žensko volilno pravico, a so v začetku 20. stoletja prepoznali njegov pomen in ga podprli. Čeprav je število podpornikov prizadevanj za žensko volilno pravico raslo, so bili glasni tudi nasprotniki. V času prohibicije so prizadevanjem močno nasprotovali proizvajalci alkoholnih pijač, ki so se bali, da bi ženske glasovale za prohibicijo. Proizvajalci bombaža so ji nasprotovali, ker so se bali, da bodo ženske podprle omejevanje otroškega dela. Predstavniki raznih cerkva so ji nasprotovali, saj so se bali, da bodo družine s tem izgubile svojo patriarhalno vlogo. Čeprav Katoliška cerkev glede tega vprašanja ni zavzela uradnega stališča, je le malo njenih vodij ta prizadevanja podprlo, nekateri pa so jim celo javno nasprotovali.

Ker je za sprejetje sprememb ustave potrebna tričetrtinska večina, so organizacije rešitev videle predvsem na konservativnem jugu, katerega podpora bi bila ključ do uspeha. Leta 1900 bi za uveljavitev sprememb potrebovali 34 držav, ki bi ratificirale amandma. Leta 1912, ko so država postali še trije teritoriji, je bilo potrebnih že 36 držav. Jug ZDA je bil najbolj konservativna regija, ki je prizadevanja za žensko volilno pravico najmanj podpiral.

Po združitvi ASWA in NSWA je prejšnje rivalstvo prenehalo in enotna NAWSA je hitro postala največja prostovoljna organizacija, ki je leta 1916 štela več kot dva milijona članov. Tudi politične stranke so prizadevanja za volilno pravico prepoznale kot legitimna, saj sta jih podprli tako demokratska kot republikanska stranka, a le na ravni držav.

Vstop ZDA v prvo svetovno vojno je imel pomemben vpliv na gibanje za priznanje ženske volilne pravice⁴⁰. Da bi nadomestile moške, ki so bili vpoklicani na bojišča, so se ženske zaposlile v poklicih, ki so do takrat veljali kot moški. S prevzemom dolžnosti pa so ženske zahtevale tudi več pravic. Začele so demonstrirati in javno opozarjati na to, da se dvajsetim milijonom ameriških žensk še vedno krši pravica voliti. Ob obisku ruske delegacije v Beli hiši so na to opozarjale s transparenti ob cesti. Policija je na to odreagirala in aretirala več kot 200 protestnic, polovico izmed teh pa poslala v zapor. V znak nestrinjanja s to odločitvijo se je nekaj zapornic odločilo celo za gladovno stavko, a je vodstvo zapora zanje odredilo prisilno hranjenje. Kljub temu pa se je število držav, ki so ženskam dopustile voliti, stalno povečevalo.

Sprejetje 19. amandmaja k Ustavi ZDA

12. januarja 1915 je predstavniški dom glasoval o predlogu in ga zavrnil. Predsednik Wilson se je zato odločil, da ga bo na ponovno glasovanje poslal takrat, ko bo ocenil, da ima dovolj podpore za sprejem. Po pozitivnih rezultatih referenduma v New Yorku je predsednik predlog znova vložil in januarja 1918 je bil amandma sprejet z dvotretjinsko večino v predstavniškem domu. Za dokončno sprejetje je potreboval še potrditev v senatu, kar pa se na glasovanjih septembra 1918 in januarja 1919 ni uresničilo. Med politiki iz vrst obeh političnih strank je zavladala precejšnja zaskrbljenost, ali bo amandma lahko stopil v veljavo že pred splošnimi volitvami leta 1920, zato je predsednik sklical izredno zasedanje kongresa. 21. maja

⁴⁰ Tega so se poleg ZDA zavedale številne države, saj so med ali kmalu po prvi svetovni vojni univerzalno volilno pravico priznale: Velika Britanija, Kanada (brez province Quebec), Danska, Avstrija, Nizozemska, Nemčija, Rusija, Švedska in Irska (Wolbrecht in druge, 2008).

2019 je predstavniški dom z veliko večino ponovno potrdil amandma (304 za in 89 proti), 4. junija 1919 pa je bil po dolgi razpravi sprejet tudi v senatu (56 za in 25 proti). Za uveljavitev sprememb ustave je bil potreben samo še zadnji korak – ratifikacija v vsaj 36 zveznih državah. Do konca leta 1919 je spremembe ratificiralo 22 držav, 18. avgusta 1920 je amandma kot 36. država ratificiral Tennessee⁴¹ – in s tem je 19. amandma Ustave ZDA postal obvezujoč na celotnem ozemlju. Predsedniške volitve leta 1920 so torej prve volitve, na katerih so imele ženske volilno pravico v vseh zveznih državah. Politika se je nato hitro prilagodila razširjenemu volilnemu telesu in začela poudarjati vprašanja, ki so v posebnem interesu žensk, na primer zdravstvo, porodniško varstvo, javno šolstvo in podobno.

4.2.2 Dejavniki političnega sistema, ki vplivajo na število izvoljenih žensk v Kongres Združenih držav Amerike

a) Opredelitev Kongresa ZDA in njegovih funkcij

Po Ustavi ZDA se federalna oblast loči na tri veje, z namenom vzpostavitve centralne oblasti, kjer nobena izmed vej ne bi imela prevelike moči, in sicer:

- zakonodajno, ki sprejema zakone⁴² (kongres),
- izvršilno, ki zakone izvaja (predsednik, podpredsednik, kabinet), in
- sodno, ki zakone presoja.

Za vse tri veje velja, da so neodvisne⁴³, a vendar obstajajo mehanizmi, s katerimi lahko vsaka veja vpliva na odločitve, ki niso v njeni pristojnosti: predsednik lahko z vetom prepreči uveljavitev v kongresu sprejetega zakona, kongres lahko potrdi ali zavrne imenovanja in napotitve predsednikovih kandidatov za različne funkcije in lahko v izjemnih okoliščinah celo odpokliče predsednika, vrhovni sodniki, ki jih imenuje predsednik in so potrjeni v senatu, pa lahko zavrnejo neustavne zakone (USA.gov).

⁴¹ Mississippi je kot zadnja, 48., država amandma ratificiral šele leta 1984, medtem ko Aljaska in Havaji v času ratifikacije še nista bili zvezni državi.

⁴² ZDA imajo zelo kompleksen sistem oblasti, kjer je federalna oblast centralna, a zvezne in lokalne oblasti izvajajo oblast v vseh zadevah, ki niso izključno v domeni federalne.

⁴³ Tudi predstavniški dom in senat sta pravno in politično neodvisna od volje predsednika, čeprav nobeno razmerje v ameriški politiki ni pomembnejše kot povezava med kongresom in predsednikom (Briški 2009, 40–41).

Po prvem členu ameriške ustave zakonodajno oblast države predstavlja kongres (*Congress*), ki ga tvorita spodnji dom oziroma predstavniški dom in zgornji dom oziroma senat. Najpomembnejša naloga kongresa je izpeljava zakonodajnih postopkov, poleg nje pa ima kongres skladno z ustavo ZDA številne druge pristojnosti. Najpomembnejše med njimi so:

- določanje in zbiranje davkov, taks, carin in trošarin,
- plačevanje dolgov,
- zagotavljanje skupne obrambe ter splošne blaginje,
- zadolževanje v imenu ZDA,
- reguliranje zunanje trgovine,
- ustanavljanje sodišč,
- razglašanje vojnega stanja,
- ratifikacija pogodb,
- ustanavljanje poštnih uradov in poštnih poti,
- opravljanje nadzora, preiskav in revizij,
- ocenjevanje izvršnih sporazumov,
- izdelava gospodarskih in proračunskih poročil,
- dajanje navodil agencijam⁴⁴.

V primerjavi z dvodomnimi parlamenti po svetu je posebnost ameriškega kongresa v tem, da sta oba domova enako močna (Ferfila 2013). V ZDA tako oba domova enakopravno sprejemata zakone in državni proračun, a ima pri zakonodajni iniciativi glede finančnih zadev prednost predstavniški dom, na področju zunanje politike in pri imenovanju funkcionarjev pa senat (Grad 2000, 59). Dvodomnost omogoča tudi sistem medsebojnega nadzora, saj morata vsak zakon potrditi oba domova in vsak izmed njiju lahko vloži veto na politike drugega (prav tam). Posebnost ameriškega kongresa je tudi, da je strankarska disciplina veliko manjša kot v parlamentarnih sistemih. Člani kongresa pogosto glasujejo po svoji volji⁴⁵, tako morajo vodje za vsak zakonski predlog preveriti, koliko podpore uživa in kakšne so možnosti za njegovo potrditev, s tem pa postane zakonodajni postopek nepredvidljiv in dolgotrajen.

⁴⁴ In druge, manj pogoste naloge, kot je, recimo, izvolitev predsednika v primeru izenačenja števila elektorskih glasov.

⁴⁵ Običajno volijo tako, kot menijo, da jim prinaša več možnosti za ponovno izvolitev.

Oblikovanje politik je pglavitna ustavna funkcija kongresa. Kot vsi parlamenti ima tudi kongres svoje odbore, ki pripeljejo zakonske pobude od osnutka do oblike, ki je primerna za predsednikovo potrditev (Ferfila 2002). Kongres vsako leto obravnava okoli deset tisoč zakonskih osnutkov, naloga odborov in pododborov pa je zakonske predloge temeljito preučiti. Pododbori pri pripravi na poročanje o zakonskem osnutku (*hearing*) pridobijo mnenje strokovnjakov s področja, na katerega se zakonski predlog nanaša, nato pa osnutek dopolnijo in pripravijo zakonsko besedilo (Grims 2006). Značilnost ameriških odborov je, da so izjemno vplivni pri oblikovanju politik in visoko strokovni (Ferfila 2002). Obstajajo štiri vrste odborov:

- stalni odbori, ki delujejo tako v senatu kot v predstavniškem domu⁴⁶,
- skupni odbori, ki so oblikovani za izbrana področja,
- konferenčni odbori, ki so oblikovani v primeru, da tako senat kot predstavniški dom pripravljata različne zakonske rešitve za isto področje, in
- posebni odbori, ki se imenujejo za izjemne primere. Z njimi kongres lahko izvaja preiskave, ki preučujejo delo izvršilne veje oblasti, najodmevnejši je bil senatni odbor za afero Watergate (Ferfila 2013, 520).

Predstavniški dom (*House of Representatives*)

Predstavniški dom sestavlja 435 članov, pri čemer je »število predstavnikov iz posamezne zvezne države odvisno od podatkov Statističnega urada o poseljenosti in se spreminja na vsakih deset let⁴⁷« (Briški 2009, 34). Vsaka od 50 zveznih držav ima zagotovljen najmanj en sedež v predstavniškem domu, preostalo pa glede na število prebivalcev. Po tem ključu ima Kalifornija kot najgosteje poseljena država v trenutnem, 114. ameriškem kongresu⁴⁸ 53 sedežev, najredkeje poseljene države⁴⁹ pa samo po enega.

Ustanovni očetje ameriške republike so si predstavniški dom zamislili kot dom, ki je bližje ljudstvu, odseval naj bi želje in ambicije prebivalcev. V primerjavi z zgornjim domom je predstavniški dom bolj institucionaliziran, bolj hierarhičen in manj anarhičen. Več se

⁴⁶ Senat ima 16 stalnih odborov in 85 specializiranih pododborov, predstavniški dom pa ima 22 stalnih odborov in 140 pododborov (Ferfila 2013, 520).

⁴⁷ Po statističnem štetju prebivalstva vsakih 10 let na novo določijo število sedežev za posamezno zvezno državo in na novo zarišejo kongresna okrožja (Briški 2009, 35).

⁴⁸ Mandat 114. kongresa se je začel 3. 1. 2015 in se bo končal ob zaključku drugega mandatom predsednika Baracka Obame 3. 1. 2017 (Congress.gov).

⁴⁹ Alaska, Delaware, Montana, North Dakota, South Dakota, Vermont in Wyoming (U.S. House).

ukvarja z gospodarskimi zadevami in proračunom, saj mora biti vsa zakonodaja, povezana z obdavčitvami in dohodki, predlagana v predstavnem domu (Ferfila 2013, 519).

Vodja predstavnega doma je govornik doma (*Speaker of the House*), ki ga člani doma izvolijo sami in je praviloma član stranke, ki ima v domu večino. Pomembnost njegove funkcije se kaže tudi v tem, da bi po podpredsedniku govorec nadomestil predsednika. Pomembne funkcije predstavnega doma so še vodja večine in manjšine (*Majority Leader in Minority Leader*) ter priganjalca večine in manjšine (*Majority Whip in Minority Whip*).

Senat (Senate)

Zgornji dom kongresa ZDA se imenuje senat in velja za prestižnejšega od predstavnega doma. Sestavlja ga 100 članov, po dva predstavnika vsake zvezne države, ne glede na število prebivalstva⁵⁰. Glede na to, da senatorji pokrivajo območje celotne zvezne države, imajo precej manj stika z volilno bazo kot člani predstavnega doma. Ker funkcija senatorja pripomore k politični prepoznavnosti in je nemalokrat samo stopnja do predsedniške kandidature ali celo izvolitve na to funkcijo, je konkurenca med kandidati za senatorje izjemna.

Poleg zakonodajne je naloga senata potrjevanje predsednikovih imenovanj⁵¹, imenovanje vladnih uslužbencev, sojenje o političnih prestopkih in ratificiranje mednarodnih pogodb.

Predsednik senata je podpredsednik ZDA. Njegova vloga je vodenje sej, glasovalno pravico pa ima samo v primeru izenačenega števila glasov. Glede na to, da je podpredsednik pogosto odsoten, senat izvoli začasnega oziroma nadomestnega predsednika (*President pro tempore*), ki vodi senat med podpredsednikovo odsotnostjo. Običajno je to najstarejši član stranke, ki ima v senatu večino. Pomembne funkcije senata so še vodja večine in manjšine (*Majority Leader in Minority Leader*) ter priganjalca večine in manjšine (*Majority Whip in Minority Whip*).

b) Volilna pravica

⁵⁰ S tem se poveča vpliv in enakopravnost manjših držav.

⁵¹ Tistih, ki morajo imeti soglasje senata, na primer veleposlanikov, ministrov v kabinetu predsednika države, sodnikov vrhovnega sodišča (Grims 2006).

Aktivno volilno pravico ima v ZDA posameznik, ki izpolnjuje naslednja pogoja:

- je državljan ZDA in
- je na dan glasovanja star vsaj 18 let.

Izvajanje aktivne volilne pravice je poleg tega pogojeno še z registracijo, saj v ZDA ne obstaja nacionalna lista volilnih upravičencev. Če želi glasovati, se mora volivec torej predhodno registrirati⁵² v državi, v kateri prebiva. V zadnjem času se pojavljajo težnje po poenostavitvi registracijskih zahtev in postopkov⁵³.

Pogoji za pridobitev pasivne volilne pravice pa so podrobneje določeni. Kandidati za člane predstavniškega doma morajo biti stari najmanj 25 let, biti državljani ZDA vsaj 7 let in biti rezidenti zvezne države, v kateri kandidirajo. Zahteve oziroma omejitve za kandidate za člane senata so še strožje. Imeti morajo najmanj 30 let, biti državljani ZDA vsaj 9 let in biti rezidenti zvezne države, v kateri kandidirajo.

c) Sistemska ureditev volitev v Kongres ZDA

Ker je teoretičen del pričujočega magistrskega dela zajel veliko značilnosti volilnih sistemov, se na tem mestu, podobno kot v poglavju, ki se je nanašalo na Slovenijo, omejujemo samo na tiste značilnosti, ki jih vsebuje ameriški volilni sistem in lahko vplivajo na izvolitvene možnosti žensk.

Za namen volitev članov predstavniškega doma so ZDA razdeljene na 435 volilnih enot z enakim številom volivcev v vsaki od njih. Volitve potekajo po enokrožnem večinskem sistemu, torej je za izvolitev kandidata potrebna relativna večina vseh, ki so glasovali. Iz vsake volilne enote se v predstavniški dom uvrsti po en kandidat (Toplak 2000, 26). Volitve potekajo vsako parno leti, število mandatov članov predstavniškega doma pa ni omejeno.

⁵² Registracija volivcev je posebnost ZDA, ki je povezana z velikostjo države, veliko mobilnostjo prebivalstva in slabim nadzorom oblasti nad prebivalstvom. Namen registracije je predvsem izdelava volilnih imenikov in preprečitev zlorab, kot so večkratno glasovanje ali glasovanje oseb, ki ne izpolnjujejo pogojev za sodelovanje na volitvah (Toplak 2000, 20).

⁵³ Na primer *National Voter Registration Act* iz leta 1993 omogoča volivcem, da se registrirajo sočasno ob zamenjavi oziroma obnovitvi vozniškega dovoljenja, izdanega v državi, kjer trenutno prebivajo.

Mandat senatorjev je daljši in traja 6 let. Volilno enoto posameznega senatorja predstavlja celotno ozemlje države, v kateri je kandidiral. Volitve se izvajajo sočasno z volitvami v predstavniški dom, a se vsako drugo leto voli le tretjina senatorjev (prav tam). Senatorji so izvoljeni na neposrednih volitvah, ki potekajo po večinskem sistemu. Večina držav uporablja enokrožni večinski volilni sistem, po katerem je za izvolitev potrebna relativna večina glasov⁵⁴.

Posebnost ameriškega volilnega sistema so predhodne volitve oziroma predvolitve (*primaries*)⁵⁵. Kandidatov za kongres namreč ne izbirajo vodstva strank, pač pa tudi kandidate izbere ljudstvo. Na primarnih volitvah si morajo sami organizirati svoje kampanje, stranke pa običajno ostanejo nevtralne, dokler se ne izkaže, kateri izmed kandidatov bo dobil dovolj podpore, da bo kandidiral na splošnih volitvah.

4.2.3 Osrednji zakonodajni akti in organizacije, ki obravnavajo pravice žensk

Pri navajanju osrednjih zakonodajnih aktov, ki obravnavajo pravice žensk, se bomo omejili zgolj na tiste, ki se kakorkoli navezujejo tudi na pravice žensk v politiki, zaradi boljše preglednosti pa jih bomo razvrstili kronološko in ne po pomembnosti.

- 1920: ratificiran je bil 19. amandma ustave (*19th Amendment to the Constitution*), na podlagi katerega so ženske dobile volilno pravico.
- 1920: istega leta, kot so ženske dobile volilno pravico, je bil ustanovljen tudi Ženski biro (*The United States Women's Bureau*), ameriška vladna agencija, ki po svojem delokrogu spada pod ministrstvo za delo. Primarna naloga biroja je zagotoviti enakopravnost na področju dela, a poleg tega predstavlja posvetovalno telo glede vseh ženskih vprašanj. Pomembnost Ženskega biroja se kaže v tem, da njegovo direktorico imenuje predsednik ZDA, pred nastopom funkcije pa mora imenovanje potrditi tudi senat. Sedež biroja je v Washingtonu, a za decentraliziranost poskrbi 11 regionalnih pisarn.
- 1963: kongres sprejme Zakon o enakem plačilu (*Equal Pay Act*), ki prepoveduje razlikovanje v višini plač na podlagi spola. Zahteva isto plačilo za vse delavce, če delo zahteva enake spretnosti, napor in odgovornost ter se opravlja v podobnih delovnih pogojih.

⁵⁴ Izjemi sta Louisiana in Georgia, kjer se uporablja dvokrožni večinski volilni sistem.

⁵⁵ Ločimo dve vrsti predhodnih volitev: odprte in zaprte. Odprte so tiste, na katerih lahko sodeluje vsak volivec ne glede na to, ali je član stranke ali ne. Nasprotje odprtim so zaprte primarne volitve, pri katerih se morajo volivci deklarirati kot pripadniki ene od strank, če želijo na njih sodelovati (Toplak 2000, 18–19).

- 1961: John Kennedy ustanovi Predsedniško komisijo o statusu žensk (*President's Commission on the Status of Women*) in za njeno predsednico postavi Eleanor Roosevelt. Komisija leta 1963 predstavi poročilo, v katerem razkrije precejšnjo diskriminacijo žensk, in predloge za izboljšanje, kot na primer pravičnejši sistem zaposlovanja, plačan porodniški dopust in cenovno dostopno otroško varstvo.
- 1964: sprejet je Zakon o državljanskih pravicah (*Civil Rights Act*). 7. člen zakona prepoveduje diskriminacijo s strani delodajalcev, ki bi temeljila na rasi, barvi kože, verskem prepričanju, spolu in narodnosti. Zakon je rezultat kampanje Afroameričanov z Martinom Lutherom Kingom Jr. kot vodilno osebnostjo in sprva ni vključeval spola, saj je bila takrat v ospredju rasna diskriminacija, a so po razpravi v kongresu vključili tudi spol, da bi se izognili dodatni diskriminaciji belih žensk.
Z zakonom je bila ustanovljena tudi *Komisija za enake možnosti pri zaposlovanju* (*Equal Employment Opportunity Commission*), ki postane pristojna za obravnavo pritožb, ki se nanašajo na diskriminacijo na trgu delovne sile, in morebitno sankcioniranje.
- 1966: skupina feministk ustanovi *Nacionalno organizacijo za ženske* (*The National Organization for Women*), ki kmalu postane največja skupina za ženske pravice v ZDA. NOW si prizadeva z lobiranjem, sodnimi pregoni in javnimi demonstracijami končati spolno diskriminacijo, primarno na delovnem mestu.
- 1967: Zvezna izvršilna odredba 11375 (*Federal Executive Order 11375*) razširja programe za zagotavljanje enakosti, ki so bili uvedeni za zaščito temnopolte manjšine, in z razširitvijo prepoveduje diskriminacijo tudi na podlagi spola. V skladu s to odredbo zvezne agencije pogodbeniki ali podizvajalci vlade kandidatov za zaposlitev ne smejo diskriminirati na podlagi rase, barve kože, veroizpovedi, spola ali narodnosti. Ženske in druge manjšine morajo imeti enake izobraževalne in zaposlitvene možnosti kot beli moški.
- 1971: ustanovljen je bil Center za ameriške ženske in politiko (*Center for American Women and Politics*), ki je sčasoma postal vodilno gonilo akademskih raziskav o politični participaciji žensk v ZDA. Njegova misija je promovirati zavedanje in razumevanje o pomembnosti vključenosti žensk v politiko in vlado ter povečati vodstveni vpliv žensk v javnem življenju.
- 1971: ustanovljeno je interesno združenje *The National Women's Political Caucus*, ki je odločeno dvigniti število žensk v politiki. V ta namen rekrutira, izobražuje in

pomaga pri kampanjah naprednim ženskam, ki so odločene, da bodo kandidirale na volitvah ali za imenovano funkcijo.

- 1972: v kongresu je bil potrjen Amandma o enakih pravicah (*The Equal Rights Amendment*), ki zapoveduje da nobena država ne sme kršiti človekovih pravic na podlagi spola. Zakon je bil nato poslan v potrditev v vse zvezne države in neslavno propadel leta 1982, ker mu ni uspelo zagotoviti minimalnih 38 ratifikacij.
- 1984: ustanovljena je *EMILY's List* (*Early Money Is Like Yeast*), kot finančna mreža, ki bi pomagala demokratskim kandidatkam pri organizaciji in financiranju kampanj za politične položaje na nacionalni ravni. Organizacija se je izkazala kot pomemben faktor za zviševanje števila ženskih predstavnic v kongresu.
- 1991: pomemben korak na področju zagotavljanja večjega deleža in boljšega položaja žensk na vodilnih položajih je bil storjen s sprejetjem Zakona o državljskih pravicah iz leta 1991 (*Civil Rights Act of 1991*). Zakon je ustanovil *Komisijo za stekleni strop* (*Glass Ceiling Commission*), katere naloga je raziskati stanje in pripraviti priporočila za odstranjevanje umetnih ovir, ki so na poti ženskam in predstavnikom manjšin pri njihovem napredovanju, ter priporočila za povečanje priložnosti in izkušenj žensk in predstavnikov manjšin, da bodo lažje prišli na položaje odločanja.
- 1992: ustanovljena je *The WISH LIST* (*Women in the Senate and House*), kot finančna mreža, ki bi pomagala republikanskim kandidatkam pri organizaciji in financiranju kampanj za politične položaje na nacionalni ravni (Imbornoni 2016).

Kot zanimivost naj dodamo, da so tudi ZDA podpisnice Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk iz leta 1979. Čeprav jo je predsednik Carter podpisal že leta 1980, ni nikoli prestala ratifikacije v senatu. ZDA tako ostajajo ena izmed sedmih držav članic OZN⁵⁶, kjer omenjena konvencija ni uveljavljena.

4.2.4 Analiza volitev v Kongres ZDA v obdobju 1992–2015

Glede na to, da skušamo zajeti isto časovno obdobje, kot smo ga obravnavali v poglavju o Sloveniji, se v nadaljevanju omejujemo na sklice kongresa od vključno 102. dalje.

⁵⁶ Poleg ZDA konvencija ne velja v Iranu, Palau, Somaliji, Južnem Sudanu, Sudanu in Tongi. Trenutno število vseh držav članic OZN je 194.

Tabela 4.3: Število in delež žensk v kongresu, predstavniskem domu in senatu

Kongres	Mandat	Število žensk v kongresu	%	Število žensk v predstavniskem domu	%	Število žensk v senatu	%
102.	1991–1993	33	6,0	30	6,9	3	3
103.	1993–1995	55	10,3	48	11,0	7	7
104.	1995–1997	59	11,0	50	11,5	9	9
105.	1997–1999	66	12,3	57	13,1	9	9
106.	1999–2001	67	12,5	58	13,3	9	9
107.	2001–2003	75	14,0	62	14,3	13	13
108.	2003–2005	77	14,4	63	14,5	14	14
109.	2005–2007	85	15,9	71	16,3	14	14
110.	2007–2009	94	17,6	78	17,9	16	16
111.	2009–2011	96	17,9	79	18,2	17	17
112.	2011–2013	96	17,9	79	18,2	17	17
113.	2013–2015	102	19,1	82	18,9	20	20
114.	2015–2017	104	19,4	84	19,3	20	20

Vir: prirejeno po podatkih U.S. Senate in U.S. House of Representatives

Rezultati kažejo, da število izvoljenih žensk v oba domova kongresa kontinuirano raste. A ta rast je še vedno izjemno počasna. V trenutnem, 114. kongresu so 104 ženske, kar predstavlja zgolj 19,4-odstotni delež vseh članov.

Še slabšo sliko o participaciji žensk na najvišji zakonodajni ravni v ZDA dobimo, če preverjamo število žensk, ki jim je sicer uspelo prestopiti vrata kongresa, med vodstvenimi strukturami obeh domov.

Predstavniški dom

Govorec doma (*Speaker of the House*)

13 sklicev predstavniskega doma v obdobju 1992–2015 je imelo 14 govorcev doma. 12 govorcev je bilo moških, 2 mandata pa je dom vodila ženska. Obakrat je bila to Nancy Pelosi, ki je funkcijo opravljala med letoma 2007 in 2011. Pelosijeva je tudi sicer prva ženska v zgodovini ZDA, ki je prevzela katero izmed najvišjih zakonodajnih funkcij.

Vodja večine (*Majority Leader*)

13 predstavniskih domov v obdobju 1992–2015 je imelo 16 vodij večine, med katerimi ni bilo ženske.

Vodja manjšine (*Minority Leader*)

13 predstavniških domov v obdobju 1992–2015 je imelo 13 vodij manjšine; 8 mandatov je funkcijo opravljal moški, 5 mandatov pa ženska. Nancy Pelosi je demokrasko manjšino vodila v 108., 109., 112., 113. in trenutnem, 114. sklicu.

Priganjalec demokratov (*Democratic Whip*)

13 predstavniških domov v obdobju 1992–2015 je imelo 15 demokraskih priganjalcev, od tega je bila samo ena ženska (Nancy Pelosi).

Priganjalec republikancev (*Republican Whip*)

13 predstavniških domov v obdobju 1992–2015 je imelo 14 republikanskih priganjalcev, med katerimi ni bilo ženske.

V obravnavanem obdobju je torej samo ena ženska, in sicer Nancy Pelosi, opravljala katero izmed pomembnejših funkcij predstavniškega doma, res pa je, da je v tem času prevzela kar tri različne vodstvene položaje. Značilnost vodstvenih funkcij predstavniškega doma, ki se kaže v obravnavanem obdobju, je, da ista oseba isto funkcijo opravlja večkrat.

Senat

Podpredsednik ZDA

V obravnavanem obdobju je funkcijo vodje senata, ki je hkrati tudi podpredsednik ZDA, opravljal 5 oseb, vsi so bili moški.

President pro tempore

V času podpredsednikove odsotnosti senat vodi *President pro tempore*. V obravnavanem obdobju je to funkcijo opravljal 10 oseb, vsi so bili moški.

Vodja večine (*Majority Leader*)

13 sklicev senatov v obdobju 1992–2015 je imelo 13 vodij večine, vsi so bili moški.

Vodja manjšine (*Minority Leader*)

13 sklicev senatov v obdobju 1992–2015 je imelo 13 vodij manjšine, vsi so bili moški.

Priganjalec demokratov (*Democratic Whip*)

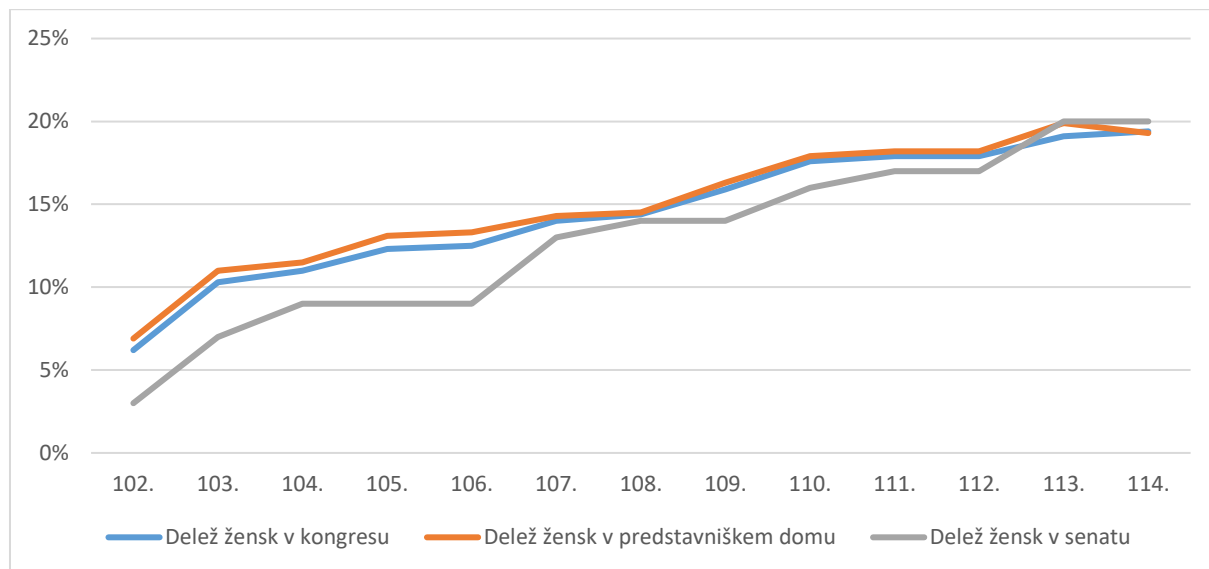
V obravnavanem obdobju so funkcijo priganjalca demokratov zasedale 3 osebe, vsi so bili moški.

Priganjalec republikancev (*Republican Whip*)

V obravnavanem obdobju je funkcijo priganjalca republikancev opravljal 7 oseb, vsi so bili moški.

Prestižnost senata v primerjavi s predstavnikiškim domom se kaže tudi v tem, da niti ene same pomembnejše funkcije v zgornjem domu do danes še ni prevzela ženska.

Graf 4.3: Delež žensk v kongresu, predstavnikiškem domu in senatu v obdobju 1992–2015

Vir: prirejeno po podatkih U.S. Senate in U.S. House of Representatives

Boljšo ponazoritev, kako nizki so odstotki žensk v kongresu in obeh njegovih domovih, nam prikaže graf 4.3. Kot lahko iz njega razberemo, se je najvišji delež žensk v kongresu ali v katerem izmed njegovih domov šele leta 2013 povzpел na 20 odstotkov, kar je 10 odstotnih točk pod kritično maso zastopanosti in daleč o težnje po enakopravni zastopanosti žensk in moških. Če bi se tak trend nadaljeval, bo enaka zastopanost žensk in moških v kongresu dosežena šele leta 2117. ZDA se prav zaradi nizke participacije žensk v kongresu po podatkih Medparlamentarne unije uvršča šele na skromno 72. mesto med 145 obravnavanimi državami.

Od njegove ustanovitve, pa do konca preučevanega obdobja, je bilo v kongres izvoljenih ali imenovanih 307 žensk. Upoštevajoč velikost ZDA in različnost zveznih držav je treba omeniti, da nastajajo velike razlike v politični participaciji žensk med državami. Najbolj so ženskim kandidatkam za kongresni sedež naklonjeni v Kaliforniji, kjer so do danes izvolili 39 kongresnic. Druga najbolj prodorna država, kar se tiče izvolitev žensk v najvišji zakonodajni organ, je bil New York, ki je v kongres do danes izvolil 27 žensk. Na drugem skrajnem koncu pa najdemo Delaware, Mississippi in Vermont, kjer do trenutnega sklica kongresa nobeni ženski ni uspelo s kandidaturom ne za predstavnikiški dom ne za senat.

4.2.5 Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki, njihova implementacija in uspešnost v Združenih državah Amerike

Podobno kot v poglavju o Sloveniji se bomo na tem mestu omejili na zglede dobre prakse po klasifikaciji ene najbolj referenčnih raziskovalk politične participacije Joni Lovenduski.

Raziskovanje: sočasno z priznanjem volilne pravice ženskam je bilo ustanovljenih veliko organizacij, društev in združenj⁵⁷, prek katerih se je raziskovanje politične participacije dobro razmahnilo. Obstaja veliko raziskav, od akademskih do strankarskih, vse z namenom odkriti in pojasniti vzroke za nizko zastopanost žensk v politiki ter predlagati možne in učinkovite spremembe. Glede na to, da (podobno kot v Sloveniji) Ženski biro kot najpomembnejša vladna organizacija, ki zagovarja pravice žensk, ni neodvisna institucija, ampak deluje v okviru ministrstva za delo, je pomen nevladnih organizacij še toliko večji. ZDA so na področju nevladnih organizacij, ki si prizadevajo trenutno situacijo izboljšati, izjemno aktivne.

Osveščanje: veliko kampanj, ki poudarjajo pomembnost vključenosti žensk v politiko, je že bilo izvedenih in tudi pri tem imajo nevladne organizacije vodilno vlogo. So se pa v osveščanje javnosti aktivno vključile tudi politične stranke, ki s svojimi programi in organizacijami ženske izobražujejo, spodbujajo h kandidaturam in jim nudijo vso logistično podporo pri njihovi nameri, da se aktivneje vključijo na politični parket.

Povečanje kroga ustreznih, za prevzem političnih funkcij pripravljenih žensk: nevladne organizacije se na vse mogoče načine trudijo opolnomočiti ženske tako za vstop v politiko kot tudi za prevzem vodilnih funkcij v gospodarstvu. Poleg njih so se pomembnosti vloge žensk na položajih moči zavedle tudi politične stranke. Demokratska stranka je tesno povezana z organizacijo Emily's list, republikanska pa z Wish list. Ključna naloga obeh omenjenih organizacij je zbirati finančna sredstva izključno za podporo ženskam, ki se odločijo kandidirati za voljeno funkcijo. Pri tem jim pomagajo tudi z izobraževanji ter zagotavljanjem vse logistične podpore in organizacijo njihovih kampanj.

Politične stranke: pozitivne akcije: že omenjeni Emily's list in Wish list se trudita s pritiski od znotraj vodstvi svojih strank prisiliti, da zavzamejo aktivnejšo retoriko pri spodbujanju svojih članic h kandidaturam na volitvah. Rezultati se v zadnjem času že kažejo, saj se čedalje več žensk aktivneje vključuje v politiko na lokalni ravni, v šolskih okrožjih in podobno. Pri tem je veliko dejavnejša in zato tudi učinkovitejša demokratska stranka. S

⁵⁷ Glede na to, da so bile številne organizacije, katerih delokrog je žensko vprašanje v politiki, podrobneje opisane že v poglavju o osrednjih zakonodajnih aktih, jih na tem mestu ne bomo poimensko naštevali.

pomočjo omenjenih organizacij moški niso več v prednosti pri zbiranju finančnih pomoči za organizacije volilnih kampanj, saj so številne študije dokazale, da pri zbiranju finančne podpore za volitve v predstavniki dom spol ne igra več nobene vloge.

Vlada in zakoni: pozitivna diskriminacija: glede na to, da je za volitve v ameriški kongres v uporabi večinski volilni sistem, ki za vpeljavo kvot ni najprimernejši, se v ZDA o spolnih kvotah niti ne razpravlja kot o dejavniku, ki bi bistveno dvignil delež žensk v najvišjem zakonodajnem telesu.

Zvišanje splošnega življenjskega standarda in dostop do virov za vse ženske: ženskam v ZDA so viri (čas, denar in izkušnje) manj dostopni kot moškim. Čeprav se tudi v ZDA delež delovno aktivne ženske populacije stalno povečuje, je razkorak med plačami žensk in moških opazen. Z Obamovo zdravstveno reformo so se sicer izboljšali socialno-demografski temelji. Ženske so načeloma ekonomsko in družbeno neodvisne, je pa v ZDA slabše poskrbljeno za predšolsko varstvo, kar ženskam kot materam lahko oteži odločitev o vstopu v aktivno politiko. So pa ženske zelo aktivne v verskih in prostovoljnih organizacijah, ki jim služijo kot alternativa političnemu udejstvovanju.

Zgraditi in ohraniti vezi med ženskimi organizacijami in parlamentarkami: žensko gibanje je v ZDA zelo aktivno. Pri razvoju tem, povezanih z ženskami, sodelujejo tako vladne kot nevladne organizacije in interesna združenja zakonodajalk (*Women's Caucus*).

Ustvarjanje politične skupine in povezovanje v mrežo: ženske kongresnice so združene in aktivne v kongresnem interesnem združenju za ženske zadeve (*The Congressional Caucus for Women's Issues*), ki je bilo ustanovljeno že leta 1977. Ob krčenju proračunskih izdatkov leta 1995 se je iz formalnega združenja prelevilo v interesno člansko združenje, njegove članice pa so vse ženske, izvoljene v predstavniki dom. CCWI aktivno in odločno zagovarja žensko vprašanje, njihov trud pa se odraža v sprejetih zakonih, ki urejajo prepoved diskriminacije nosečnic, enakost pri upokojevanju, pravice žensk podjetnic, nasilje nad ženskami in številni drugi zakoni.

Učinkovita raba množičnih medijev: z razmahom interneta in socialnih omrežij se je znatno povečalo število volivk. V ZDA je žensk, ki se za volitve registrirajo in nato oddajo svoj glas na volitvah, po letu 1998 celo več kot moških. Se pa tudi v ZDA o kandidatkah za kongres in kongresnicah poroča manj, a bolj negativno, kot o njihovih moških kolegih.

Ustanovitev ženskih odborov in drugih mehanizmov ženske politike: tudi na tem področju so ZDA zelo aktivne. Kot dokaz za to nam služi cela vrsta nevladnih organizacij, strankarskih organizacij in združenj, vladnih agencij ter interesnih združenj znotraj posameznih vej oblasti. Najpomembnejše smo v magistrskem delu že navedli in opisali.

4.2.6 Predlogi za spremembe

Veliko avtorjev se je ukvarjalo, se ukvarja in se bo žal še ukvarjalo z razlogi za tako nizko politično participacijo žensk v ZDA. Številni med njimi menijo, da zapleteni in dolgotrajni registracijski postopki za volitve zmanjšujejo delež žensk, ki oddajo svoj glas. Ker naj bi volivke bolj podpirale ženske kandidatke, kot jih podpirajo volivci, se s tem zmanjšuje izvolitvena možnost žensk. Čeprav se je situacija z razmahom interneta močno popravila, in je volivk celo več kot volivcev, bi registracijske postopke vseeno veljalo poenostaviti ali celo odpraviti.

Čeprav so v preteklosti pobude, ki so predvidevale omejitev števila mandatov kongresnikov, klavrno propadle, bi jih bilo z vidika participacije žensk v najvišjih zakonodajnih organih smiselno obuditi. Kar 90 % kongresnikov, ki se odloči za ponovno kandidaturo, je tudi izvoljenih. Biti kongresnik velikokrat ne predstavlja le funkcije, ampak že kar poklic.

Najpomembnejši premik pa je treba storiti v ozaveščanju. Ženske morajo postati ambicioznejše, otresti se morajo strahu, samokritike glede izkušenosti in uporabiti nova orodja, ki jih ponuja moderna tehnologija.

5 SKLEPNE UGOTOVITVE

Vodilni položaji v politiki so prostori družbene moči. To še posebej velja za zakonodajno vejo oblasti, ki s svojimi odločitvami vpliva na vsa druga področja. In prav zaradi tega je podprezentiranost žensk v politiki še posebej skrb vzbujajoča. Razlogov za nizko udeležbo žensk v politiki ni več mogoče iskati v pravno-formalnih, zakonskih določilih, ki bi ženskam onemogočali sodelovanje v politiki, saj so ženske in moški v političnih pravicah enakopravni, a je kljub formalni enakosti majhen delež žensk v politiki očiten.

Čeprav je v zadnjih desetletjih uvajanje spolnih kvot za zagotavljanje pravičnejše zastopanosti žensk in moških zelo popularno, pa to ni edina strategija, ki jo države lahko uporabijo za izboljšanje zastopanosti žensk v zakonodajnih telesih. Politične stranke po svetu so znotraj svojih struktur ustanovile ženska krila in odbore, uporabile finančne stimulacije in sisteme mentorstva, organizirale izobraževanja ter z javnimi razpravami in lobiranjem poskušale ženskam pomagati pri uspehu na volitvah. Nekatere stranke so uporabile

kombinacijo omenjenih strategij, spet druge so se osredotočile samo na eno izmed njih. Podobni procesi so se odvijali tudi na ravni države. Mnoge države so sprejele potrebno zakonodajo, s katero finančno stimulirajo stranke za uvrščanje žensk na kandidatne liste, namenjajo jim denar za izobraževanje in usposabljanje njihovih članic ter jim zagotavljajo dodaten medijski prostor. V nekaterih primerih so predvideli tudi sankcije za neupoštevanje zavez glede nujnega deleža ženske zastopanosti.

V magistrskem delu smo se osredotočili na politično participacijo žensk v Sloveniji in Združenih državah Amerike. Osnovno hipotezo, ki pravi, da se Republika Slovenija in Združene države Amerike formalno in dejansko zavzemajo za večjo zastopanost žensk v političnih predstavniških telesih, lahko potrdimo. Dokaz za to so številni uvedeni ukrepi, ki v obeh državah kažejo na zavedanje problema podprezentiranosti žensk v politiki. Obe državi sta z mnogimi ukrepi in pobudami skušali izničiti ali vsaj bistveno zmanjšati ovire, ki izhajajo iz političnega sistema in okolja ter lahko vplivajo na izvolitvene možnosti žensk.

Še z večjo gotovostjo lahko potrdimo podhipotezo, ki pravi, da je kontinuiteta rasti participacije še vedno povezana z vertikalno spolno segregacijo, ki se kaže v tem, da ženske ne zasedajo vplivnejših mest tako v Državnem zboru Republike Slovenije kot v Kongresu Združenih držav Amerike. Tako v Sloveniji kot ZDA rezultati volitev v najvišje zakonodajno telo kažejo, da se število izvoljenih žensk stalno povečuje. V primeru ZDA je ta rast sicer minimalna, a vseeno obstaja. Optimistična slika se precej spremeni, ko preverjamo vertikalno spolno segregacijo, saj so rezultati precej manj spodbudni. V Sloveniji so relativno zadovoljivi le podatki o številu podpredsedniških mest v državnem zboru, ki so jih zasedale ženske, kar se tiče števila ženskih vodij poslanskih skupin pa precej manj. V tem elementu so ZDA bistveno slabše, saj so z izjemo Nancy Pelosi, ženske, ki je zasedala več funkcij v predstavniškem domu, vodilna mesta še vedno močno zastražena moška trdnjava.

Tudi strategije za povečanje deleža žensk v predstavniških organih, njihova implementacija in uspešnost, se med primerjanima državama ne razlikujejo bistveno. Ne moremo trditi, da sta državi uporabili vse mehanizme, ki so jima na voljo za uveljavitev položaja žensk v politiki, a sta v tej smeri storili že veliko in iz načrtov za bolj uravnoteženo zastopanost spolov je razvidno, da imata vizijo. Strategije in cilji so torej zastavljeni, koliko jih bosta državi uresničevali in kako uspešni bosta pri tem, pa bo pokazal čas.

Vsak temeljni družbeni premik zahteva čas, dobršno mero potrpljenja in vztrajnosti. Menimo, da je treba v prihodnost zreti optimistično, in zato verjamemo, da bo politika vedno bolj pripuščala ženske k vzvodom moči. Formalne ovire za to so v večini že odpravljene, za večji premik pa se mora v družbi izničiti mnenje o tradicionalnih ženskih vlogah kot zgolj žene in matere. Na tem področju so ZDA bolj tradicionalne in jih čaka težja naloga. Tam je še do nedavnega veljalo, da je predsednik lahko postal le premožen bel moški. Že volilno pravico so pred ženskami dobili temnopolti moški. Pravkar se zaključuje mandat prvega temnopoltega predsednika v zgodovini ZDA in med njegovimi možnimi nasledniki bo skoraj zagotovo tudi Hillary Clinton. Prav Clintonova je kot prva dama leta 1995 obiskala univerzo v Indiji, kjer jo je brez besed pustila poezija neznane študentke, s katero optimistično zaključujemo analizo politične participacije žensk:

*Preveč žensk
v preveč državah
govori isti jezik.*

Jezik tišine.

Iščemo samo način, da spregovorimo.

*Za tiste, ki tega ne morejo
(preveč žensk v preveč državah).*

*Jaz skušam samo pozabiti
obžalovanje babičine*

TIŠINE.

6 LITERATURA

- 1) 3. milenjski razvojni cilj: zagotoviti enakost med spoloma in opolnomočiti ženske. Dostopno prek: <http://www.milenijski-cilji.si/cilji/enakost> (2. februar 2016).
- 2) Adam, Frane, ur. 1992. *Politika kot poklic*. Ljubljana: Krt.
- 3) Antić Gaber, Milica. 1998. *Ženske v parlamentu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 4) --- 1999. Pomen volilne pravice za ženske. V *Naše žene volijo*, ur. Milica G. Antić, 11–19. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 5) --- in Jasna Jeram, ur. 1999. *Ženske, politika, demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 6) --- ur. 2003. *Ženske v slovenskem parlamentu: pod kritično maso zastopanosti: (raziskovalno poročilo)*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- 7) --- 2008. Slovenia: from voluntary to legislated quotas. V *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe*. ur. Drude Dahlerup in Lenita Freidenvall, 82–92. Brussels: European Parliament. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200903/20090310ATT51390/20090310ATT51390EN.pdf> (11. januar 2016).
- 8) --- ur. 2011. *Ženske na robovih politike*. Ljubljana: Sophia.
- 9) --- Jasna Podreka, Maja Ladić in Vlasta Jalušič. 2015. *Analiza o ovirah in potrebah novo izvoljenih političark*. Dostopno prek: http://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2015/02/Analiza-o-ovirah-in-potrebahnovoizvoljenihpoliti%C4%8Dark_OPENN_Nov2015.pdf (4. februar 2016).
- 10) Bolt, Christine. 1993. *The women's movements in the United States and Britain from the 1790s to 1920s*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- 11) Brezovšek, Marjan. 1995. Politična participacija. *Teorija in praksa* 32 (3–4): 199–211.
- 12) Briški, Nataša. 2009. *Prek koruznih polj v Iowi do Bele hiše: izbira kandidatov na ameriških predsedniških volitvah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 13) *Center for American Progress*. Dostopno prek: <https://www.americanprogress.org/issues/women/report/2015/08/04/118743/the-womens-leadership-gap/> (15. oktober 2015).
- 14) *Center for American Women and Politics*. Dostopno prek: <http://www.cawp.rutgers.edu/> (13. februar 2016).

- 15) *Congress.gov*. Dostopno prek: <https://www.congress.gov/> (3. maj 2016).
- 16) *Congress Base*. Dostopno prek: <http://congressbase.com/> (3. maj 2016).
- 17) Conway, Margaret M., Gertude A. Steuernagel in David W. Ahern. 1997. *Women and political participation: cultural change in the political arena*. Washington DC: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- 18) Dahlerup, Drude, ur. 2006. *Gender, Quotas and Politics*. London, New York: Routledge.
- 19) --- in Lenita Freidenvall, ur. 2008. *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe*. Brussels: European Parliament. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200903/20090310ATT51390/20090310ATT51390EN.pdf> (11. januar 2016).
- 20) Davis Howard, Rebecca. 1997. *Women and power in parliamentary democracies: cabinet appointments in Western Europe, 1968-1992*. Lincoln, London: University of Nebraska Press.
- 21) Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- 22) Dodson, Debra L. 2006. *The impact of women in congress*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- 23) *Državna volilna komisija Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si/index.php/si> (8. januar 2016).
- 24) *Emily's list*. Dostopno prek: <http://www.emilyslist.org/> (14. februar 2016).
- 25) Ferfila, Bogomil. 2002. *ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 26) --- 2013. *Severna Amerika: poti in stranpoti najmočnejše celine sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 27) Ferligoj, Anuška, Tanja Rener in Mirjana Ule. 1990. *Ženska, zasebno, politično ali "ne vem, sem neodločena"*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 28) Fink Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 29) --- in Alenka Krašovec. 2004. Vpliv volilnega sistema na delež žensk v nacionalnih in lokalnih predstavnih telesih v Sloveniji. V *Lokalna demokracija I. Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec, 102–124. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 30) Ford, Lynne E. 2006. *Women and politics: the pursuit of equality*. Boston, New York: Houghton Mifflin.
- 31) *Global Database of Quotas for Women*. Dostopno prek: <http://www.quotaproject.org/> (16. marec 2016).

- 32) Grad, Franc. 2000. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- 33) --- 2004. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- 34) Grims, Branko. 2006. *Primerjava drugih domov parlamentov: slovenski in ameriški primer*. Ljubljana: Družina.
- 35) Han, Lori Cox. 2007. *Women and American politics: the challenges of political leadership*. Boston: McGraw-Hill.
- 36) Harrison, Brigid C.. 2003. *Women in American politics: an introduction*. Belmont: Thomson/Wadsworth.
- 37) Hartley, Brent R. 2015. *Intervju z avtorico*. Ljubljana, 11. december.
- 38) Imbornoni, Ann-Marie. 2016. *Women's Rights Movement in the U.S.* Dostopno prek: <http://www.infoplease.com/spot/womenstimeline1.html> (11. marec 2016).
- 39) *International Women's Democracy Center*. Dostopno prek: <http://www.iwdc.org/> (18. oktober 2015).
- 40) *Inter-Parliamentary Union*. Dostopno prek: <http://www.ipu.org/iss-e/women.htm> (13. marec 2016).
- 41) *Institute for Women's Policy Research*. Dostopno prek: <http://www.iwpr.org/> (18. december 2015).
- 42) Irigaray, Luce. 2003. *Demokracija se začne v dvoje*. Ljubljana: I 2.
- 43) Jalušič, Vlasta. 1992. *Dokler se ne vmešajo ženske...: ženske, revolucije in ostalo*. Ljubljana: Krt.
- 44) Jogan, Maca, ur. 1986. *Ženske in diskriminacija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- 45) Kanjuo Mrčela, Aleksandra, Maša Filipovič Hrast in Živa Humer. 2013. *Vrednotenje izvajanja Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških, 2005–2013, končno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 46) Kozmik Vodusek, Vera, ur. 1994. *Ženske v političnih strankah*. Ljubljana: Mihelač.
- 47) Krašovec, Alenka. 2002. *Oblikovanje javnih politik: primer kulturnih politik v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 48) --- in Danica Fink Hafner. 2004. *Politične izkušnje in volitve: posredna diskriminacija žensk*. V *Lokalna demokracija I. Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec, 75–101. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 49) --- 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 50) Lovenduski, Joni in Pippa Norris, ur. 1993. *Gender and Party Politics*. London, New Delhi: Thousand Oaks, Sage.

- 51) --- 1999. Strategije za povečanje zastopanosti žensk v politiki. V *Ženske, politika, demokracija: za večjo prisotnost žensk v politiki*, ur. Milica Gaber Antić in Jasna Jeram, 29–49. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 52) --- in Pipa Norris. 2003. Westminster Women: the Politics of Presence. *Political Studies* 51: 84–102.
- 53) --- 2005. *Feminizing politics*. Oxford, Malden: Polity.
- 54) Lukšič, Igor. 2001. *Politični sistem Republike Slovenije: očrt*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 55) *National Women's Political Caucus*. Dostopno prek: <http://www.nwpc.org/> (17. oktober 2015).
- 56) Matland, E. Richard in Kathleen A. Montgomery. 2003. Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies. V *Women's access to political power in Post-communist Europe*, ur. Richard E. Matland in Kathleen A. Montgomery: 19–42. Oxford: Oxford university press.
- 57) *Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije, Sektor za enake možnosti*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/ (8. januar 2016).
- 58) Murko Pleš, Angela, Klara Nahtigal in Tanja S. Pleš. 2011. *Vpliv volilnih okrajev na izvoljivost žensk*. Dostopno prek: <http://www.zenskilobi.si/images/DOKUMENTI/ANALIZE/AnalizaIzvoljivostiVO.pdf> (16. november 2015).
- 59) *National Democratic Institute*. Dostopno prek: <https://www.ndi.org/> (4. november 2015).
- 60) Paxton, Pamela, Sheri Kunovich in Melanie M. Hughes. 2007. Gender in Politics. *Annual Review of Sociology* 33: 263–284.
- 61) Pleš, Tanja S., Klara Nahtigal in Angela Murko Pleš. 2013. *Ženske v politiki v Sloveniji. Analiza stanja*. Dostopno prek: www.idk.si/docs/analiza%20stanja.docx (16. november 2015).
- 62) Plutzer, Eric in John F. Zipp. 1996. Identity Politics, Partisanship and Voting for Women Candidates. *Public Opinion Quarterly* 60: 30–57.
- 63) Ragin, Charles C.. 2007. *Družboslovno raziskovanje – enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- 64) *Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020 (ReNPEMŽM15–20)*. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2015-01-3307> (14. februar 2016).
- 65) Ribičič, Ciril. 2000. *Podoba parlamentarnega desetletja*. Ljubljana: Samozaložba.
- 66) Selišnik, Irena in Milica G. Antić. 2015. Ženske, politika in vrednotne orientacije sodobne slovenske družbe. V *Zahtevna razmerja: spol, strukturne ovire in priložnosti*, ur. Milica Antić Gaber: 119–143. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- 67) Squires, Judith. 2009. *Spol v politični teoriji*. Ljubljana: Krtina.
- 68) Struk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja.
- 69) *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/pregled-podrocja?idp=17&headerbar=15> (13. februar 2016).
- 70) Šinko, Marjeta. 2006. Političke stranke i regrutacija žena u parlamente: primjena kvota u zemljama Evropske Unije. *Politička misao* 43 (4): 47–68.
- 71) Testen, Petra. 2005. Čas idej in stremljenj v obdobju pred drugo svetovno vojno. V *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma*, ur. Barbara Vogrinec, 322–341. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- 72) Thomas, Sue. 1991. The Impact of Women on State Legislative Policies. *The Journal of Politics*, 53 (04): 958–976.
- 73) Toplak, Jurij. 2000. *Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot*. Ljubljana: Nova revija.
- 74) Toš, Niko in Mitja Hafner-Fink. 1998. *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 75) *UN Women: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*. Dostopno prek: <http://www.unwomen.org/en> (12. december 2015).
- 76) *United States Census Bureau*. Dostopno prek: <http://www.census.gov/> (13. februar 2016).
- 77) *Urad za enake možnosti Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.arhiv.uem.gov.si/> (8. januar 2016).
- 78) *USA.gov*. Dostopno prek: <https://www.usa.gov/branches-of-government> (9. maj 2016).
- 79) U.S. House of Representatives. Dostopno prek: <http://www.house.gov/> (20. marec 2016).
- 80) *U.S. Senate*. Dostopno prek: <http://www.senate.gov/index.htm> (20. marec 2016).
- 81) *Ustava Republike Slovenije*. Dostopno prek: <https://zakonodaja.com/ustava/urs> (2. april 2016).

- 82) Vidic, Mateja. 2006. *Politična participacija žensk v Sloveniji (primerjava SD in LDS)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 83) Vogrinec, Barbara. 2005. Vstop(anje) v parlament(arno življenje). V *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma*, ur. Barbara Vogrinec, 342–355. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- 84) Volden, Craig, Alan E. Wiseman in Dana E. Wittmer. 2013. When Are Women More Effective Lawmakers Than Men? *American Journal of Political Science* 57: 326–341.
- 85) Whitaker, Lois Duke, ur. 1999. *Women in politics : outsiders or insiders?* Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- 86) Wolbrecht, Christina, Karen Beckwith in Lisa Baldez. 2008. *Political women and American democracy*. New York: Cambridge University Press.
- 87) Woodward, Alison E.. 2001. *Prizadevanja za uravnoteženo zastopanost žensk in moških: vodnik za uravnoteženje sprejemanja odločitev: dobri načini ravnanja, namenjeni doseganju uravnotežene zastopanosti spolov pri političnem in družbenem odločanju*. Strasbourg: Svet Evrope; v Ljubljani: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK. Urad Vlade RS za enake možnosti.
- 88) World Economic Forum. *Ten Years of the Global Gender Gap*. Dostopno prek: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/> (19. februar 2016).
- 89) Zajc, Drago. 2000. *Parlamentarno odločanje: (re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi: funkcije novih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 90) *Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ-UPB1)*. Ur. L. RS 109/2006 (12. marec 2016).